

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Danielės Razgutės,
V kurso, privatinės teisės:
civilinių ginčų
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Teisinės privilegijos civiliniame procese
Legal privileges in civil procedure**

Vadovė: asist. dr. Eglė Zemlytė
Recenzentas: vyr. lekt. dr. Tadas Varapnickas

Vilnius
2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe siekiama nustatyti įrodinėjimo privilegijų instituto Lietuvos civiliniame procese vertybinės sistemos status quo. Šio darbo esminė problematika – konfliktas tarp faktinės tikrovės nustatymo ir konfidencialumo apsaugos. Visuomenė turi įvairių interesų, kai kuriuos iš jų galima patenkinti tik atsisakius kitų. Keliamas klausimas kada laikoma, kad įvykdytas teisingumas: kai kiek įmanoma tiksliau atkuriamą faktinę tikrovę, bet proceso eigoje pažeidžiamas visuotinai pripažintų svarbių santykių ir informacijos konfidencialumas, ar kai faktinė tikrovė nustatoma nepilna sudėtimi, tačiau proceso eigoje išsaugomas santykių ir informacijos slaptumas. Pagrįstai išvadai gauti darbe analizuojamas atkirų privilegijų turinys, tikslas, ribos, probleminiai aspektai.

Pagrindiniai žodžiai: įrodymų leistinumai, įrodinėjimo privilegijos, konfidencialumas, faktinė tikrovė, vertybinė sistema, viešasis interesas, teisingumas.

This thesis aims to determine the status quo of the evidentiary privileges system within the value framework of Lithuanian civil procedure. The core issue addressed is the conflict between the pursuit of factual truth and the protection of confidentiality. Society encompasses a variety of interests, some of which can only be fulfilled at the expense of others. The central question posed is: when can justice be considered achieved – when the factual reality is reconstructed as accurately as possible, even if this compromises the confidentiality of widely recognized protected relationships and information, or when the truth is only partially revealed, but confidentiality is preserved throughout the process? To form a well-founded conclusion, the thesis examines the content, purpose, scope, and problematic aspects of specific evidentiary privileges.

Key words: admissibility of evidence, evidentiary privileges, confidentiality, factual truth, value system, public interest, justice.

TURINYS

ĮVADAS.....	2
1. TEISINIŲ (ĮRODINĖJIMO) PRIVILEGIJŲ SAMPRATA IR KVALIFIKAVIMAS CIVILINIO PROCESO TEISĖJE.....	5
2. TEISINĖS (ĮRODINĖJIMO) PRIVILEGIJOS CIVILINIAME PROCESSE.....	13
2.1. Profesinės privilegijos.....	15
2.1.1. Advokato profesinė paslaptis.....	15
2.1.1.1. Advokato profesinės paslapties taikymo apimtis.....	18
2.1.1.2. Ar privilegija taikoma bendrovių vidaus teisininkams?.....	19
2.1.1.3. Ar privilegija taikoma patentiniams patikėtiniams?.....	22
2.1.1.4. Kam priklauso privilegija ir ar galima jos atsisakyti?.....	24
2.1.2. Dvasininko profesinė paslaptis.....	27
2.1.2.1. Kunigo pasirinkimas: nepaisyti bažnytinės ar pasaulietinės teisės įpareigojimų?.....	32
2.1.2.2. Ar agnostikas turi teisę į individualiai suprantamos išpažinties procesinę apsaugą?.....	34
2.1.3. Mediko profesinė paslaptis.....	40
2.1.3.1. Gydytojo ar jogos mokytojo privilegija? Kas sudaro profesinę paslaptį?.....	41
2.1.3.2. Kam priklauso privilegija ir ar galima jos atsisakyti?.....	47
2.1.4. Mediatoriaus profesinė paslaptis ir mediacijos konfidencialumas.....	50
2.1.4.1. Ar privilegija absoliuti, jei turi išimčių?.....	52
2.1.4.2. Kiek mediacijos privilegija turi „veidų“?.....	57
2.1.5. Informacijos šaltinio paslaptis.....	60
2.1.5.1. Informacijos šaltinio paslaptis: absoliuti, sąlyginė ar apskritai neapčiuopiama?.....	61
2.1.5.2. Ar informacijos šaltinio paslapties apsauga taikoma „YouTube“, „Facebook“, „TikTok“ turinio kūrėjams?.....	64
2.2. Kitos privilegijos.....	72
2.2.1. Teisė neinkriminuoti savęs ir neliudyti prieš savo šeimos narius arba artimuosius giminaičius.....	72
2.2.2. Valstybės ar tarnybos paslaptis.....	74
2.2.3. Komercinės paslaptys.....	76
3. TEISINGUMO VYKDYMAS: KONFLIKTAS TARP FAKTINĖS TIKROVĖS NUSTATYMO IR KONFIDENCIALUMO APSAUGOS.....	78
IŠVADOS.....	84
SANTRAUKA.....	103
SUMMARY.....	104

IVADAS

Temos aktualumas. Aktualumą patvirtina pastarųjų metų Lietuvos doktrinoje vis dažniau analizuojama įrodymų leistinumų tematika (Nekrošius, 2021; Bartkus, 2022). Įrodinėjimo privilegijos įvardijamos kaip vienas iš pagrindinių ir ypač svarbių įrodymų leistinumų instituto aspektų (Bartkus, 2022). Be to, aktualumą patvirtina ir naujausia teismų praktika. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) 2023-04-20 nutartyje c. b. Nr. e3K-7-41-943/2023 pirmą kartą paminėtas įrodinėjimo privilegijų institutas, identifikuota privilegijų klasifikacija ir apibrėžtos privilegijų funkcijos bei tikslai. Aktualu analizuoti įrodinėjimo privilegijas Lietuvos civiliniame procese, nes būtina paskatinti doktrininę šio instituto diskusiją, vystyti santykių ir informacijos konfidencialumo apsaugos mechanizmo aiškinimą ir taikymą.

Darbo tikslas. Nustatyti įrodinėjimo privilegijų instituto Lietuvos civiliniame procese vertybinės sistemos status quo.

Darbo uždaviniai. Rašto darbe yra keliami šie uždaviniai:

1. Nustatyti įrodinėjimo privilegijų instituto vietą Lietuvos civilinio proceso teisėje;
2. Išanalizuoti atskirų įrodinėjimo privilegijų Lietuvoje ribas, siekiant nustatyti ties kokia riba jau laikoma, kad svarbiau nustatyti faktinę tikrovę byloje;
3. Pasitelkti užsienio jurisdikcijų (tiek bendrosios teisės, tiek kontinentinės teisės tradicijos valstybių) teisinį reguliavimą, doktriną ir praktiką, siekiant tiksliau atskleisti privilegijų turinį;
4. Įvertinti koks Lietuvoje vyrauja požiūris: faktinės tikrovės nustatymas suvaržomas įrodinėjimo privilegijomis ar įrodinėjimo privilegijos leidžia nustatyti faktinę tikrovę, išvengiant visuotinai pripažintų vertybių pažeidimo.

Darbo objektas. Įrodinėjimo privilegijų Lietuvos civiliniame procese analizė. Visapusiškam darbo objekto įgyvendinimui nemaža dalis dėmesio skiriama užsienio jurisdikcijų pavyzdžiams. Be užsienio praktikų ir patirčių nebūtų galima suprasti ir įvertinti nacionalinės būklės įrodinėjimo privilegijų instituto atžvilgiu. Dėl ribotos šio magistro darbo apimties nėra stengiamasi apimti ir išanalizuoti visų civiliniame procese egzistuojančių įrodinėjimo privilegijų ir visų jų probleminių aspektų. Darbo objektu nėra ir atskirų privilegijų detalus istorinis kontekstas. Manoma, kad išsamesniam, visa apimančiam, atskirų privilegijų tyrimui reikėtų didesnės apimties rašto darbo arba rašto darbo vien iš konkrečios privilegijos analizės. Šiame rašto darbe atskiros įrodinėjimo privilegijos analizuojamos tokia apimtimi, kokia padėtų pasiekti tikslą – atsakyti į

klausimą, koks yra Lietuvos civilinio proceso vertybinės sistemos status quo privilegijų atžvilgiu.

Tyrimo metodai. Šiame darbe pasitelkiami toliau nurodyti tyrimo metodai:

1. **Lingvistinis.** Šis metodas daugiausiai naudotas analizuojant Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 177, 189 ir 199 str., analizuojant atskiroms privilegijoms aktualius specialiuosius įstatymus ir poįstatyminius teisės aktus;
2. **Teleologinis.** Šis metodas daugiausiai naudotas nustatyti įstatymų leidėjo ketinimus įtvirtinant įrodinėjimo privilegijas CPK.
3. **Sisteminis (loginis).** Šis metodas naudotas analizuojant įrodinėjimo privilegijų instituto vietos Lietuvos civilinio proceso sistemoje problematiką, atskirų įrodinėjimo privilegijų turinį, tokio turinio priežastis. Naudotas įrodinėjimo privilegijų tikslų bei poreikio analizei, autorės pozicijos formavimui. Užsienio valstybių (bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijų) teisinio reguliavimo, doktrinos ir praktikos analizė darbe yra papildoma loginė priemonė, padedanti vaizdingiau, aiškiau ir tiksliau atskleisti Lietuvos teisinio reguliavimo turinį ir vertybinę logiką.

Darbo originalumas. Darbo originalumas pasireiškia tuo, kad šis darbas iš esmės yra vienintelis išimtinai teisinėms privilegijoms Lietuvos civiliniame procese skirtas darbas. Iki šiol, autorės žiniomis, įrodinėjimo privilegijos Lietuvos civiliniame procese nebuvo nagrinėtos. Prof. Raimundas Jurka yra vienintelis tyrėjas, plačiau gilinęsis į įrodinėjimo privilegijų temą, tačiau ir tai buvo daryta baudžiamojo proceso kontekste. Mokslininkas 2004 m. nagrinėjo dvasininkų, o 2005 m. žurnalistų imuniteto baudžiamajame procese sampratos klausimus, 2008 m. apsigynė disertaciją iš liudytojo procesinių interesų apsaugos baudžiamajame procese, o 2010 m. parašė straipsnį apie liudytojo ir liudijimo imunitetų sampratą baudžiamajame procese. Naujausias tiriamasis darbas, kuriame bent paminėtos įrodinėjimo privilegijos, jų paskirtis ir tikslai, yra dr. Jurgio Bartkaus 2023 m. disertacija „*The Admissibility of Evidence in International Commercial Arbitration*“, tačiau, akivaizdu, kad šio tyrimo dalykas apima kur kas daugiau su leistinumu susijusių klausimų, be to, skirtas arbitražo procesui, tad jame privilegijoms nėra skiriamas pagrindinis dėmesys. Įrodinėjimo privilegijų tema arbitraže yra gan populiari dėl taikytinos teisės problematikos, todėl užsienio literatūroje yra darbų įrodinėjimo privilegijų arbitraže tematika (Berger, 2006; Shaughnessy, 2012; Mosk, Ginsburg, 2013; Gregoire, 2016). Tačiau privilegijų civiliniame procese tema per paskutinius 5 m., autorės žiniomis, nebuvo parašytas nė vienas magistro darbas. Taigi, šis rašto darbas neabejotinai laikytinas originaliu, nes doktrinoje dar nėra atliktos išimtinai įrodinėjimo privilegijų Lietuvos

civiliniame procese analizės, jau nekalbant apie šio darbo specifinį tikslą – nustatyti įrodinėjimo privilegijų instituto Lietuvos civiliniame procese vertybinės sistemos status quo.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame darbe didžiausią reikšmę turėjo Lietuvos teisės aktai: Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – Konstitucija), CPK, įvairūs atskiroms privilegijoms aktualūs teisės aktai (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (toliau – AI) Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (toliau – VII), Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas (toliau – MĮ), Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas (toliau – SSI). Taip pat didelę reikšmę turėjo užsienio doktrina, dėl ribotos Lietuvos doktrinos buvo remiamasi R. Jurkos darbais. Daugiausia analizuotos šių užsienio mokslininkų pozicijos: Patricia Shaughnessy, Richard M. Mosk ir Tom Ginsburg, Nicolas Gregoire, Klaus Peter Berger, C.H. van Rhee, Jorg Sladič. Iš Lietuvos teismų praktikos aktualiausia LAT 2023-04-20 nutartis c. b. Nr. e3K-7-41-943/2023. Dėl specifikos formuojant privilegijas teismų praktikoje, tyrimui pasitelkta daugiausia JAV teismų praktikos.

1. TEISINIŲ (ĮRODINĖJIMO) PRIVILEGIJŲ SAMPRATA IR KVALIFIKAVIMAS CIVILINIO PROCESO TEISĖJE

Teisinės privilegijos nėra vienareikšmiška sąvoka. Su socialinių mokslų teisės kryptimi nieko bendro neturintis adresatas ši žodžių junginių galėtų suprasti kaip kokias nors teisės (įstatymų leidėjo) suteikiamas ypatingas sąlygas. Tokios reikšmės suteikimas tikėtinas, kadangi pagal Tarptautinių žodžių žodyną, žodžiui „privilegija“ priklauso šios dvi reikšmės: (i) valdovo aktas, suteikiantis kam nors (asmenims, luomams) išimtinę teisę, pirmumą ir panaikinantį kokias nors teises asmenų ar luomų atžvilgiu; arba (ii) teisė naudotis išskirtine padėtimi kurioje nors srityje, lengvata (Lietuvių kalbos žodynas, 2018). Tuo tarpu teisės kryptimi besidomintis adresatas galėtų pateikti begalę konkrečių teisinių privilegijų variantų, pavyzdžiui: (i) Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės privilegijos (dar žinomos Žemės (LDK požiūriu) privilegijų ar valdovo (ar didžiojo kunigaikščio) privilegijų LDK bajorams (ar bajorijai) pavadinimu) – teisės principų ir normų išorinė išraiška (Machovenko, Griškevič, 2014, p. 47); (ii) Konstitucijos 29 str. įtvirtintas draudimas teikti (teisines) privilegijas tam tikrais pagrindais¹; (iii) diplomatiniai arba konsuliniai imunitetai ir privilegijos (Vienos konvencija dėl diplomatinių santykių, 1961; Vienos konvencija dėl konsulinių santykių, 1963) ir begalė kitų teisinėmis privilegijomis galinčių vadintis pavyzdžių įvairiuose visuomeniniuose santykiuose².

Šiame magistro darbe bus nagrinėjamos doktrinoje vadinamos įrodinėjimo privilegijos (angl. *evidentiary privileges*) arba liudytojo/liudijimo imunitetai, įrodymų leistinumo (angl. *admissibility*) civiliniame procese kontekste. Šių privilegijų esmė – saugoti tam tikrų santykių komunikaciją³ ir konfidencialią informaciją⁴. Pripažįstamų privilegijų sąrašas skiriasi priklausomai nuo jurisdikcijos. Be to, kai kurios privilegijos yra sąlyginės, tai reiškia, kad privilegijos turėtojas gali jos atsisakyti arba jos gali būti apribotos esant būtinybei gauti tam tikrą informaciją. Privilegijos skiriasi nuo daugelio kitų įrodinėjimo taisyklių, nes jos neskatina faktų nustatymo byloje. Doktrinoje pripažįstama, kad privilegijų instituto taikymas apsunkina tiesos paieškas byloje, kadangi byloje neatskleidžiami potencialiai įrodymais galintys būti faktai. Privilegijų šalininkai teigia, jog privilegijos yra būtinos tam tikrų santykių egzistavimui, nes kitaip, tiems santykiams kiltų grėsmė. Kritikai,

¹ „Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu.“ (Konstitucijos 29 str.).

² Pavyzdžiui, privilegija, suteikianti pirmumo teisę tenkinant kreditorių reikalavimus vykdymo procese – pirmąja eile patenkinami reikalavimai išieškoti išlaikymą ir reikalavimai atlyginti žalą, padarytą suluošimu ar kitokiu sveikatos sužalojimu, taip pat atsiradusią dėl maitintojo netekimo (CPK 754 str. 2 d.) ir pan.

³ Pavyzdžiui, advokato ir kliento, sutuoktinių, dvasininko ir penitento, mediko ir paciento santykių.

⁴ Pavyzdžiui, valstybės ar tarnybos paslaptį, mediacijos metu pateiktus duomenis.

priešingai, teigia, kad santyčiai egzistuoja ir be privilegijų, todėl šio instituto taikymas procese nepakankamai pateisina tam tikros informacijos neprieinamumo byloje (Fontham, 2002, p. 636). Plačiau apie teisinių privilegijų tikslus ir konfliktą tarp tikslo atkurti faktinę tikrovę ir privilegijuotos informacijos bei santykių apsaugos bus nagrinėjama 3 skyriuje.

Įrodinėjimas, kaip civilinio proceso dalis, yra svarbus ir šalims, ir teismui. Kiekviena šalis, grįsdama savo reikalavimus ar atsikirtimus tam tikrais faktais, stengiasi įtikinti teisumą faktų tikrumu ir šiuo tikslu pateikia įrodymų (Mikelėnas, 1997, p. 287). Teismas negali grįsti sprendimo prielaidomis, savo samprotavimais, niekuo nepagrįstais šalių paaiškinimais (Mikelėnas, 1997, p. 287)⁵. Teisinių privilegijų kontekste dažniau ne atsisakoma priimti įrodymus, o atsisakoma įpareigoti pateikti įrodymus, kai prašoma juos išreikalauti iš kitos šalies (CPK 199 str. 3 d.) arba atsisakoma šaukti liudytoją (CPK 190 str.)⁶. Stokholmo universiteto Teisės fakulteto docentė Patricia Shaughnessy pateikia pavyzdinę situaciją iš arbitražo proceso, kai visgi galėtų būti atsisakoma priimti įrodymą kaip privilegijuotą: jei šalis gavo privilegijuotą medžiagą (pavyzdžiui, laiško, kuriame pateikiama konfidenciali informacija, kopiją), privilegijos turėtojas gali prašyti arbitrų atsisakyti priimti įrodymus, kad apsaugotų privilegijuotą medžiagą (Shaughnessy, 2012).

Privilegijų kvalifikacija vertinama skirtingai, doktrinoje nesutariama, ar jos apima formos, ar turinio ydas. CPK 177 str. 1 d. įtvirtinta įrodymų samprata⁷, o 2003 m. knygoje „Civilinis procesas I“ ir 2020 m. vadovėlio „Civilinio proceso teisė. Bendroji dalis. 1 knyga“ prof. habil. dr. Vytauto Nekrošiaus skyriuje „Įrodymų samprata, ypatybės, klasifikacija“ išskiriami 4 įrodymų civiliniame procese požymiai:

- (i) faktinė informacija – bet kuris įrodymas yra tam tikri duomenys, informacija, žinios apie faktus, sudarančius įrodinėjimo dalyką;
- (ii) sąsajumas – įrodymų turinio, t. y. informacijos ryšys su byla, su faktais, sudarančiais įrodinėjimo dalyką (Laužikas *et al.*, 2003, p. 451)⁸;
- (iii) leistinumas – abiejuose šaltiniuose teigiama, jog susijęs ne su įrodymų turiniu, o su jų procesine išraiška (Laužikas *et al.*, 2003, p. 453; Mikelėnas *et al.*, 2020). V. Nekrošiaus atskleidžiamas leistinumo turinys:

⁵ CPK reikalaujama, kad teismas savo sprendime nurodytų, kokios aplinkybės nustatytos, kokiais įrodymais grindžiamos teismo išvados ir būtų pateikiamas jų vertinimas, kokiais argumentais teismas atmetė įrodymus bei kokiais įstatymais, kitais teisės aktais ir teisiniais argumentais teismas vadovavosi (CPK 270 str. 4 d.).

⁶ Paprastai, tariamai privilegijuotų įrodymų nebus galima atsisakyti priimti, nes šalis, teigianti, kad yra privilegijuota, atsisakys juos pateikti arba liudytojas atsisakys liudyti, todėl teismui nereikės atsisakyti priimti įrodymų, teismas atsisakys įpareigoti šalį juos pateikti arba atsisakys šaukti liudytoją.

⁷ Įrodymai civilinėje byloje yra bet kokie faktiniai duomenys, kuriais remdamasis teismas įstatymų nustatyta tvarka konstatuoja, kad yra aplinkybių, pagrindžiančių šalių reikalavimus ir atsikirtimus, ir kitokių aplinkybių, turinčių reikšmės bylai teisingai išspręsti, arba kad jų nėra (CPK 177 str. 1 d.).

⁸ Teismas priima nagrinėti tik tuos įrodymus, kurie patvirtina arba paneigia turinčias reikšmės bylai aplinkybes (CPK 180 str.).

- (a) ginčytinos aplinkybės civilinėje byloje gali būti įrodinėjamos tik tokiomis priemonėmis, kurios atitinka įrodymų bruožus (CPK 177 str. 2 d.);
- (b) tam tikros aplinkybės gali būti įrodinėjamos tik tam tikromis įrodinėjimo priemonėmis (CPK 177 str. 3 d.)⁹;
- (c) draudimas tam tikras aplinkybes įrodinėti tam tikromis įrodinėjimo priemonėmis (CPK 177 str. 3 d.) (pavyzdžiui, CPK 177 str. 4 d. įtvirtintas draudimas kaip įrodymus civilinėje byloje teikti duomenis, sudarančius valstybės ar tarnybos paslaptį, jei jie nėra įstatymų nustatyta tvarka išslaptinti ir to paties str. 5 d. nustatyta, kad duomenys, gauti mediacijos metu, negali būti įrodymais civiliniame procese, išskyrus įstatyme numatytas išimtis; Mikelėnas *et al.*, 2020);
- (iv) teisėtumas – tik įstatymo nustatyta tvarka gauta, pateikta, surinkta, ištirta ir įvertinta informacija gali būti laikoma įrodymu. 2003 m. šaltinyje, kaip įrodymų neteisėtumo pavyzdys pateikiamas, kai pažeidžiama liudytojų parodymų gavimo tvarka, iš liudytojo gautos informacijos negalima laikyti įrodymu (Laužikas *et al.*, 2003, p. 452).

Dr. Jurgis Bartkus 2022 m. straipsnyje „Įrodymų leistinumą samprata Lietuvos civiliniame procese ir arbitraže“ teigia, jog įrodymų leistinumą taip pat pasireškia 3 aspektais:

- (i) draudimu įrodinėti tam tikras aplinkybes (įrodymų turinio ribojimo taisyklės);
- (ii) tam tikrų įrodinėjimo priemonių leistinumą (įrodymų formos ribojimo taisyklės);
- (iii) įrodymų, gautų, surinktų, pateiktų, ištirtų ir įvertintų pažeidžiant materialinę arba proceso teisę, leistinumą (Bartkus, 2022).

Pagal tokią naujausią siūlomą įrodymų leistinumą sampratą įrodymų turinio ribojimai turi būti pripažįstami kaip vieni iš pagrindinių įrodymų leistinumą sampratos aspektų. Pasak J. Bartkaus, įrodymų leistinumą turinio ribojimai apima ypač svarbias įrodymų leistinumą taisykles, draudžiančias įrodinėti faktines aplinkybes:

- (i) sudarančias valstybės ar tarnybos paslaptį (CPK 177 str. 4 d.);
- (ii) sudarančias mediacijos metu gautus duomenis (CPK 177 str. 5 d.);
- (iii) ginamas CPK įtvirtintų kitų įrodinėjimo privilegijų (CPK 189 str. 2 d., 199 str. 3 d.; Bartkus, 2022).

⁹ Tai reiškia, kad tam tikrais atvejais, įstatyme nurodytų aplinkybių negalima įrodinėti jokiais kitomis įrodinėjimo priemonėmis, jos nėra leistinos (pavyzdžiui, oficialiais rašytiniais įrodymais patvirtintos aplinkybės negali būti paneigiamos liudytojų parodymais, išskyrus atvejus, kai tai prieštarauja teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principams; CPK 197 str. 2 d.).

Taigi, vienu požiūriu, privilegijos kvalifikuojamos turinio (J. Bartkaus pozicija), kitu – formos ribojimo taisyklėmis civilinio proceso teisėje (V. Nekrošiaus pozicija¹⁰). LAT praktika formuojama už privilegijų kvalifikavimą kaip formos ribojimo taisyklės. 2021 m. LAT pasisakė, jog įrodymų leistinumą siejamas su įrodymų procesine forma (išimtys – CPK 177 str. 4 ir 5 d.¹¹), o ne su turiniu (ši apibūdina sąsajos kriterijus; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 15 d. nutartis). Tai, pasak LAT, reiškia, kad vertinant, ar įrodymai yra leistini, svarbu ne kokią informaciją jie teikia, o tai, kaip (kokia forma) ir kur (kokiam šaltinyje) ši informacija yra užfiksuota (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 15 d. nutartis). Byloje valstybės ar tarnybos paslapties ir mediacijos informacijos ribojimai išskiriami kaip išimtys, nesiejant jų su formos reikalavimais. Taip yra ne veltui, kadangi, kaip jau minėta, pagal vieną požiūrį, neleistina įrodymo forma apima: (i) draudimą remtis tam tikromis įrodinėjimo priemonėmis, (ii) įrodinėjimą būtinomis įrodinėjimo priemonėmis ir (iii) įrodinėjimą tik tokiomis priemonėmis, kurios atitinka įrodymų bruožus (pateiktas pavyzdinis įrodymų sąrašas CPK 177 str. 2 d.; Bartkus, 2022). Valstybės ar tarnybos paslaptys bei mediacijos metu gauti duomenys yra saugomi turinio aspektu. Tai reiškia, kad leistinumą taisyklė apsaugo duomenis, o ne būdą (įrodinėjimo priemonę), kuriuo jie būtų pateikti byloje. Kita vertus, minėtame 2020 m. šaltinyje, civilinio proceso teisės vadovėlyje, CPK 177 str. 4 ir 5 d. informacija nurodoma kaip neleistinos formos pavyzdys (Mikelėnas *et al.*, 2020).

Toliau, be CPK 177 str. 4 ir 5 d. numatytų privilegijuotų duomenų, CPK taip pat pripažįsta ir teisę neinkriminuoti savęs. CPK 191 str. 2 d. numato: „[a]tsisakyti duoti parodymus leidžiama, jeigu liudytojo parodymai reikštų parodymus prieš save, savo šeimos narius arba artimuosius giminaičius.“. Asmenys neprivalo pateikti jokių rašytinių įrodymų, kuriuose būtų faktinės aplinkybės, galinčios inkriminuoti juos pačius, jų šeimos narius ar artimus giminaičius (CPK 199 str. 3 d.). Dar daugiau, CPK 189 str. 2 d. ir 199 str. 3 d. numato išimtys dėl liudytojo parodymų ar rašytinių įrodymų dėl jų privilegijuoto pobūdžio. Negali būti apklausiami kaip liudytojai:

- (i) atstovai civilinėje, administracinėje ar administracinio nusižengimo byloje ar gynėjai baudžiamojoje byloje – apie aplinkybes, kurias jie sužinojo būdami atstovu ar gynėju;
- (ii) dvasininkai – apie aplinkybes, kurias jie sužinojo tikinčiojo išpažinties metu;

¹⁰ V. Nekrošius 2021 m. tik dar kartą patvirtina, kad leistinumą sampratą sieja su formos ribojimais (Nekrošius, 2021).

¹¹ Faktiniai duomenys, sudarantys valstybės ar tarnybos paslaptį, paprastai negali būti įrodymais civilinėje byloje, iki jie bus išslaptinti įstatymų nustatyta tvarka bei duomenys, gauti mediacijos metu, negali būti įrodymais civiliniame procese, išskyrus MĮ nustatytus atvejus.

- (iii)medikai – apie aplinkybes, sudarančias jų profesinę paslaptį;
- (iv)mediatoriai – apie aplinkybes, kurias jie sužinojo mediacijos metu;
- (v) kiti įstatymų numatyti asmenys, pavyzdžiui, pagal VII 8 str. 1 d., viešosios informacijos rengėjas, skleidėjas, jų dalyvis, žurnalistas turi teisę išsaugoti informacijos šaltinio paslaptį, neatskleisti informacijos šaltinio.

Autorės vertinimu, šių teisinių privilegijų, numatytų CPK 191 str. 2 d., 189 str. 2 d. ir 199 str. 3 d., priskyrimas įrodymų turinio arba procesinės formos ribojimo taisyklėms yra gana komplikotas. Iš vienos pusės, įrodinėjimo privilegija siejama su vertinimu, ar draudimas naudoti tam tikrą įrodinėjimo priemonę yra reikšmingesnis nei tiesos nustatymas konkrečiu atveju. Toks aiškinimas pateikiamas kol kas vienintelėje LAT išplėstinės kolegijos 2023 m. balandžio 20 d. nutartyje Nr. e3K-7-41-943/2023, kurioje teismas pateikė aiškinimą apie teisės doktrinoje žinomas įrodinėjimo privilegijas: „[t]okios įrodinėjimo privilegijos yra grindžiamos idėja, kad tam tikros informacijos konfidencialumas, slaptumas ar reikšmingumas yra svarbesnės vertybės nei šios informacijos naudojimas įrodinėjimo procese. Privilegija yra pripažinta teisė neleisti tam tikro liudijimo arba naudoti tam tikrus rašytinius įrodymus.”. Ši nutartis suponuoja, kad tam tikrų aplinkybių įrodinėjimas gali būti ribojamas konkrečiomis įrodinėjimo priemonėmis, tokiais kaip liudytojų parodymai ar rašytiniai įrodymai, tačiau kitomis priemonėmis – pavyzdžiui, šalių paaiškinimais, garso ir vaizdo įrašais ar elektroniniais įrodymais – tų pačių aplinkybių įrodinėjimas leistinumą aspektu nėra draudžiamas. Ar tai reiškia, kad šalis, kuriai tenka įrodinėjimo našta, gali reikalauti kitos proceso šalies elektroninio susirašinėjimo su atstovu pateikimo? Šioje situacijoje kyla papildomas klausimas – kam priklauso teisė pasinaudoti privilegija? Pavyzdžiui, ar ji priklauso medikui, ar pacientui? Jei manytume, kad privilegija priklauso medikui, tačiau pacientas pateiktų medicininės konsultacijos dėl savo sveikatos elektroninį susirašinėjimą, tuomet, vertinant formos požiūriu, tokia įrodinėjimo priemonė galėtų būti laikoma leistina. Vis dėlto, jei privilegijos kvalifikuojamos kaip turinio taisyklės, informacija gali būti laikoma konfidencialia ir, nepriklausomai nuo įrodinėjimo formos, tokio įrodymo leistinumas būtų abejotinas, jei medikas neišreiškė aiškaus atsisakymo nuo privilegijos. Kyla klausimas, ar tokios privilegijos apskritai gali būti atsisakoma.

Kodėl tiek teismų praktikoje, tiek doktrinoje, dominuojanti pozicija yra, kad privilegijos kvalifikuojamos kaip formos leistinumą taisyklės? Ilgą laiką Lietuvos civilinis procesas nelaikė taisyklių, nepriimančių įrodymų dėl jų turinio, leistinumą taisyklių dalimi (Bartkus, 2023, p. 62). 2003 m. doktrinoje šiandien vadinamo įrodymų leistinumą, kaip įrodymą kvalifikuojančio požymio, dar vis nebuvo. Nors anglų kalba požymis pristatytas kaip *admissible evidence*, lietuvių kalba šis požymis vadintas įrodinėjimo priemonių leistinumu

(Laužikas *et al.*, 2003, p. 453), taigi, suprantama, jog buvo teigiama, kad jis susijęs ne su įrodymų turiniu, o su jų procesine išraiška. Tokį požiūrį galėjo lemti Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo (toliau – LRKT) 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas, kuriame įrodymų leistinumą buvo aiškinamas kaip įrodymų procesinės formos, o ne turinio klausimas. Pažymėtina, kad šis nutarimas priimtas ankstyvuojų Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu, todėl įdomu, kokią poziciją LRKT formuotų šiandienos teisinės sistemos kontekste. Kita vertus, alternatyvi pozicija numato, kad teisinės privilegijos įtvirtina draudimą įrodinėti tam tikras aplinkybes (Bartkus, 2022), o pačios įrodinėjimo priemonės pasirinkimo klausimas teisinių privilegijų atžvilgiu nėra esminis, kadangi privilegijos sukuria procesinį mechanizmą, leidžiantį eliminuoti saugotiną informaciją iš proceso, o ne atsisakyti priimti neleistina įrodinėjimo priemone pateiktą informaciją. Šios taisyklės neapriboja įrodymo priemonių apskritai, pavyzdžiui, liudytojų parodymų, bet tik privilegijuotą jų dalį (Bartkus, 2023, p. 64). Kitaip tariant, visos privilegijuotos asmenų grupės gali teikti tiek parodymus, tiek rašytinius įrodymus į bylą, tačiau parodymai ar rašytiniai įrodymai yra apribojami turinio prasme. Vis dėlto, tradicinis požiūris, siejantis įrodymų leistinumą taisyklės tik su įrodinėjimo priemonių (ne)leistinumu, vis dar išlieka reikšmingas.

Tarptautiniame arbitraže, jei nėra šalių susitarimo, arbitrams tenka susidurti su įvairių jurisdikcijų teisinių privilegijų reglamentavimu. Būtent todėl privilegijų instituto skirtybes tarp įvairių jurisdikcijų geriausiai, autorės nuomone, gali įvardyti arbitražo teisės docentė, besigilinti į teisinių privilegijų institutą. P. Shaughnessy straipsnyje „*Dealing with Privileges in International Commercial Arbitration*“ teigia, jog teisė ir praktika, susijusi su įrodinėjimo privilegijomis, nėra iš tolo nėra suderinta tarptautiniu mastu, įvairiose jurisdikcijose privilegijų teisė labai skiriasi (Shaughnessy, 2012, p. 452). Arbitražo teisėje plačiai taikomos IBA taisyklės dėl įrodymų rinkimo tarptautiniame arbitraže (toliau – IBA taisyklės). IBA taisyklių 9 str. numato įrodymų leistinumą ir vertinimo taisykles, kurio 2 d. b p. nustatyta, kad arbitražo teismas turėtų pripažinti įrodymus neleistinais dėl teisinės kliūties ar privilegijos pagal teisinės ar etinės taisykles, kurių taikymą nustatė arbitražo teismas. Taisyklės nėra imperatyvaus pobūdžio ir taikomos tik esant šalių ir (arba) arbitražo teismo valiai. Šiuolaikinė arbitražo teisės tendencija – arbitražo teismų atsiribojimas nuo nacionalinių civilinio proceso įstatymų (Gaillard, 2010 cituota Bartkus, 2022). Taigi, arbitražas pasižymi procesiniu laisvumu, o arbitražo teismai turi plačią diskreciją savo nuožiūra spręsti dėl įrodymų leistinumą (Bartkus, 2022). Pasak J. Barkaus, įrodymų leistinumą samprata arbitražo teisėje, tiksliau – šios sampratos stoka, sukuria teisinį netikrumą (Bartkus, 2022). Doktrinoje neretai keliamas opus klausimas teisinių privilegijų

taikymo arbitražo procese – kaip turėtų būti nustatyta taikytina teisė, kai šalys, įrodymai, atstovai yra susiję su keliomis skirtingomis valstybėmis ir dėl to gali būti taikomos skirtingos privilegijos (Shaughnessy, 2012)? Šiame magistro darbe teisinės privilegijos nagrinėjamos civilinio proceso apimtyje, teisinių privilegijų taikymo iššūkių arbitražo procese šis darbas neapims, tačiau atsižvelgiant į tai, kad teisinių privilegijų taikymo ypatumai tarptautiniame komerciniame arbitraže buvo ne kartą nagrinėti įvairiuose moksliniuose darbuose (Bartkus, 2023) bei nemažai keliamų klausimų dėl vienkovių ar kitokių teisinių privilegijų taikymo ir (ar) aiškinimo aktualūs ir nagrinėjant teises privilegijas civiliniame procese, bus remiamasi arbitražo teisės doktrina.

Teisinės privilegijos yra pripažįstamos tokiuose tarptautiniuose dokumentuose kaip ALI/UNIDROIT Taisyklės dėl tarptautinio civilinio proceso arba ELI/UNIDROIT Pavyzdinės Europos civilinio proceso taisyklės. ALI/UNIDROIT Taisyklės yra Tarptautinės privatinės teisės vienodinimo instituto (UNIDROIT) kartu su Amerikos teisės institutu (ALI), siekiant harmonizuoti ir suvienodinti tarptautinį civilinį procesą, parengtas instrumentas, įtvirtinantis bendrai civiliniame procese taikytinus ir naudojamus principus bei taisykles (toliau – ALI/UNIDROIT principai). ALI/UNIDROIT principai tiesiogiai reglamentuoja teises privilegijas – 18.1. p. įtvirtinta, jog turėtų būti pripažįstamas šalies ar ne šalies privilegijų, imunitetų ir panašių apsaugos priemonių taikymas, susijęs su įrodymų ar kitos informacijos atskleidimu. Šios nuostatos komentare teigiama, kad visos teisinės sistemos pripažįsta įvairias privilegijas ir imunitetus, apsaugančius asmenis nuo pareigos teikti įrodymus, pavyzdžiui, teisę neinkriminuoti savęs (angl. *self-incrimination*), profesinės komunikacijos konfidencialumą, privatumo teises bei sutuoktinio ar šeimos nario liudijimo privilegijas. Nors privilegijos saugo svarbius interesus, jos gali apsunkinti faktų nustatymą. Šių apsaugos priemonių teisiniai ir techniniai pagrindai skiriasi priklausomai nuo teisinės sistemos, kaip ir jų pripažinimo pasekmės (ALI/UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure..., 2006). Skirtingose teisinėse sistemose įvairių privilegijų reikšmė gali skirtis, o jų taikymas konkrečioje byloje priklauso nuo konteksto. Šie veiksniai yra reikšmingi teismui sprendžiant, ar dėl šalies atsisakymo pateikti įrodymus galima daryti neigiamas išvadas¹² (angl. *adverse inferences*; ALI/UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure..., 2006). Toliau, regioninis šaltinis, ELI/UNIDROIT Pavyzdinės Europos civilinio proceso taisyklės (toliau – ELI/UNIDROIT principai) kurtas siekiant išvengti fragmentiško ir atsitiktinio Europos

¹² LAT praktika ir teisės doktrina pripažįsta *contra spoliatorem* prezumpciją, kuri reiškia, kad, šaliai nepateikus ar atsisakius pateikti įrodymą, reikia laikyti egzistuojant tai šaliai pačius nepalankiausias faktus, kuriuos tas nepateiktas įrodymas būtų patvirtinęs (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje).

civilinio proceso teisės plėtojimo, kartu remiant ALI/UNIDROIT principų projektą. Šie principai, lygiai taip pat kaip ir ALI/UNIDROIT reikalauja saugoti teises privilegijas ir imunitetus. ELI/UNIDROIT principų 91(2) p. nurodyta, kad įrodymai negali būti renkami pažeidžiant:

- (i) sutuoktinio, sugyventinio ar jam prilygintos partnerystės asmens ar artimo giminaičio teisę atsisakyti liudyti;
- (ii) asmens teisę neinkriminuoti savęs;
- (iii) profesinę teisininko paslaptį, kitas profesines privilegijas, konfidencialumą, komercines paslaptis ar kitus įstatyme numatytus panašius interesus;
- (iv) derybų dėl taikos konfidencialumą, išskyrus atvejus, kai derybos vyko viešame posėdyje ar to reikalauja viešasis interesas;
- (v) valstybės saugumo interesus, valstybės paslaptis ar kitus lygiaverčius viešojo intereso klausimus (ELI/UNIDROIT Model European Rules..., 2021).

Toliau bus nagrinėjama įrodinėjimo privilegijų įvairovė, aiškinimas ir taikymas įvairių jurisdikcijų civiliniuose procesuose. Ši analizė leis atskleisti atskirų jurisdikcijų, o taip pat ir bendrą vertybinės sistemos poveikslą balansuojant teisinių privilegijų taikymą ir faktinės tikrovės nustatymą.

2. TEISINĖS (ĮRODINĖJIMO) PRIVILEGIJOS CIVILINIAME PROCESU

Įrodinėjimo privilegijos gali būti klasifikuojamos įvairiais būdais, o jų rūšys ir taikymo apimtis skiriasi priklausomai nuo konkrečios jurisdikcijos. Kai kurios privilegijos pasižymi sudėtingumu, dviprasmiškumu ir taikomos su išimtimis (Ginsburg, Mosk, 2013, p. 346). Čikagos universiteto prof. Tom Ginsburg ir buvęs Kalifornijos apeliacinio teismo teisėjas Richard M. Mosk išskiria įrodinėjimo privilegijų klasifikaciją:

- (i) absoliučios privilegijos, kurios leidžia privilegijos turėtojui atsisakyti duoti parodymus ar teikti įrodymus bet kokiomis aplinkybėmis; ir
- (ii) kvalifikuotos privilegijos, kurios gali būti įveiktos tam tikromis sąlygomis, pavyzdžiui, kai parodoma, kad įrodymai yra būtini teisingam sprendimui priimti (Ginsburg, Mosk, 2013, p. 346).

Šią klasifikaciją palaiko ir LAT jau minėtoje 2023 m. byloje¹³. Kitokią įrodinėjimo privilegijų klasifikaciją siūlo P. Shaughnessy:

- (i) liudijimo privilegijos (angl. *testimonial privileges*), kurių tikslas apsaugoti konfidencialią komunikaciją tarp tam tikrų paslaugų teikėjų, tokių kaip advokatai, buhalteriai, dvasininkai ar gydytojai, ir jų klientų ar pacientų. Šios privilegijos paprastai grindžiamos būtinybe skatinti atvirą bendravimą. Konfidencialumo išlaikymas yra esminis šių privilegijų kūrimo ir išlaikymo elementas; ir
- (ii) informacijos privilegijos (angl. *information privileges*), kurios nėra skirtos santykių apsaugai, o veikia ekonominės naudos skatinimui, apsaugant ir naudojant tam tikrą informaciją, pavyzdžiui, komercinių paslapčių privilegija.

Pagal šią klasifikaciją, liudijimo privilegijos tikslas yra apsaugoti komunikaciją, bet ne jos turinį, o informacijos privilegijos tikslas – apsaugoti turinį, bet ne pačią komunikaciją. Tai reiškia, jei liudijimo privilegija saugoma informacija yra prieinama iš neprivilegiuoto šaltinio, ji gali būti priimta, nes privilegija saugo komunikaciją, o ne turinį (Shaughnessy, 2012, p. 464-465). Savo esme nuo šios nesiskirianti kvalifikacija pateikiama Kelno universiteto prof. dr. Klaus Peter Berger 2006 m. straipsnyje „*Evidentiary Privileges: Best Practice Standards versus/and Arbitral Discretion*“:

¹³ „<...> Lietuvos CPK yra įtvirtinti dvejopo pobūdžio įrodymų leistinumų ribojimai. Vieni iš jų yra absoliutaus pobūdžio (pavyzdžiui, duomenys, gauti mediacijos metu, negali būti įrodymais civiliniame procese, išskyrus Lietuvos Respublikos mediacijos įstatyme nustatytus atvejus, CPK 177 str. 5 d.), kitų ribojimas yra santykinis (pavyzdžiui, faktiniai duomenys, sudarantys valstybės ar tarnybos paslaptį, CPK 177 str. 4 d.).“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje).

- (i) profesinės privilegijos, kurios taikomos tam tikrai komunikacijai, gautai ar perduotai vykdant profesinius santykius. Advokato ir kliento privilegija¹⁴ yra praktinis tokios profesinės privilegijos pavyzdys. Ji susijusi su komunikacija, kuri vyksta tarp advokato ir jo kliento teikiant ar ruošiantis teikti teisinę konsultaciją; ir
- (ii) kitos privilegijos, pavyzdžiui, verslo ar komercinių paslapčių privilegija (angl. *business or trade secrets privilege*), derybų dėl taikos slaptumo privilegija (angl. *settlement privilege*), nacionalinio saugumo privilegija (Berger, 2006, p. 503-504)¹⁵.

Mykolo Romerio universiteto prof. dr. Raimundas Jurka straipsnyje „Liudytojo ir liudijimo imunitetai baudžiamajame procese: tapatumo ir santykio problema“ išskiria:

- (i) liudytojo imunitetus (angl. *witness immunities*), kurie pagrįsti būtinybe apsaugoti konstituciškai svarbias vertybes, tokias kaip teisė į gynybą, teismo nepriklausomumas, profesinės paslaptys (pavyzdžiui, advokatų, gydytojų, dvasininkų). Valstybė nustato draudimus apklausti tam tikrus asmenis kaip liudytojus, neatsižvelgiant į jų valią; ir
- (ii) liudijimo imunitetus (angl. *witnessing immunities*), kurie saugo asmenį nuo privalomo liudijimo. Jie grindžiami asmens laisva valia – liudytojas gali nuspręsti, ar atsakyti į klausimus, ypač jei liudijimas gali pakenkti jam ar artimiesiems. Šie imunitetai suteikia teisę atsisakyti liudyti, tačiau, jei asmuo sutinka duoti parodymus, jis privalo sakyti tiesą (Jurka, 2010).

Nors toks skirstymas pateikiamas baudžiamojo proceso teisės kontekste, tačiau dažnai tapačios privilegijos aktualios ir civiliniame procese.

Atsižvelgiant į tai, kad teisinių privilegijų turinys skiriasi priklausomai nuo jurisdikcijos – šiame darbe pasirenkama neutraliausia privilegijų klasifikacija: profesinės ir kitos privilegijos. Toks skirstymas leidžia išvengti probleminių interpretacijų, kurios kyla bandant atskirti, ar konkreti privilegija yra susijusi su liudijimu, ar su informacija. Pavyzdžiui, savęs neinkriminavimo privilegija leidžia atsisakyti liudyti prieš save. Ji nepatenka į klasikinę liudijimo privilegijų kategoriją, nes – kaip pažymi P. Shaughnessy – liudijimo privilegijos skirtos apsaugoti konfidencialią komunikaciją tarp paslaugų teikėjo ir kliento. Tačiau šios privilegijos taip pat negalima priskirti informacijos privilegijoms, nes

¹⁴ Dar vadinama teisine profesine privilegija (angl. *legal professional privilege (LPP)*; pavyzdžiui, Anglijos ir Velso civilinio proceso teisėje, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) praktikoje). Šiame magistro darbe teisinė profesinė privilegija, advokato ir kliento privilegija ir advokato profesinė paslaptis pagal prasmę vartojama sinonimiškai, tačiau priklausomai nuo to, apie kokią teisinę sistemą yra kalbama (vartojama toje sistemoje vartotina sąvoka).

¹⁵ Lietuvoje vadinamos valstybės ar tarnybos paslaptimi, Prancūzijoje nacionalinės gynybos paslaptimi (angl. *national defense secret*).

ji apsaugo ne ekonominę informaciją, o patį asmenį nuo savęs apkaltinimo. Todėl ši privilegija tam tikra prasme artima liudijimo imunitetui. Be to, R. Jurkos klasifikacija net nepalieka vietos vadinamosioms informacijos privilegijoms. Dėl šių priežasčių profesinių ir kitų privilegijų skirstymas pasirinktas kaip aiškiausias ir mažiausiai ginčytinas pagrindas tolimesnei analizei.

2.1. Profesinės privilegijos

2.1.1. Advokato profesinė paslaptis

Advokato profesinė paslaptis¹⁶ yra neabejotinai plačiausiai aptariama įrodinėjimo privilegijų instituto kontekste. Dar 2001 m. P. Shaughnessy teigė, kad advokato ir kliento privilegija JAV buvo nagrinėta daugiau nei 8 000 teismų bylų ir aptarta šimtuose straipsnių (Shaughnessy, 2001 cituota Shaughnessy, 2012, p. 459). T. Ginsburg ir R. M. Mosk teigia, kad sunku įsivaizduoti teisinę sistemą, kurioje veikia profesionali teisinė gynyba be advokato ir kliento privilegijos, o tai paaiškina jos ilgą istoriją ir platų pripažinimą skirtingose teisės sistemose (Ginsburg, Mosk, 2013, p. 352). Visgi yra jurisdikcijų, kuriose teisinės profesinės paslapties konceptas neegzistuoja. Pavyzdžiui, Kinijos Liaudies Respublikos teisės aktuose nėra nuostatų, kurios atleistų advokatus nuo pareigos atskleisti iš kliento gautą informaciją trečiajai šaliai. Valstybėje nėra teisinės apsaugos advokatų rengtiems dokumentams, taip pat nėra apsaugos advokatų ir klientų komunikacijai teisinės profesinės paslapties pagrindu (DLA Piper, 2021, p. 35). Priešingai, Europos Teisingumo Teismas (toliau – ETT) 1982 m. byloje Nr. C-155/79 *AM&S Europe Ltd prieš Europos Komisiją* (toliau – EK) pripažino teisinę profesinę paslaptį kaip bendrą teisės principą, taikomą Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybėse narėse, nepaisant to, kad ES teisėje nėra ją tiesiogiai įtvirtinančios aiškos normos. Be to, 2022 m. ESTT byloje Nr. C-694/20 *Orde van Vlaamse Balies and Others* išplėtė teisinės profesinės paslapties taikymo sritį ES, pripažindamas, kad ji neapsiriboja tik gynybos tikslais teikiamomis konsultacijomis, bet apima visą Europos ekonominės erdvės kvalifikuotų išorės teisininkų ir jų klientų komunikaciją. Svarbu suprasti, kad advokato profesinė paslaptis nesaugo pačių faktų, esančių konfidencialioje komunikacijoje. Tai reiškia, kad klientas galėtų būti tiesiogiai apklaustas apie faktus ir informaciją, kuri buvo pateikta konfidencialiame bendravime su

¹⁶ Šiame darbe, kalbant apie Lietuvos reguliavimą, vartojamas terminas „advokato profesinė paslaptis“, o ne „advokato ir kliento privilegija“, atsižvelgiant į oficialią Europos Sąjungos institucijų vartoseną (IATE – European Union terminology database..., 2025).

advokatu, tačiau negalėtų būti apklaustas apie tai, ką jis konkrečiai perdavė advokatui ar kokią teisinę konsultaciją gavo (Shaughnessy, 2001, cituota Shaughnessy, 2012, p. 465).

Vyrauja du skirtingi požiūriai į advokato profesinę paslaptį, kurie lemia probleminių privilegijos taikymo klausimų sprendimo būdus:

- (i) bendrosios teisės tradicijos jurisdikcijose šios privilegijos pagrindimas orientuojamas į kliento apsaugą nuo plataus įrodymų rinkimo proceso (angl. *discovery*). Privilegijos esmė grindžiama tuo, jog klientas turi turėti galimybę laisvai konsultuotis su savo advokatu, nes priešingu atveju jis gali neatskleisti visos tiesos;
- (ii) priešingai, civilinės teisės tradicijos jurisdikcijose privilegija kyla iš advokato pareigos saugoti profesinę paslaptį (Berger, 2006). AĮ 39 str. 1 d. 3 p. nustatyta, kad advokatas privalo saugoti advokato veiklos metu jam patikėtą informaciją ir jos neatskleisti. Privilegijos vertės supratimas nukreiptas ne į kliento teises, o daugiau į advokatūros, kaip profesijos, vientisumo ir etikos apsaugą (Berger, 2006).

Lietuvoje advokato profesinės paslapties apsauga yra įtvirtinta AĮ ir Lietuvos advokatų etikos kodekse (toliau – Etikos kodeksas), kuri taikoma ir advokato padėjėjui, kadangi jis turi tapačias pareigas (su tam tikromis AĮ numatytomis išimtimis), kaip ir advokatas (AĮ 34 str. 2 d.). Advokato profesinės paslapties turinys:

- (i) advokato ir jo kliento susitikimo ar bendravimo duomenys negali būti panaudoti kaip įrodymai (AĮ 45 str. 2 d.);
- (ii) advokatas negali būti šaukiamas kaip liudytojas ar teikti paaiškinimus dėl aplinkybių, kurias sužinojo atlikdamas savo profesines pareigas (AĮ 46 str. 1 d.);
- (iii) draudžiama apžiūrėti, tikrinti ar paimti advokato veiklos dokumentus ar laikmenas, kuriuose yra jo veiklos duomenų, tikrinti pašto siuntas, klausytis telefoninių pokalbių, kontroliuoti kitą telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją ir kitokį susižinojimą ar veiksmus (AĮ 46 str. 3 d.);
- (iv) draudžiama viešai arba slapta susipažinti su šia informacija ir ją naudoti kaip įrodymą: kreipimosi į advokatą faktas, sutarties su klientu sąlygos, kliento suteikta informacija ir pateikti duomenys, konsultacijos pobūdis bei pagal kliento pavedimą advokato surinkti duomenys, taip pat kitas advokato ir kliento bendravimo (susitikimų, korespondencijos, pokalbių telefonu ar kitų formų bendravimo) turinys (AĮ 46 str. 5 d.).

Lietuvoje įtvirtinta dvejopa privilegija: pagal AĮ – advokato ir pagal CPK – atstovo. CPK 189 str. 2 d. numato, kad negali būti apklausiami kaip liudytojai: „1) atstovai civilinėje <...> byloje – apie aplinkybes, kurias jie sužinojo būdami atstovu <...>“. Nors CPK 189 str. 2

dalies 1 p. komentare ši nuostata sutapatinama su AĮ 46 str. 1 d. (Valančius *et al.*, 2005), tačiau atstovo profesinę paslaptį būtų galima laikyti kaip atskirą nuo advokato profesinės paslapties:

(i) „atstovas“ nėra vien tik advokatas, šios privilegijos negalima sutapatinti su teisine profesine privilegija. Lietuvos teismų praktika šiuo klausimu nėra gausi, tačiau Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 80 str. numato savo esme tapačią nuostatą, jog negali būti apklausiami kaip liudytojai: „atstovai – dėl aplinkybių, kurias jie sužinojo atlikdami gynėjo arba atstovo pareigas <...>.“ LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-418/2005 išaiškino, kad „[p]agal BPK 80 straipsnio 3 punktą draudžiama kaip liudytoją apklausti įgaliotąjį atstovą (BPK 55 straipsnis) dėl aplinkybių, kurias jis sužinojo atlikdamas atstovo pareigas, o ne atstovą pagal įstatymą.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, civiliniame procese atstovu būtų laikomas atstovas pagal pavedimą, t. y. bet kuris asmuo, numatytas CPK 56 str.¹⁷, o ne tik advokatas; taip pat

(ii) CPK 189 str. 2 d.1 p. atstovo pareigos skiriasi nuo AĮ 46 str. 1 d. numatytų advokato profesinių pareigų. Skiriasi jau vien dėl to, kad kalbama apie atstovavimą teisiniame procese, o ne bet koki kitokį atstovavimą¹⁸. Tai reiškia, kad advokatas, pagal AĮ neturi teisės liudyti dėl platesnio pobūdžio aplinkybių, t. y. dėl aplinkybių, kurias sužinojo vykdydamas profesines pareigas¹⁹, nei atstovas pagal CPK, kuris negali liudyti tik dėl aplinkybių, sužintotų atstovaujant klientui teisiniame procese.

Atitinkamai, autorės nuomone, būtų tiksliau AĮ 46 str. 1 d. taikyti pagal CPK 189 str. 2 d. 6 p. (liudytoju negali būti ir kiti įstatymų nustatyti asmenys), o ne pagal CPK 189 str. 2 d. 1 p.

Taip pat ir Anglijos ir Velso civilinio proceso teisė pripažįsta dvi pagrindines teisinės profesinės privilegijos rūšis:

(i) teisinės konsultacijos privilegiją (angl. *legal advice privilege*), kuri taikoma konfidencialioms konsultacijoms su advokatu, ir

¹⁷ Fizinis asmenis teisme pagal pavedimą gali atstovauti: advokatai, advokatų padėjėjai su rašytiniu leidimu, bendrininkai, turintys kitų bendrininkų pavedimą, artimuosius atstovaujantys asmenys, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, profesinės sąjungos, tam tikras sąlygas atitinkančios asociacijos ar viešieji juridiniai asmenys, taip pat antstolių padėjėjai. Juridinių asmenų atstovais gali būti minėti asmenys, jų darbuotojai ar valstybės tarnautojai, turintys teisinį išsilavinimą, taip pat atitinkamų patronuojančių ar pavaldžių juridinių asmenų teisininkai. Kai reikia specialių žinių, kartu su jais gali veikti ir neteisinių sričių specialistai – auditoriai, buhalteriai, mokesčių konsultantai, patentiniai patikėtiniai ir kt. (CPK 56 str.).

¹⁸ Pavyzdžiui, atstovavimą valstybinėje institucijoje.

¹⁹ Pavyzdžiui, konsultuodamas klientą su teisiniu procesu nesusijusiais klausimais ir neatstovaudamas jo teisme.

- (ii) procesinę privilegiją (angl. *litigation privilege*), kuri saugo komunikaciją, susijusią su teisiniu procesu (arba įrodymų rinkimu šiam procesui, kai byla yra realiai numatoma) (DLA Piper, 2021, p. 50).

JAV teisinę profesinę privilegiją skiria į:

- (i) advokato ir kliento privilegiją, kuri saugo konfidencialią komunikaciją tarp kliento ir jo advokato, jei ši komunikacija vyksta siekiant gauti ar teikti teises paslaugas; ir
- (ii) darbo produkto doktriną (angl. *work product doctrine*), kuri taikoma medžiagai, parengtai advokato (arba kliento advokato nurodymu) ruošiantis teisminiam procesui bei skirstoma į:
 - a. nuomonės darbo medžiagą (angl. *opinion work product*), kuri apima advokato strategines įžvalgas, pastabas, analizes ir dokumentus, kuriuose atsispindi jo teisinės taktikos svarstymai. Šiai kategorijai suteikiama aukščiausia apsauga; ir
 - b. įprastą darbo medžiagą (angl. *ordinary work product*), kuri apima faktinius duomenis, kurie nėra tiesiogiai susiję su teisine analize, pavyzdžiui, liudytojų apklausų stenogramos, neteikiančių parodymų ekspertų ataskaitos ar kliento finansiniai įrašai (DLA Piper, 2021, p. 227).

Teisinėje bendruomenėje neabejotinai sutariama dėl advokato ir kliento privilegijos (advokato profesinės paslapties) naudos, nes labai retai kur jos apskritai nėra (pavyzdžiui, Kinijos Liaudies Respublikoje). Nors skirtingose teisės sistemose ši privilegija skiriasi apibrėžimu, klasifikacija, bet privilegijos paskirtis ir esmė iš esmės išlieka tokia pati.

2.1.1.1. Advokato profesinės paslapties taikymo apimtis

Nors šiame magistro darbe bus analizuojamos tik dvi profesijų grupės, potencialiai galinčios naudotis privilegija, jų pagrindiniai taikymo principai gali būti pritaikyti ir kitoms, neaptartoms, specialybėms. Civilinės teisės tradicijos šalys paprastai siauriau interpretuoja teisinės profesinės privilegijos taikymą. Jos linkusios neįtraukti net glaudžiai susijusių specialybių atstovų, nes privilegijos taikymas grindžiamas advokato profesijos apsauga. Taigi, pavyzdžiui, Nyderlanduose Aukščiausiasis Teismas nepripažino buhalterio, mokesčių konsultanto privilegijos (Pors, 2008a). Anglosaksų teisės tradicijos valstybės, vertindamos privilegiją per kliento komunikacijos apsaugos prizmę, ją taiko lanksčiau, vertina ir pačios komunikacijos turinį. Pavyzdžiui, JAV federalinėje bendrojoje teisėje nėra buhalterių privilegijos, tačiau teismai pripažino buhalterio ir kliento komunikacijos apsaugą, kai buhalteris buvo pasamdytas teisinei konsultacijai teikti ar prisidėti prie jos (Gregoire, 2016, p. 116). Advokato profesinė paslaptis taikoma ir advokato darbuotojams

(tyrėjams, teisininkų padėjėjams, teisės praktikantams, sekretoriams ar kitiems asmenims, veikiantiems advokato pavedimu) (NXIVM Corp. v. O'Hara, 2007 cituota Bland, Johnson, 2012, p. 283).

2.1.1.2. Ar privilegija taikoma bendrovių vidaus teisininkams?

Periodinio leidinio „Arbitražas. Teorija ir praktika“ straipsnyje „*Navigating In-house Privilege in International Arbitration*“ išskiriami trys komunikacijos su bendrovės vidaus teisininkais privilegijų režimai: (i) visiškos privilegijos režimas, (ii) jokios privilegijos režimas ir (iii) mišrus privilegijos režimas, kai komunikacijos apsauga yra ribota (Juozapaitytė, 2022). ES turime jau ne vieną Aukščiausiojo Teismo ES sprendimą, kol kas atsakymas vienareikšmiškas – jokios privilegijos režimas, jei kalbame apie teisinės profesinės privilegijos taikymą. 2010 m. ESTT byloje Nr. C-550/07 *P Akzo Nobel Chemicals ir Akros Chemicals prieš EK* patvirtino ESTT (tuo metu ETT) poziciją, suformuotą 1982 m. byloje Nr. C-155/79 *AM&S Europe Ltd prieš EK*. Rašytinė komunikacija tarp bendrovės (darbdavio) ir joje dirbančio vidaus teisininko neapsaugoma teisinės profesinės privilegijos principu, todėl nėra apsaugota nuo atskleidimo ES konkurencijos teisės tyrimų metu. Svarbiausia, kad ESTT pripažino, jog ši taisyklė galioja net ir tais atvejais, kai vidaus teisininkas yra nacionalinės advokatūros narys. Teisinė profesinė privilegija išlieka skirta tik išoriniams teisininkams, kurie yra advokatūros nariai. Šis sprendimas nuvylė daugelį pramonės sektoriaus dalyvių, įskaitant Europos bendrovių teisininkų asociaciją, kuri jau ilgą laiką siekia, kad teisinės profesinės privilegijos apsauga būtų taikoma ir vidaus teisininkams ES konkurencijos teisės tyrimuose (Dolmas *et al.*, 2011). Esminė sąlyga advokato profesinės paslapties apsaugos taikymui pagal ESTT yra nepriklausomumas. Tokio aiškinimo praktinė pasekmė – bendrovės, veikiančios ES jurisdikcijoje, privalo kreiptis į nepriklausomus advokatus, jei nori užtikrinti savo teisinės komunikacijos konfidencialumą. Jau pats ES požiūris į teisinę profesinę privilegiją, kaip į priemonę saugoti advokatūros profesijos vientisumą ir etiką, lemia, kad vidaus teisininkams ši apsauga netaikoma. Tik nedidelė dalis ES valstybių išplečia privilegiją ir vidaus teisininkams – pavyzdžiui, Nyderlanduose ir Belgijoje teisinė profesinė privilegija taikoma ir vidaus teisininkams (Sladič, 2018, p. 192). Pagal Nyderlandų teisę, vidaus teisininkai, kurie yra priimti į Nyderlandų advokatūrą (*Cohen advocaten*), gali remtis teisinės profesinės privilegijos apsauga, jei iš dokumentų aiškiai matyti, kad jie veikė kaip advokatai (*advocaten*) ir yra pasirašytos bendrovės personalo taisyklės (*Professioneel Statuut*), užtikrinančios pakankamą nepriklausomumą. Viena vertus, būtų galima teigti, kad

privilegija ribota ir suteikiama vien dėl to, kad Nyderlandų teisinėje sistemoje advokatas, dirbantis pagal darbo sutartį vidaus teisininku, nepraranda advokato statuso. Kita vertus, pavyzdžiui, Vokietijos teisė leidžia bendrovių teisininkams (*Syndikusanwälte*) būti advokatūros nariais, tačiau jiems nesuteikiama profesinė teisinė privilegija dėl vidinės komunikacijos su darbdaviu (Akzo Nobel v. European Commission, 2010b). Taip pat yra ir Šveicarijoje (Gregoire, 2016, p. 65). Airijoje vidaus teisininkas netgi privalo būti advokatas (Advokato profesijos ateitis..., 2019), todėl suteikiama komunikacijos apsauga yra pagrįsta. Daug dėmesio bendrovių vidaus teisininkams yra suteikusi Belgija. 2000 m. įstatymo, įsteigusio Belgijos vidaus teisininkų institutą, 5 str. numatyta, kad vidaus teisininko darbdaviui teikiami teisiniai patarimai yra konfidencialūs. 2013 m. Briuselio apeliacinis teismas nurodė, kad konkurencijos institucija negali gauti prieigos prie vidaus teisininkų suteiktų teisinių konsultacijų, įskaitant vidinius teisinius užklausimus, su jais susijusios korespondencijos, nuomonių projektų ir parengiamųjų dokumentų. Vis dėlto, situacija skiriasi, kai tyrimus atlieka EK. Tai reiškia, kad vidaus teisininkų konsultacijos gali būti apsaugotos viename tyrime, bet lengvai prieinamos kitame – priklausomai nuo to, kas vykdo tyrimą (DLA Piper, 2021, p. 19). Kitos civilinės teisės tradicijos valstybės, kaip Slovėnija ar Lietuva, laikosi tradicinės civilinės teisės profesinės paslapties sampratos, todėl nėra specialių įstatymų, saugančių vidaus teisininkų profesinę paslaptį (Sladič, 2018, p. 207). Nors vidaus teisininkai yra saistomi konfidencialumo pareigos kaip darbuotojai, jiems neteikiama teisinės profesinės privilegijos apsauga teismo procesuose, jų teisiniai patarimai nėra apsaugoti (DLA Piper, 2021, p. 121), apsauga netaikoma, jei darbuotojas yra iškvieštas liudyti. Dar daugiau – konfidencialumo pareiga paprastai galioja tik tol, kol tęsiasi darbo santykiai, o jiems pasibaigus ši apsauga gali išnykti. Pagal Slovėnijos²⁰ teisę, norint užsiregistruoti ar išlikti Slovėnijos advokatūros nariu ir turėti advokato statusą, būtina užtikrinti nepriklausomumą bei nebūti kliento kontrolėje. Šių reikalavimų vidaus teisininkai negali atitikti, nes jie paprastai yra bendrovės struktūros dalis, o jų funkcijos dažnai apima ne tik teisines paslaugas, bet ir valdymo užduotis (DLA Piper, 2021, p. 193). Visgi, būtų galima teigti, kad Lietuvos civilinio proceseso teisė suteikia santykinę privilegiją bendrovių vidaus teisininkams. CPK 56 str. 2 d. 2 p. numato, kad juridinių asmenų atstovais pagal pavedimą teisme gali būti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą turintys juridinių asmenų darbuotojai. Taigi, nors jie nepretenduoja į tapačią apsaugą kaip advokatai pagal AI, tačiau bendrovės teisininkui atstovaujant bendrovę teisiniame procese, visos aplinkybės, sužinotos atstovaujant, bus saugomos ir teisininkas negalės būti

²⁰ Ir Lietuvos (AI 5 str. 1 p., 23 str. 1 d. 4 p.).

kviečiamas liudyti ar teikti rašytinių įrodymų dėl šių aplinkybių – jam bus taikoma atstovo profesinės paslapties apsauga (CPK 189 str. 2 d. 1 p.). Pagal Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo (toliau – LVAT) praktiką, Lietuva laikosi ESTT išaiškinimų dėl esminės teisinės profesinės privilegijos taikymo sąlygos – advokatų nepriklausomumo. Dėl šios priežasties, 2021 m. LVAT byloje Nr. eA-3015-629/2021 privilegija nebuvo pripažinta ir advokatui, kuris yra įmonės, kurios patikrinimą atliko Konkurencijos taryba, akcininkas, kadangi tokiu atveju netenkinamas nepriklausomumo kriterijus (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. gegužės 5 d. nutartis administracinėje byloje).

Priešingai, 1981 m. JAV Aukščiausiojo Teismo sprendime *Upjohn Co. v. United States* konstatuota, kad bendrovė gali pasinaudoti advokato ir kliento privilegija, kad apsaugotų bendrovės teisininko su net ne vadovaujančias pareigas užimančiais darbuotojais komunikaciją²¹. Tarptautinės advokatų kontoros DLA Piper parengtame vadove pateikiama informacija apie teisinę profesinę privilegiją įvairiose jurisdikcijose visame pasaulyje. 2019 m. duomenimis, JAV teismai taiko du skirtingus požiūrius į teisinę profesinę privilegiją tarp bendrovės vidaus teisininkų ir darbuotojų. Kai kurie teismai taiko „kontrolės grupės testą“ (angl. *control group test*), kuris iš esmės reiškia, kad tik darbuotojai, kurie priima teisiškai svarbius sprendimus įmonėje, gali bendrauti su vidaus teisininku konfidencialiai. Kiti taiko „teminio pobūdžio testą“ (angl. *subject matter test*) – svarbu, ar pokalbis skirtas teisinei konsultacijai. Jei komunikacija susijusi su verslo reikalais, o ne teisinėmis konsultacijomis, ji veikiausiai nebus apsaugota (DLA Piper, 2021, p. 227). Anglijoje vidinė bendrovėje dirbančių teisininkų komunikacija yra privilegiuota, jei jos pagrindinis tikslas yra teikti teisinę konsultaciją vidiniam klientui²² (Global Attorney-Client Privilege Guide, 2022, p. 78). Praktiškai bendrosios teisės tradicijoje išskyla sudėtingas uždavinys – atriboti teisinę konsultaciją nuo verslo pobūdžio patarimų, teikiamų bendrovės viduje.

Taigi, Lietuvoje bendrovių vidaus teisininkams nėra išplėčiama advokato profesinės paslapties apsauga – ši teisė siejama su advokato nepriklausomumu. Vis dėlto vidaus teisininkams gali būti taikoma atstovo profesinės paslapties apsauga.

²¹ Šis išaiškinimas paremtas tuo, jog vidutinio lygio (angl. *middle-level*) ir žemesnio lygio (angl. *lower-level*) darbuotojai, veikdami savo pareigų ribose, gali įtraukti bendrovę į rimtas teisines problemas. Todėl visiškai natūralu, kad būtent šie darbuotojai turi svarbią informaciją, kurios reikia bendrovės teisininkui, kad jis galėtų tinkamai patarti dėl esamų ar galimų teisinių sunkumų (*Upjohn Co. v. United States*, 1981).

²² Vienas žinomiausių Anglijos XX a. britų teisėjų (Beloff, 2023), Lord Denning, teigia, kad bendravimas tarp bendrovės teisininko ir jo darbdavio yra apsaugotas teisinės konsultacijos privilegija dėl to, nes bendrovės teisininkai laikomi visiškai lygiaverčiais tiems, kurie verčiasi teisine praktika savarankiškai. Vienintelis skirtumas yra tas, kad jie atstovauja tik vienam klientui, o ne keliems. Jie privalo laikytis tų pačių garbės ir etikos standartų, turi tokias pačias pareigas savo klientui ir teismui bei privalo saugoti tas pačias konfidencialumo taisykles (Gregoire, 2016).

2.1.1.3. Ar privilegija taikoma patentiniams patikėtiniams?

Jau 2000-2003 m. tarptautinės nevyriausybinių organizacijos, tokios kaip FICPI, AIPPI ir APAA, kėlė patentinių patikėtinių²³ privilegijos harmonizavimo ir minimalios apsaugos užtikrinimo klausimą (Confidentiality of Communications Between Clients..., 2013). Nepaisant to, vyrauja nevienodas požiūris: vienos šalyse patentiniams patikėtiniams taikoma teisinė privilegija, o kitose – ne (Shaughnessy, 2012, p. 466). 2022 m. pasauliniame advokato ir kliento privilegijos vadove, parengtame advokatų kontoros Baker & McKenzie, teigiama, kad teisinė profesinė privilegija ES netaikoma kitiems specialistams, tokiems kaip patentiniai patikėtiniai, buhalteriai (Global Attorney-Client Privilege Guide, 2022, p. 62). Lietuvoje patentinių patikėtinių²⁴ veiklą reglamentuoja PPI. Nors patentiniai patikėtiniai yra nepriklausomi klientų patarėjai ir vadovaujasi profesinės veiklos laivės ir nepriklausomumo principais, kaip ir advokatai pagal AI, tačiau patentinis patikėtinis gali, bet neprivalo būti advokatas (PPI 12 str.). Nors CPK 189 str. 2 d. numatytas nebaigtinis asmenų grupių, kurie negali būti apklausiami kaip liudytojai dėl tam tikrų aplinkybių, sąrašas, tačiau liudijimo privilegiją turi tik aiškiai įstatymų nustatyti asmenys. PPI yra įtvirtinta patentinių patikėtinių profesinės paslapties apsauga, patentiniai patikėtiniai privalo saugoti profesinę paslaptį ir konfidencialią informaciją, kurią sužinojo teikdami paslaugas, ir jos neatskleisti, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus (PPI 16 str. 4 p., 4 str. 4 p., 17 str.). Įstatyme nėra numatytos privilegijos neteikti įrodymų, susijusių su patentinio patikėtinio profesine paslaptimi. Taigi, šaukiamas liudytoju asmuo privalo atvykti į teismą ir duoti teisingus parodymus (CPK 191 str. 1 d.) bei vykdyti teismo reikalavimą pateikti rašytinius (CPK 199 str. 6 d.) ar daiktinius įrodymus (CPK 206 str. 1 d.). Profesinių paslapčių slaptumas užtikrinamas kitokiais procesiniais instrumentais²⁵. Taigi, Lietuvos civiliniame procese patentinio patikėtinio įrodinėjimo privilegija nėra pripažįstama, nebent patentinis patikėtinis yra advokatas, tuomet jam galėtų būti taikoma teisinė profesinės privilegijos apsauga pagal AI. Nyderlanduose teisinė profesinė privilegija taip pat nėra išplėsta, nėra Aukščiausiojo Teismo praktikos. Tik Zutphen apygardos teismo byloje Nr. 1989/563 buvo pripažinta, kad privilegija gali būti taikoma, tačiau tik patentų paraiškų

²³ Lietuvoje patentinis patikėtinis veikia visoje pramoninės nuosavybės srityje, tačiau, pavyzdžiui, JAV yra skiriamas patentų agentas (angl. *patent agent*), kuris yra išlaikęs JAV patentų ir prekių ženklų biuro egzaminą ir patentinis patikėtinis (angl. *patent attorney*), kuris, be to, yra ir advokatas, išlaikęs valstijos advokatūros egzaminą.

²⁴ Patentinis patikėtinis – fizinis asmuo, teikiantis paslaugas pramoninės nuosavybės apsaugos srityje pagal Lietuvos Respublikos patentinių patikėtinių įstatymą (toliau – PPI; PPI 2 str. 1 d.).

²⁵ Uždaras teismo posėdis (CPK 9 str. 1 d.), jei byla išnagrinėta viešame teismo posėdyje – bylos medžiagos pripažinimas nevieša (CPK 10 str. 2 d.), be to, teikiant teismui profesinę paslaptį sudarančią informaciją, galima prašyti apriboti galimybę su ja susipažinti ir ją kopijuoti (CPK 10 str. 4 d.).

rengimo procese (Pors, 2008b). Hagos apygardos teismo (2001-05-21, nepublikuota) byla parodė, kad klientui reikėjo patentinio patikėtinio dėl jo specialių žinių, tačiau teismas lygino šią situaciją su mokesčių konsultantų paslaugomis, o tai leidžia manyti, jog privilegija nėra visuotinai pripažįstama (Pors, 2008a). Savarankišką patentinių patikėtinių privilegiją įstatyme yra įtvirtinusi Pietų Korėja. Civilinio proceso akto (angl. *Civil procedure act*) 315 str. nustato, kad „liudytojas gali atsisakyti duoti parodymus, jei apklausiamas advokatas, patentinis patikėtinis [(angl. *patent attorney*)], <...> dėl klausimų, susijusių su jų oficialių funkcijų paslaptimis”²⁶ (DLA Piper, 2021, p. 198).

Anglosaksų teisės tradicijos valstybėse praktika patentinių patikėtinių komunikacijos apsaugos klausimu nevienoda. JAV advokato ir kliento privilegija taikoma patentiniams patikėtiniais, kadangi jie tuo pačiu yra ir advokatai, tačiau jos taikymas patentų agentams nėra vienareikšmiškai pripažintas. Taip yra todėl, kad 1963 m. JAV Aukščiausiasis Teismas, sprendimu byloje *Sperry v. State of Florida*, konstatavo, kad patentų agentai užsiima specializuota teisės praktikos forma, tačiau jų veikla apsiriboja tik patentų paraiškų rengimu ir susijusiomis paslaugomis (Confidentiality of Communications Between Clients..., 2013). Visgi 2016 m. JAV Federalinis apygardos apeliacinis teismas byloje dėl *Queen's University at Kingston* pripažino ribotą privilegijos taikymą patentiniams agentams ir konstatavo, kad klientų komunikacija su ne advokatais patentiniais agentais yra privilegijuota tiek, kiek Kongresas suteikė patentiniams atstovams teises. Todėl prieš remiantis privilegija, ginčo šalys turi atidžiai atskirti komunikaciją, kuri patenka į Kongreso leidžiamos veiklos sritį (paraiškų rengimas, teikimas), nuo tos, kuri nepatenka²⁷. Toliau, 2018 m. Teksaso Aukščiausiasis Teismas byloje dėl *Andrew Silver* nusprendė, kad kliento komunikacija su patentų agentu yra saugoma advokato ir kliento privilegija²⁸. Teismas pripažino, kad nors patentų agentai nėra „licencijuoti“ verstis teisės praktika bendrai, jie yra „įgalioti“ vykdyti teisės praktiką JAV Patentų ir prekių ženklų tarnyboje. Taigi,

²⁶ Article 315 (Right to Refuse Testimony) (1) A witness may refuse to testify if it falls under any of the following subparagraphs: 1. When an attorney-at-law, patent attorney, notary public, certified public accountant, certified tax consultant, persons engaged in medical care, pharmacist, or a holder of other post liable for keeping secrets under statutes, or of a religious post, or a person who used to be in such post, is examined on matters falling under the secrets of his/her official functions (DLA Piper, 2021, p. 198).

²⁷ Šaliai, teigiančiai, kad yra taikoma advokato ir kliento privilegija, tenka našta įrodyti ryšį ir privilegijuotą bendravimo pobūdį (In re: Queen's University at Kingston, 2016).

²⁸ Teismas įpareigojo išradėją pateikti daugiau nei 300 el. laiškų su savo patentų agentu. Išradėjas reikalavo pritaikyti privilegijos institutą, tačiau teismai konstatavo, kad Teksase nėra pripažįstama patentų agentų ir klientų privilegija. Teksaso Aukščiausiasis Teismas panaikino Teksaso apeliacinio teismo sprendimą, pripažindamas, kad patentų agentai yra laikomi teisininkais (angl. *lawyers*) advokato ir kliento privilegijos tikslais pagal Teksaso įrodymų 503 taisyklę. Ši taisyklė teisininką apibrėžia kaip „asmenį, įgaliotą arba kurį klientas pagrįstai laiko įgaliotu verstis teise bet kurioje valstijoje ar šalyje“ (angl. a “lawyer” is a person authorized, or who the client reasonably believes is authorized, to practice law in any state or nation; In re: Andrew Silver, 2018).

konstatuota, kad patentų agentų klientai gali remtis advokato ir kliento privilegija dėl komunikacijos su patentų agentais (Confidentiality of Communications Between Clients..., 2013). Atskirtų valstijų teismų praktika vis dažniau pripažįsta patentų agentų ir jų klientų komunikacijos apsaugą, tačiau vieningo pripažinimo federaliniu lygiu kol kas nėra. Privilegijos taikymas priklauso nuo konkrečios valstijos teisinio reguliavimo ir bylos aplinkybių. Anglijoje situacija dėl patentiniams patikėtiniams, kurie nėra advokatai, taikomos teisinės profesinės privilegijos skiriasi nuo JAV. Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo sprendimu 2013 m. byloje *R v. Special Commissioner of Income Tax* konstatuota, kad teisinės konsultacijos privilegija neapima ne advokatų (pavyzdžiui, buhalterių, mokesčių konsultantų, ekonomistų, statybos ginčų konsultantų), net jei jų teikiama informacija yra būtina klientui suprasti savo teises ir pareigas (*R v. Special Commissioner of Income Tax*, 2013). Vis dėlto, procesinė privilegija²⁹ gali būti taikoma patentinių patikėtinių komunikacijai, jei ji susijusi su teismo procesu ar realia teismo ginčo grėsme. Tapę advokatūros nariais, patentiniai patikėtiniai, žinoma, gali naudotis pilna teisine profesine privilegija (Global Attorney-Client Privilege Guide, 2022, p. 79). Anglijos požiūris į apsaugą patentiniams patikėtiniams yra artimesnis Lietuvos nei JAV sistemai, kurioje privilegija išplečiama plačiau, net ir ne advokatams. Apibendrinant, patentinių patikėtinių (agentų) ir klientų komunikacijos apsaugos taikymas tarptautiniu mastu išlieka nevienodas ir nėra harmonizuotas.

2.1.1.4. Kam priklauso privilegija ir ar galima jos atsisakyti?

Ar galima atsisakyti privilegijos, jei taip, kas tai gali padaryti, priklauso nuo to, kam priklauso privilegija ir nuo to, ar privilegija absoliuti ar kvalifikuota. Kai kuriose teisės sistemose klientas yra privilegijos turėtojas, taigi ir valdytojas, o kitose teisės sistemose – paslaugų teikėjas. Paprastai bendrosios teisės tradicijos šalyse advokato ir kliento privilegija priklauso advokatui, o kontinentinės – klientui (Shaughnessy, 2012, p. 468). Šis esminis skirtumas turi reikšmingų pasekmių privilegijų veikimui. Pavyzdžiui, Vokietijoje ir Šveicarijoje privilegija priklauso advokatui, o ne šaliai, tuo tarpu JAV ir Anglijos teisėje ši privilegija priklauso pačiai šaliai (Berger, 2006, p. 504). Liubianos universiteto docentas Jorg Sladič teigia, kad civilinės teisės sistemoje profesinė paslaptis laikoma *in personam* pobūdžio, t. y. ji yra asmeniškai susijusi su advokatu, kuris privalo saugoti klientui priklausančią konfidencialią informaciją nepriklausomai nuo bylos pobūdžio ar konteksto.

²⁹ Kaip minėta, Anglijoje teisinė profesinė privilegija skirstoma į teisinės konsultacijos privilegiją ir procesinę privilegiją.

Bendrojoje teisėje teisinė privilegija yra *in rem*, t. y. ji priklauso pačiai informacijai ar komunikacijai, o ne advokatui kaip asmeniui (Sladič, 2018, p. 191).

Atitinkamai nuo to, kam priklauso privilegija, tas ir gali jos atsisakyti. Todėl pagal JAV ir Anglijos teisę klientas gali atsisakyti privilegijos, tačiau pagal Šveicarijos ir Vokietijos teisę advokatas, o ne klientas gali remtis privilegija, todėl klientas negali atsisakyti privilegijos (Berger, 2006, p. 504). Pagal Šveicarijos civilinio proceso kodekso 166 str. 1 d. b p., net jei klientas atleidžia advokatą nuo pareigos saugoti paslaptį, advokatas vis tiek gali atsisakyti bendradarbiauti renkant įrodymus Šveicarijos teismuose (Gregoire, 2016, p. 66). Šveicarijos Federalinė taryba šį požiūrį pristatė taip: „Ši sustiprinta apsauga grindžiama ypatingu visuomenės pasitikėjimu jais [advokatais] ir tuo, kad jie yra paskutinė asmens priebėga.“ (Gregoire, 2016, p. 66)³⁰. Prancūzija laikosi tokio paties požiūrio – advokatas gali neatskleisti įrodymų, net jei klientas sutinka juos pateikti (Ginsburg, Mosk, 2013, p. 346). Kadangi advokato profesinės paslapties pareiga yra bendro pobūdžio ir absoliuti, klientas negali advokato nuo šios pareigos atleisti. Tačiau klientas gali pasinaudoti dokumentu, kuriam taikoma profesinė paslaptis, ir perduoti kopiją dokumento, kurį klientas gavo iš savo advokato arba išsiuntė advokatui, savo gynybos interesais (DLA Piper, 2021, p. 76). Maastrichto universiteto prof. dr. C.H. van Rhee, teigia, kad iš esmės, liudytojų, kurių profesija susijusi su konfidencialumu, privilegija yra absoliuti. Išimtis gali būti taikoma tik „ypatingai išskirtinėmis aplinkybėmis“ (Rhee, 2015, p. 23). Tokios aplinkybės atsiranda, kai tariamai privilegiuotas bendravimas yra susijęs su nusikalstama veika (Ginsburg, Mosk, 2013, p. 346).

Ar advokatas gali, kai jam priklauso advokato ir kliento privilegija (advokato profesinė paslaptis), liudyti ir teikti įrodymus, jei klientas atleidžia advokatą nuo tokios pareigos? Ar gali klientas atleisti advokatą nuo tokios pareigos? DLA Piper parengtame vadove pažymima, kad šis klausimas išlieka diskusinis: viena pozicija grindžiama tuo, kad advokato profesinės paslapties principas yra viešosios tvarkos dalis ir todėl negali būti atsisakytas net kliento valia, kita vertus, kadangi paslaptis skirta kliento interesams apsaugoti, jis turi teisę šios apsaugos atsisakyti (DLA Piper, 2021, p. 19). Lietuvoje vienareikšmiško atsakymo taip pat nėra. Lietuvos Advokatų tarybos pirmininkas Mindaugas Kukaitis teigia, kad akivaizdu, jog advokatas galėtų būti apklaustas kaip liudytojas tik esant jo kliento sutikimui ir kitais išimtiniais Etikos kodekse nurodytais atvejais (kai tai būtina kliento pavedimui atlikti, advokato ginčo su klientu atveju, žmogaus gyvybei išsaugoti), o visais kitais atvejais advokato šaukimas liudyti riboja asmens teisę į

³⁰ *Cette protection renforcée est fondée sur la confiance toute particulière que leur accorde le public et le fait qu'ils constituent le dernier refuge de la personne* (Gregoire, 2016, p. 66).

gynybą (Kukaitis, 2024, p. 469). Pagal Etikos kodekso 8 str. 3 d. galima būtų suprasti, jei klientas duoda sutikimą, advokatas gali atskleisti profesinę paslaptį sudarančią informaciją. Nors Vilniaus universiteto doc. dr. Remigijus Markevičius 2024 m. žiniasklaidai teigė, jog AI nustatyta absoliuti advokato profesinės paslapties apsauga (Privataus gyvenimo apsauga Lietuvoje..., 2024), LVAT dar 2020 m. byloje Nr. eA-2145-556/2020 konstatavo, kad advokato profesinės paslapties apsauga nėra absoliuti ir gali būti ribojama, kai tai yra teisėta ir būtinai reikalinga demokratinėje visuomenėje (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. gruodžio 2 d. nutartis administracinėje byloje). Teismas platesnio išaiškinimo nepateikia, tačiau, vien konstatavimas, kad privilegija nėra absoliuti, reiškia, kad konkrečioje byloje teismas, atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes vertins ar duomenys, sudarantys advokato profesinę paslaptį, gali būti įrodymais byloje. Pavyzdžiui, Anglijoje teisinės konsultacijos privilegija yra absoliuti, jos negalima panaikinti atsižvelgiant į viešosios tvarkos sumetimus, todėl nereikia atlikti jokio pusiausvyros vertinimo (Gregoire, 2016, p. 53-54). Toks vertinimas, kad Lietuvoje advokato profesinė paslaptis, kitaip nei Prancūzijoje, nėra laikoma absoliučiu, visuotinai saugotinu gėriu reikalauja tolimesnio teismų praktikos aiškinimo. Iš AI analizės atrodo, kad advokatas bet kuriuo atveju (išskyrus įstatymu nustatytus atvejus, pavyzdžiui, numatytus Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo) turi pareigą išsaugoti profesinę paslaptį. Tuo labiau, R. Jurka iš esmės teigia, kad valstybė nustato draudimus apklausti tam tikrus asmenis kaip liudytojus, neatsižvelgiant į jų valią. Analizuodamas BPK 80 str., tokia pačia formuluote kaip ir CPK 189 str. 2 d. įtvirtinantį liudytojų imunitetus, daro išvadą: įstatymų leidėjas BPK 80 str. 2, 3 ir 4 d. išskiria besąlyginius (neginčytinus) draudimus (Jurka, 2010). Jei privilegija yra sąlyginė ir advokatas gali atskleisti profesinę paslaptį teisme su kliento sutikimu, tokios imperatyvios įstatymo formuluotės, kaip „[a]dvokatas negali būti šaukiamas kaip liudytojas <...>“, „[a]dvokato ir jo kliento susitikimo ar bendravimo duomenys negali būti panaudoti kaip įrodymai“, „[d]raudžiama ją [advokato profesinę paslaptį sudarančią informaciją] naudoti kaip įrodymą“ galėtų būti vertinamos kaip neaiškos ir netikslios.

Anglosaksų teisės tradicijos šalyse advokato ir kliento privilegija priklauso klientui, o ne advokatui, todėl tik klientas gali ja remtis ir turi teisę jos atsisakyti. Anglijoje atsisakymas privilegijos dėl dalies dokumento, kuris laikomas privilegijuotu visu savo turiniu, reiškia atsisakymą privilegijos visam dokumentui. Dokumentai, kurie buvo netyčia pateikti susipažinti, gali būti naudojami tik teismo leidimu. Taip pat gerai žinoma, kad jei

šalis supranta, jog privilegijuotas dokumentas buvo atskleistas per klaidą, gavusi šalis negali jo naudoti³¹ (Gregoire, 2016, p. 54).

Taigi, advokato profesinės paslapties priklausomumas (priklausanti klientui ar advokatui) ir jos pobūdis (absoliutus ar santykinis) yra esminiai veiksniai, nulemiantys galimybę jos atsisakyti, o tai rodo reikšmingus skirtumus tarp teisinių sistemų. Iš atliktos analizės daroma išvada, kad nors advokato profesinės paslapties apsauga yra svarbi garantija, tačiau Lietuvoje ji nėra absoliuti³².

2.1.2. Dvasininko profesinė paslaptis

Dvasininko profesinės paslapties³³ garantijomis siekiama apsaugoti itin didelės pasaulio visuomenės dalies interesus: tik apie 16 procentų pasaulio žmonių savęs nepriskiria jokiai religijai, t. y. agnostikai, ateistai³⁴, tikintys dvasiniu pasauliu, tačiau nepriskiriantys savęs jokiai religijai (Wasserman, 2024). 2002 m. Tulano universiteto prof. Michael R. Fontham teigė, kad dvasininkai laikosi aukštesnių moralės normų nei įstatymai ir nėra linkę atskleisti privačių išpažinčių teisminiams procesams (Fontham, 2002, p. 672-673). Visgi 2017 m. JAV doktrinoje suabejojama šios privilegijos absoliutumu, teismų praktikos tyrimas atskleidžia, kad tiek teismai, tiek patys dvasininkai vis dažniau kvestionuoja šios apsaugos būtinybę (Bartholomew, 2017). Tuo tarpu kontinentinės teisės tradicijos valstybėse aukštesnio lygio dvasininko profesinės paslapties reikšmingumą formuoja specifinis valstybės ir bažnyčios santykių vertinimas, Šventojo Sosto, kaip ypatingo valstybinio pobūdžio organo, formuojama katalikų bažnyčios politika (Jurka, 2004). Pavyzdžiui, Lietuvos 2000 m. pasirašytoje tarptautinėje sutartyje su Šventuoju Sostu „Lietuvos

³¹ Tuo tarpu JAV teismai laikosi skirtingų pozicijų dėl to, ar netyčinis konfidencialios informacijos atskleidimas reiškia advokato ir kliento privilegijos atsisakymą. Pavyzdžiui, byloje *In re Sealed Case* teismas nusprendė, kad privilegija buvo prarasta, nes informacija buvo atskleista netyčia. Tačiau byloje *Aramony v United Way of America* teismas priėmė priešingą sprendimą – netyčinis atskleidimas privilegijos nepanaikina (Ginsburg, Mosk, 2013, p. 352).

³² Kaip jau minėta, netaikoma, kai advokatas neveikia kaip nepriklausomas asmuo, taip pat, kai teismas, atlikęs pusiausvyros testą, nusprendžia, kad būtina atskleisti advokato profesinę paslaptį, nes tai yra reikalinga demokratinėje visuomenėje, LR pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo numatytais atvejais.

³³ Magistro darbe pasirinkta dvasininko profesinės paslapties sąvoka remiantis R. Jurkos aiškinimu, kad dvasininkai privalo išlaikyti paslapyje informaciją, kurią gavo atlikdami savo tiesiogines pareigas. Todėl tokio pobūdžio informacija laikytina profesine paslaptimi. Bendrosios teisės dažnai vadinama dvasininko ir penitento privilegija (angl. *priest/clergy-penitent privilege*) arba religinės išpažinties privilegija (angl. *religious confession privilege*), kontinentinės teisės vadinama išpažinties paslaptis (vok. *beichtgeheimnis*; pranc. *secret de la confession*).

³⁴ Nors terminai „ateistas“ ir „agnostikas“ dažnai vartojami panašiuose kontekstuose, jų reikšmės skiriasi. Ateistas yra asmuo, kuris netiki Dievo ar dievų egzistavimu, tuo tarpu agnostikas gali turėti dvi reikšmes: tai gali būti žmogus, kuris mano, kad galutinė tikrovė, pavyzdžiui, Dievo egzistavimas, yra nežinoma ir tikriausiai nesužinoma, arba asmuo, kuris nei patvirtina, nei neigia Dievo ar dievų egzistavimo (Merriam-Webster žodynas, 2025).

Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis dėl santykių tarp Katalikų bažnyčios ir valstybės teisinių aspektų” 8 str. 1 d. numato, kad Lietuvos Respublika garantuoja, jog išpažinties paslaptis jokių atveju nebus pažeista net ir tada, kai kunigas kviečiamas liudytoju arba dalyvauja teisminiame procese. Taigi, norint suprasti dvasininko profesinės paslapties turinį, pirmiausia reikia turėti omenyje šios privilegijos religinį pagrindą, t. y. glaudesnę istorinę bažnyčios ir valstybės santykį kontinentinės teisės tradicijos nei bendrosios teisės tradicijos valstybėse.

Daugelis akademikų mano, kad ši privilegija nebuvo pripažįstama bendrojoje teisėje³⁵ (Ginsburg, Mosk, 2013, p. 360). Australijoje XIX a. pabaigoje vyravo nuomonė, kad visų reikšmingų įrodymų gavimo poreikis nusveria bet kokią siūlymą apsaugoti dvasininkų ir tikinčiųjų bendravimą. Visgi, teisėjas Owen Dixon 1940 m. pripažino, kad teisminė tiesos paieška gali kainuoti per daug ir nėra svarbesnė už kiekvieną kitą viešąjį interesą (Thompson, 2011, p. 325). Toliau, Anglija pripažino šią privilegiją tuo metu, kai Romos katalikų bažnyčia vis dar turėjo didelę įtaką, tačiau ši privilegija išnyko kartu su bažnyčios galia ir šiuo metu Anglijoje neegzistuoja (Cassidy, 2003 cituota Radel, Labbe, 2015, p. 386). Kaip svarbų veiksnį, Bostono koledžo prof. R. Michael Cassidy, aiškina, jog išpažintis anglikonų bažnyčioje, kitaip nei Romos katalikų bažnyčioje, buvo savanoriška, o ne privaloma (Tiemann, Bush, 1983 cituota Cassidy, 2003, p. 1637). Nors Anglija ir pripažįsta dvasininko ir penitento santykio konfidencialumą, vien tai, kad komunikacija buvo atlikta užtikrinant konfidencialumą, neapsaugo jos nuo atskleidimo teisme (Emson, 2006, p. 465). Jau minėtas buvęs britų teisėjas Lord Denning yra pasakęs, kad vienintelė profesija, kurią jis žino, turinti privilegiją neatskleisti informacijos teismui, yra teisininkų profesija – ir net ši privilegija priklauso ne advokatui, o jo klientui. Imkite, pavyzdžiui, dvasininką ar gydytoją – nė vienas iš jų neturi teisės atsisakyti atsakyti į klausimus, jei to reikalauja teisėjas (Attorney General v. Mulholland, 1963). Visgi garsus filosofas ir leistinumo taisyklių kritikas Jeremy Bentham yra išreiškęs palaikymą išpažinties konfidencialumui, kai ji pateikiama kunigui ir prieštaravo katalikų kunigų vertimui atskleisti išpažinties metu gautą informaciją, teigdamas, kad toks įstatymas prieštarautų valstybės įstatymui, kuris leidžia katalikų religijos praktikavimą, ir būtų sąžinės tironija (Thompson, 2011, p. 315).

Kita vertus, dvasininko ir penitento privilegija pripažįstama daugumos valstijų įstatymuose ir JAV Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Federaliniu lygiu privilegija įstatymu

³⁵ Pavyzdžiui, prof. M. R. Fontham knygoje „*Trial Technique and Evidence. Second Edition.*” teigia, kad privilegija bendrauti su dvasininkais ilgą laiką nebuvo aiškiai pripažinta bendrosios teisės principu (Fontham, 2002).

neįtvirtinta, kadangi pagal Federalinių įrodymų taisyklių 501 taisyklę, federaliniai teismai gali pripažinti privilegijas, grindžiamas bendrosios teisės principais, „atsižvelgdami į protingumo ir patirties principus“ (angl. “*in the light of reason and experience*”). Todėl dvasininko ir penitento privilegijos pripažinimas ir apimtis federaliniuose teismuose nustatomi kiekvienu konkrečiu atveju. 1980 m. byloje *Trammel v. United States* patvirtintos privilegijos: „[p]rivilegijos tarp dvasininko ir penitento, advokato ir kliento bei gydytojo ir paciento yra pagrįstos neatidėliotinu poreikiu užtikrinti pasitikėjimą ir konfidencialumą. Dvasininko ir penitento privilegija pripažįsta žmogaus poreikį bendrauti su dvasiniu patarėju [angl. *spiritual counselor*] visiškai ir absoliučiai pasitikint, kad būtų galima aptarti savo ydingus veiksmus ar mintis ir gauti reikiamą paguodą bei patarimus.^{36,37}

Dvasininko profesinės paslapties poreikiu dažniausiai (Anglijos pozicija katalikų atžvilgiu neaiški) neabejojama siauriausioje apimtyje – išpažinčiai, kuri yra privaloma pagal tam tikros religijos doktriną. Pavyzdžiui, JAV civilinės ir kanonų teisės advokatas dr. Michael J. Mazza teigia, kad dvasininko ir penitento privilegija unikali, išskiria tris tai pagrindžiančius aspektus, kurie paremti siauriausiu privilegijos aiškinimu:

- (i) privilegijos pagrindas yra grynai religinis, nes istoriškai remiasi katalikų bažnyčios kanonų teise³⁸ (Ginsburg, Mosk, 2013). Kunigas gali būti ekskomunikuotas³⁹ už išpažinties turinio atskleidimą (Radel, Labbe, 2015, p. 385);
- (ii) dvasininko ir penitento privilegija paprastai laikoma absoliučia, draudžiančia bet kokią saugomos informacijos atskleidimą, priešingai nei kitos įrodinėjimo privilegijos, kurios turi daug išimčių. Viduramžių Prancūzijos teisė reikalavo, kad išpažinties paslapties sulaužymas būtų griežtai baudžiamas (Shuman, 1985, p. 680 cituota Ginsburg, Mosk, 2013);

³⁶ „*The privileges between priest and penitent, attorney and client, and physician and patient limit protection to private communications. These privileges are rooted in the imperative need for confidence and trust. The priest-penitent privilege recognizes the human need to disclose to a spiritual counselor, in total and absolute confidence, what are believed to be flawed acts or thoughts and to receive priestly consolation and guidance in return.*“ (Trammel v. United States, 1980).

³⁷ Byloje vyras buvo apkaltintas heroino kontrabanda į JAV. Jo žmona taip pat dalyvavo šioje veikloje ir sutiko liudyti prieš jį. Vyras siekė remtis sutuoktinių liudijimo privilegija, tačiau Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad tik pats liudytojas (sutuoktinis) turi teisę nuspręsti, ar liudyti prieš kitą sutuoktinį, ir kad vyras negali uždrausti tokio liudijimo. Nors šia byla buvo sprendžiama dėl sutuoktinio liudijimo privilegijos, tačiau tuo pačiu, pateikiant būtinų apsaugoti komunikacijų pavyzdžius, buvo pripažinta dvasininko ir penitento privilegija (Trammel v. United States, 1980).

³⁸ Pagal Romos katalikų kanonų teisę „*sakramentinis antspaudas [angl. sacramental seal] yra neliečiamas, todėl išpažinėjui absoliučiai draudžiama išduoti penitentą žodžiais ar bet koku kitu būdu ir dėl bet kokios priežasties*“. Išpažinėjas visada yra įšventintas kunigas, nes katalikų bažnyčioje tik įšventinti kunigai gali atleisti nuodėmes, pasauliečių išpažintis nepripažįstama. Bet kuris asmuo, kuris nugirsta išpažintį, taip pat yra saistomas antspaudu.

³⁹ Ekskomunikacija yra religinė bausmė, kuri reiškia asmens pašalinimą arba atskyrimą nuo bažnyčios bendruomenės (Religinė enciklopedija, 2025).

(iii)svarbiausia, dvasininko ir penitento privilegija dažnai yra tiesiogiai susijusi su religinėmis pareigomis to asmens, kuris gauna konfidencialią informaciją. Advokatams ir gydytojams taikomi konfidencialumo įsipareigojimai nėra tokie griežti. Be to, jie tikėtina, nesulaukia tokio paties lygio konstitucinės apsaugos (Mazza, 1998).

Europos šalys, pavyzdžiui, Austrija (Nunner-Kautgasser, Anzenberger, 2015 cituota Bartkus, 2023, p. 64), Prancūzija (Oudin, 2015 cituota Bartkus, 2023), Nyderlandai (Rhee, 2015, p. 22) jau daugelį metų oficialiai pripažįsta šią dvasininko profesinę paslaptį (Mazza, 1998, p. 177). Prancūzijoje net manoma, kad advokato profesinė paslaptis kilo iš katalikų kunigų išpažinties paslapties, kadangi viduramžių Prancūzijoje advokatai buvo renkami tik iš katalikų dvasininkų (Sladič, 2018, p. 191). Tai rodo dvasininko profesinės paslapties ilgaamžiškumą ir tuo pačiu paslapties ištakas privalomoje sakramentinėje atgailoje, daugiausia, katalikų religijoje.

Lietuvos civilinio proceso teisėje taip pat, neabejotinai, numatyta, kad dvasininkai negali būti apklausiami kaip liudytojai apie aplinkybes, kurias jie sužinojo tikinčiojo išpažinties metu bei negali būti įpareigoti pateikti rašytinių įrodymų dėl šių aplinkybių (CPK 189 str. 2 d. 3 p.; CPK 199 str. 3 d.). Šiomis CPK nuostatomis įgyvendinamas minėtas Lietuvos ir Šventojo Sosto sutarties įsipareigojimas. Negausioje Lietuvos doktrinoje dėl dvasininko profesinės paslapties taip pat užimama siauriausio aiškinimo pozicija. Kadangi tik dvi religijos pripažįsta atgailos sakramento privalomumą ir slaptumą, toks aiškinimas apsaugo 78% Lietuvos tikinčiųjų interesus: 2021 m. duomenimis Romos katalikams save priskyrė 74,2%, o stačiatikiams 3,8% Lietuvos gyventojų (LR 2021 m. gyventojų ir būstų surašymo rezultatai..., 2021). CPK komentare aiškinama, jog nesvarbu, kokiai religinei bendruomenei ar bendrijai atstovauja⁴⁰, dvasininkas neturi teisės atskleisti aplinkybių, kurias sužinojo per tikinčiojo išpažintį. Tačiau apsaugą apsprendžia išpažinties supratimas, pažymima, kad ne visose religijose egzistuoja išpažintis, mūsų krašte daugiausia tai taikytina katalikų dvasininkams (Valančius *et al.*, 2005, p. 34). Kitose religijose išpažintis nelaikoma sakramentu, suvokiama labiau kaip asmeninis reikalas tarp žmogaus ir Dievo⁴¹, neturi griežtų reikalavimų, yra neprivaloma⁴², visgi, jei tam tikra religija turi išpažintį

⁴⁰ Iš Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo (toliau – RBBĮ) 5 str. numatytų devynių religinių bendruomenių ir bendrijų: „lotynų apeigų katalikų, graikų apeigų katalikų, evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų, ortodoksų (stačiatikių), sentikių, judėjų, musulmonų sunitų ir karaimų“.

⁴¹ Pavyzdžiui judėjai, karaimai, sunitai. Judaizme žydo ir Dievo nuodėmių išpažintis turi būti atliekama nedalyvaujant kitiems (Talmudas išpažintį kito akivaizdoje vadina nepagarbos demonstravimu).

⁴² Pavyzdžiui, protestantai neprivalo atgailauti pastoriams ar dvasininkams, jog gautų atleidimą. Protestantai nesupranta, kodėl krikščioniui reikia papildomo atleidimo, jei Kristus už mus mirė ant kryžiaus ir išganymui užtenka jo nuopelnų. Liuteronų ar reformatų išpažintis nėra sakramentas, dažniausiai atliekama tiesiogiai

(nebūtinai suprantant kaip sakramentą, nes nei įstatyme, nei civilinio proceso teisės doktrinoje to nenumatyta) ir tikintysis ją atlieka privačiai, savo tikėjimo dvasininkui, apsauga turėtų būti suteikta. Dvasininko profesinės paslapties apsaugą baudžiamajame procese 2004 m. nagrinėjo R. Jurka. Jis teigia, kad dvasininko profesinė paslaptis pasireiškia faktiniu (materialiniu) ir procesiniu imunitetu ir jeigu nėra faktinio dvasininkų imuniteto, neverta kalbėti ir apie procesinį (Jurka, 2004). Faktinis imunitetas atsiranda, kai bažnytinė teisė sukuria tam tikrą prejudicinį pagrindą: nustato išpažinties patikėjimo formą, sąlygas bei reikalavimus, kunigo, kuris gali priimti išpažintį, bei išpažinties teikėjo, penitento, dvasinio bendravimo santykius (Jurka, 2004). Privilegijos reikšmė aiškinama remiantis kanonų teise. Teigiama, kad dvasininko procesinės garantijos skatina žmones labiau pasitikėti bažnyčia, valstybės požiūriu į tikėjimo laisvę ir yra svarbios dėl trijų priežasčių:

- (i) dėl išpažinties formos – katalikų bažnyčia atgailos sakramentui kelia gailėsčio, prisipažinimo ir atsilyginimo reikalavimus, o pati įsipareigoja apsaugoti atgailą atlikusį penitentą, užtikrina absoliutų patikėtos išpažinties neliečiamumą (Kanonų kodekso 983-1 kanonas);
- (ii) kunigai yra žmonių tikėjimo ugdytojai. Jie negali atsisakyti suteikti sakramentą tiems, kurie prašo tinkamu laiku, yra tinkamai pasiruošę ir nėra teisėtai trukdomi šį sakramentą priimti (Kanonų kodekso 843-1 kanonas);
- (iii) dėl išpažinties dalyko – paslapties tarp asmens, kuris ją patiki, ir asmens, kuriam ji yra patikima. Per išpažintį patikėtos informacijos turinio privatumas, neskelbtinumas ir konfidencialumas pagrindžia dėl ko dvasininkai negali būti apklausiami kaip liudytojai (Jurka, 2004).

Būtina toliau nagrinėti dvasininko profesinės paslapties ribas ir taikymą, kadangi tyrimas Lietuvoje buvo atliktas tik 2004 m. baudžiamojo proceso specialisto R. Jurkos, kuris apribojo dvasininko profesinę paslaptį katalikų kunigams. Galbūt, atsižvelgiant į tai, kad civiliniame procese įrodinėjimo standartas yra žemesnis nei baudžiamajame procese, yra galimybė išplėsti šios privilegijos apsaugą? Toliau bus nagrinėjami du pagrindiniai klausimai, kylantys doktrinoje ir JAV teismų praktikoje: (i) dvasininko profesinės paslapties sudedamųjų dalių (dvasininko ir išpažinties) samprata ir (ii) galimybės pasinaudoti privilegija.

Dievui, per pamaldas atliekama bendra bendruomenės išpažintis, tačiau galima ir privati išpažintis kunigui (5 mitai apie išpažintį, 2018).

2.1.2.1. Kunigo pasirinkimas: nepaisyti bažnytinės ar pasaulietinės teisės įpareigojimų?

Kam priklauso procesinė dvasininko profesinės paslapties apsauga? Yra trys galimi atsakymai: (i) penitentui, (ii) dvasininkui arba (iii) abiem kartu. JAV įstatymuose, priklausomai nuo valstijos, galima išskirti du skirtingus variantus, kas turi privilegiją: (i) tik penitentas, (ii) abu. Daugumoje valstijų tai yra penitento privilegija. Jurisdikcijos, numatančios, kad išimtinę privilegijos turėtojo statusą turi dvasininkas yra išimtis, pavyzdžiui, Virdžinijos valstija (Ginsburg, Mosk, 2013, p. 360-361). Suvienodintų JAV įrodinėjimo taisyklių (angl. *Uniform Rules of Evidence*)⁴³ 505 str. numato, kad privilegija gali pasinaudoti pats asmuo, jo globėjas ar įgaliotas atstovas arba, jei asmuo yra miręs, jo atstovas (National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, 2005). Dvasininkas gali pasinaudoti šia privilegija asmens vardu, jei nėra įrodymų, patvirtinančių priešingai. Iš esmės dvasininkui imunitetas reikalingas ne apsaugoti save, o kito asmens teisę į tikėjimo laisvę, kurios pagrindu šis asmuo, patikėdamas išpažintį dvasininkui, atlieka tam tikrą dvasinį, religinį ritualą (Jurka, 2004). Informacija, tikinčiojo perduodama dvasininkui yra kone intymiausia iš visų profesinių privilegijų komunikacijų turinio. Šios slaptos komunikacijos lūkestis yra, kad absoliučiai niekas nesužinos jo turinio, žmogus gali saugiai atskleisti pačius asmeniškiausius dalykus, pokalbis dažnai jautrus, nes atskleidžiamos padarytos nuodėmės, atgailaujama. Su advokatu apsikeista informacija tikrai ne visais atvejais ir ne absoliučiai visa yra jautri, asmeniška, didelė dalis komunikacijos turinio gali būti panaudota teisminiuose procesuose. Negalima prilyginti ir mediko komunikacijai su pacientu, kadangi neretai medikui išsakytus nusiskundimus asmenys būna aptarę su artimaisiais, draugais, komunikacijos turinys dažniausiai siauras, apie konkrečią sveikatos problemą. Autorės nuomone, dvasininko profesinės paslapties apsaugos vertinimas, kaip priklausančios vien tik dvasininkui (pavyzdžiui, Virdžinijoje) neužtikrina tokio lygio apsaugos, kokios reikalauja ši privilegija, kadangi negali būti patikėta išimtinai dvasininkui spręsti, ką daryti su tokia jautria informacija. Iš kitos pusės, jei privilegija priklauso vien tik penitentui, kanonų teisės įsipareigojimais saistomi dvasininkai atsiduria padėtyje be išeities, kadangi tampa įpareigoti liudyti teisme ir tuo pačiu lieka įpareigoti neišduoti atgailos sakramento⁴⁴. Privilegijos priklausymas tiek

⁴³ Šios taisyklės buvo parengtos kaip pavyzdinės, todėl kiekviena valstija gali pasirinkti, ar jas taikyti. Kai kurios valstijos priėmė jas beveik be pakeitimų, o kai kurios tik tam tikras dalis. Nors tai nėra privalomos taisyklės, URE padėjo suvienodinti įrodymų teisę valstijų lygmeniu, o jų nuostatos dažnai panašios į federalines taisykles.

⁴⁴ Jei privilegija priklausytų tik penitentui, jis galėtų jos atsisakyti. Tokiu atveju, pagal pasaulietinę teisę, dvasininkas nebegalėtų remtis privilegija ir būtų įpareigotas liudyti teisme. Tačiau kanonų teisė absoliučiai

dvasininkui, tiek penitentui suteikia išskirtinę apsaugą, kuri visiškai pateisinama atsižvelgiant į abiejų šalių interesą išlaikyti paslaptį.

Ar galima atsisakyti dvasininko profesinės paslapties apsaugos? Kas tai gali padaryti? JAV daugeliu atvejų laikoma, kad asmuo atsisako privilegijos, jei jis nepareiškia prieštaravimo, nesiima pagrįstų atsargumo priemonių, savanoriškai atskleidžia informaciją trečiajam asmeniui arba aiškiai atsisako privilegijos teisme (Bartholomew, 2017, p. 1031). Kai kurios jurisdikcijos siekia rasti pusiausvyrą tarp privilegijos apsaugos ir atskleidimo tam tikromis aplinkybėmis. Pavyzdžiui, Ohajuje penitentas yra privilegijos turėtojas ir gali jos atsisakyti, išskyrus kai: (i) konfidenciali komunikacija buvo pateikta tiesiogiai dvasininkui, ir (ii) ji buvo atlikta tokiu būdu bei aplinkybėmis, kurios pagal kanonų teisę ar bažnyčios doktriną dvasininkui nustato absoliučią konfidencialumo pareigą (Ginsburg, Mosk, 2013, p. 360-361). Taip pat ir Oregone, privilegija priklauso penitentui, jis gali jos atsisakyti, tačiau net jei sutinkama su atskleidimu, dvasininkas negali būti apklausiamas apie šią komunikaciją, jei pagal religijos doktriną jis turi absoliučią pareigą išlaikyti paslaptį (Radel, Labbe, 2015). Toks modelis vertinamas kaip užtikrinantis penitento apsaugą ir tuo pačiu nesukuriantis nepalankios situacijos dvasininkui. Išlieka klausimas ar Anglija, nepripažįstanti dvasininko profesinės apsaugos, pripažintų kunigo pareigą išlaikyti išpažinties turinį paslapyje pakankama aplinkybe atsisakyti jį apklausti, ar dvasininkui reikėtų rinktis tarp ekskomunikacijos ir teismo sankcijų. T. Ginsburg, R. M. Mosk arbitražo proceso kontekste laikosi pozicijos, kad skirtingai nei kitos privilegijuotos komunikacijos, religinės išpažinties neliečiamybė istoriškai negalėjo būti atsisakoma, o vietoj to sukūrė absoliučią pareigą neatskleisti informacijos. Anot autorių, kadangi ši privilegija apima ne tik atgailaujantįjį, bet ir ją gaunantį dvasininką, ji yra platesnė už advokato ir kliento privilegiją, kurioje klientas gali atsisakyti savo teisės į konfidencialumą. Dėl šios priežasties dvasininkas gali reikalauti privilegijos net ir tuo atveju, jei atgailautojas pats atsisako savo teisės į konfidencialumą (Ginsburg, Mosk, 2013, p. 360-361).

Lietuvoje CPK 189 str. 2 d. įtvirtina imperatyvaus pobūdžio apribojimus: „[l]iudytoju negali būti <...>“. Tačiau, normos aiškinimas negali baigtis tik lingvistinio aiškinimo metodo taikymu, nes labai dažnai galima gauti visiškai neracionalų rezultatą. Teisės pažodinio aiškinimo metodas turi būti taikomas kartu su kitais metodais ir atsižvelgiant į normos tikslus bei uždavinius. CPK 189 str. 2 d. tikslai gali būti vertinami pagal 2001 m. Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvadoje Nr. IXP-926 LAT siūlytą pakeisti CPK 189 str. 2 d. formuluotę, kad tam tikri asmenys turėtų teisę atsisakyti liudyti, o ne būtų

draudžia dvasininkui atskleisti išpažinties paslaptį bet kokiomis aplinkybėmis. Dėl šio prieštaravimo tarp CPK ir kanonų teisės draudimo atskleisti paslaptį dvasininkas patektų į aklavietę.

absoliučiai draudžiama juos apklausti. Siūlymas nebuvo priimtas, nes, kaip argumentuota, tokia formuluote bandoma apginti ir kitų asmenų interesus (Lietuvos Respublikos Seimo Teisės..., 2001). Galima suprasti, kad normos tikslas buvo ne iš esmės neleisti liudyti nurodytoms asmenų grupėms, bet apsaugoti nurodyto santykio asmenų interesus. Taigi, jei nei viena šalis nelaiko, kad kviečiant liudyti jų teisės būtų pažeistos, iš esmės jam neturėtų būti draudžiama tai padaryti. Tačiau dvasininko profesinės paslapties atveju gali būti ir kitaip, jei sakome, kad ši apsauga kilo iš 2000 m. Lietuvos sutarties su Šventuoju Sostu. Pagal šią sutartį Lietuva įsipareigojo, jog išpažinties paslaptis jokių atvejų nebus pažeista. Visgi sunku įsivaizduoti situaciją, kurioje liudijimo privilegijos atsisakymas nepažeistų išpažinties paslapties, jei dvasininką saisto kanonų teisė. Kita vertus, toks požiūris, apsiribojantis tik kunigu ir kanonų teise, formuotas baudžiamojo proceso doktrinoje (R. Jurkos). Autorė būtų linkusi laikytis platesnio aiškinimo civiliniame procese, kuomet CPK komentare neapsiribojama išimtinai katalikų išpažintimi.

Taigi, atsižvelgiant į vienos santykio šalies – dvasininko – padėtį, svarbu užtikrinti išpažinties turinio disponavimą jo rankose dėl bažnytinės teisės įsipareigojimų, o kitos santykio šalies – penitento – galimybes disponuoti išskirtinai slapta ir asmeniškai informacija.

2.1.2.2. Ar agnostikas turi teisę į individualiai suprantamos išpažinties procesinę apsaugą?

Dvasininko profesinės paslapties civiliniame procese apsaugos kontekste svarbu nagrinėti ar galima šią privilegiją aiškinti plačiau, t. y. taikyti apsaugą ir kitų, pripažintų ir (ar) nepripažintų, individualiai suprantamų religijų tikintiesiems ir jų išpažinties analogijoms. Ar privilegijuotais galima laikyti tik katalikų ir stačiatikių dvasininkus ir tikinčiuosius, o šių religijų neišpažįstančiųjų „dvasinis apsisvalymas“ nesvarbus tiek, kiek svarbu kuo tiksliau nustatyti faktinę tikrovę byloje?

Dvasininko profesinės paslapties ribas apibrėžia du sudedamieji: (i) kas yra dvasininkas ir (ii) kas laikoma išpažintimi. CPK, iš vienos pusės, neapsiriboja tik kunigais ir numato privilegiją dvasininkams, kurie pagal bendrinės lietuvių kalbos žodyną reiškia asmenis, besirūpinančiais tikinčiųjų dvasios reikalais (Bendrinės lietuvių kalbos žodynas). CPK komentare nurodoma, jog apsauga suteikiama dvasininkams pagal Lietuvoje oficialiai pripažintas 9 religijas, numatytas RBBĮ. Religijos (tikėjimo) laisvė yra pripažįstama tiek tarptautiniu (Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 18 str.; Europos Žmogaus Teisių Konvencijos (toliau – EŽTK) 9 str.), tiek nacionaliniu (Konstitucijos 26 str.; RBBĮ 2 str.) lygiu, laikoma fundamentalia žmogaus teise. Ši teisė apima laisvę keisti savo religiją ar

tikėjimą, taip pat laisvę išpažinti ir skelbti savo religiją ar tikėjimą tiek vienam, tiek kartu su kitais, viešai ar privačiai, mokant, praktikuojant tikėjimą, laikant pamaldas ir atliekant apeigas (EŽTK 9 str.). Svarbu atskirti religijos ir religijos išraiškos laisvę. Religijos laisvė yra absoliuti, galima riboti tik religijos išraiškos laisvę, siekiant užtikrinti viešąją tvarką (Vitkauskaitė-Meurice *et al.*, 2012). Oficialus valstybės pripažinimas tik suteikia tam tikras teises, pavyzdžiui, galimybę registruoti religines santuokas ar gauti paramą. Lietuvoje Romos katalikai yra vienintelė religinė bendruomenė, kurios santykius su Lietuvos valstybe reglamentuoja tarptautinė sutartis, CPK komentare taip pat nurodoma, kad Lietuvoje ši liudijimo apsauga aktualiausia katalikams (kadangi jų daugiausia). Nepaisant to, kad anot VDU prof. Mildos Ališauskienės, surašymo duomenimis, šalies gyventojai save priskiria 59 religinėms konfesijoms, be to, teisės aktuose išskiriamos tradicinės ir netradicinės religinės bendruomenės, Lietuvos doktrina apsiriboja oficialiai pripažįstamų religijų dvasininkų apsauga civiliniame procese. Pavyzdžiui, JAV dvasininkų sąvoką aiškina plačiau. Jau minėto 2017 m. JAV dvasininko ir penitento privilegijos poreikio tiriamojo straipsnio autorė, Bafalo universiteto prof. Christine P. Bartholomew teigia, jog akademikai prognozavo, kad daugiausia ginčų kils dėl „dvasininko“ sąvokos aiškinimo. Tačiau praktikoje šis klausimas sukėlė mažai teisinių ginčų, tikėtina, dėl to, kad dauguma valstijų plačiai apibrėžia dvasininko statusą (Bartholomew, 2017, p. 1030). JAV Suvienodintose įrodinėjimo taisyklėse ir daugelyje valstijų įtvirtinta dvasininko sąvoka reiškia, kad dvasininkas yra religinis tarnautojas, kunigas, rabinas ar kitas panašias pareigas einantis religinės organizacijos atstovas arba asmuo, kurį konsultaciją siekiantis gauti asmuo pagrįstai laiko tokiu⁴⁵. Ši sąvoka pateikia plačią apibrėžtį – iš tikrųjų, privilegija gali būti taikoma net ir asmeniui, kuris nėra dvasininkas, jei tikintysis pagrįstai tikėjo, kad jis eina šias pareigas (Radel, Labbe, 2015). 1990 m. byloje dėl *Grand Jury Investigation*, teismas nurodė, kad ši privilegija turėtų būti taikoma visų konfesijų dvasininkų ir tikinčiųjų komunikacijai⁴⁶. Visgi apibrėžti religiją mūsų pliuralistinėje visuomenėje nėra lengva

⁴⁵ „A clergyman' is a minister, priest, rabbi, or other similar functionary of a religious organization, or an individual reasonably believed so to be by the person consulting him.“.

⁴⁶ Nors teismas iš esmės pritarė minėtai dvasininko sąvokai, visgi nemano, kad privilegija turėtų būti aiškinama taip plačiai, jog apimtų: (i) visas religines bendruomenes, kurios laiko kiekvieną narį dvasininku, (ii) teigia, kad visos komunikacijos turi dvasinę reikšmę, arba (iii) nustato, kad visi bendruomenės narių tarpusavio pokalbiai (nepriklausomai nuo jų reikšmės ar tikslo) turi būti konfidencialūs. Be to, šioje byloje teismas pasisakė ir dėl trečiųjų asmenų dalyvavimo dvasinėje komunikacijoje su kunigu, jog kaip ir advokato ir kliento privilegijos atveju, trečiųjų šalių buvimas, jei jis yra būtinas ir padeda įgyvendinti komunikacijos tikslą, neturėtų panaikinti privilegijos. Byloje buvo tiriamas įtariamas padegimas. Tyrimo metu buvo iškviestas liuteronų dvasininkas, kuris teikė šeimos konsultacijas šeimai, gyvenančiai greta nukentėjusios šeimos. Konsultacijoje dalyvavo sutuoktinių pora, žmonos suaugęs sūnus iš ankstesnės santuokos ir jo sužadėtinė. Teismas nusprendė, kad trečiųjų asmenų, tokių kaip sužadėtinė, dalyvavimas, jei jis yra būtinas ar naudingas komunikacijos tikslui pasiekti, nepanaikina šios privilegijos (In re: Grand Jury Investigation, 1990).

užduotis. Doktrinoje jau nuo seno keliamas klausimas, kiek plačiai gali būti aiškinama dvasininko sąvoka, kokias religijas ar religijos neišpažįstančių asmenų interesus turėtų saugoti privilegija? Religijai būdingi bruožai apima mitus ir simbolius, išganymo sampratas, šventąsias vietas ir objektus, ritualus, šventuosius raštus, šventą bendruomenę ir šventą patirtį (What Is Religion?, 2019). JAV 1965 m. byloje *United States v. Seeger* pripažino, kad tikėjimas „dievu“ nebūtinai yra tikėjimas asmenine ar viršžmogiška būtybe „ten viršuje“, bet gali reikšti tam tikrą abstrakčią idėją. Teismas tokiu būdu suteikia apsaugą ir tikėjimams, kurie nėra paremti tradicine religija⁴⁷. Kitoje, *United States v. Ballard* byloje, JAV Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad religinės laisvės principas apima teisę išlaikyti savitas gyvenimo, mirties ir pomirtinio gyvenimo teorijas, kurios gali atrodyti erezija ortodoksinių tikėjimų išpažinėjams. Žmonės gali tikėti tuo, ko negali įrodyti. Jie neturėtų būti verčiami įrodyti savo religinių įsitikinimų (United States v. Ballard, 1944). Chad Horner straipsnyje „*Beyond the Confines of the Confessional: The Priest-Penitent Privilege in a Diverse Society*“ daro išvadą – nors naujosios religinės grupės balansuoja ant religinio tikėjimo kraštutinių ribos, jas vis tiek būtų galima laikyti platesnės religijos sampratos dalimi, todėl jos gali turėti teisę į tas pačias privilegijas, kaip ir tradicinės religijos (Horner, 1997).

Kas yra išpažintis⁴⁸? CPK apsaugo tik per išpažintį, kuri numatyta tam tikroje religinėje teisėje, suteiktą ir gautą informaciją (Valančius *et al.*, 2005, p. 34). R. Jurka kelia klausimą ar nėra nepagrįstai išplėsta dvasininko sąvoka įrodinėjimo privilegijų kontekste, kadangi kanonų teisė nustato, jog atgailos sakramento teikėju yra vien tik kunigas (Jurka, 2004). Be to, 2016 m. baudžiamojo proceso teisės vadovėlyje R. Jurka tik patvirtina savo 2004 m. poziciją⁴⁹ ir profesinei paslapčiai nepriskiria ortodoksų bažnyčios pripažįstamos individualios išpažinties, kadangi dvasininko profesinę paslaptį procese kildina iš Lietuvos sutarties su Šventuoju sostu. Teigiama, kad BK 80 str. nuostata formuluoja dvasininkų (patikslinama, kad būtent kunigų) papildomų garantijų procese būtinumą dėl valstybės pripažintos katalikų bažnyčios misijos (Ažubalytė *et al.*, 2016). Visgi užsienio doktrinoje ir teismų praktikoje randama įvairių požiūrių dėl privilegijos platesnio aiškinimo. Pavyzdžiui, JAV dvasininko ir penitento privilegijos ribos apibrėžtos 1990 m. byloje dėl *Grand Jury Investigation*. Privilegija taikoma, siekiant apsaugoti komunikaciją, kuri: (i)

⁴⁷ Byloje atsakovai tikėjo aukščiausiąja tikrove (angl. *supreme reality*) ir visuotine galia (angl. *universal power*) (United States v. Seeger, 1965).

⁴⁸ Kitaip tariant, jei privilegija pripažįstama visų pripažintų religijų atstovams ir tikintiesiems (arba, kaip JAV, dar plačiau), ar išpažintis irgi suprantama taip lanksčiai, ar priešingai, išpažinties supratimas itin susiauria privilegijos subjektų ratą?

⁴⁹ Kurią pateikė straipsnyje „Dvasininkų imunitetas baudžiamajame procese: sampratos problemos.“.

yra perduodama dvasininkui, (ii) vyksta dvasinių, profesinių pareigų metu ir (iii) su pagrįstu konfidencialumo lūkesčiu. Dėl dvasininko sampratos jau išsiaiškinta, kad JAV ji aiškinama plačiai, toliau analizuojamos privilegijos ribos kitais dviem aspektais.

Ar dvasininkas visą laiką yra dvasininku procesinės apsaugos tikslais? JAV kiekviena valstija riboja dvasininkų galimybę remtis privilegija, reikalaudama, kad jie veikų savo profesinėje veikloje. Ką tai reiškia? Iš esmės dvasininkai patys nusprendžia, ką laikyti savo profesine veikla, taigi, anot Christine P. Bartholomew, dažnai susiaurina profesinės veiklos apibrėžimą iki dvasinės tarnystės. JAV teismų praktika rodo, kad dvasininkai linkę nelaikyti profesine veikla pokalbių su draugais, darbuotojais (Bartholomew, 2017, p. 1033). Lietuvos doktrinoje taip pat pripažįstama, kad dvasininkai privalo išlaikyti paslapyje informaciją, kurią gavo atlikdami savo tiesiogines pareigas. Tokio pobūdžio informacija laikoma profesine paslaptimi. Mykolo Romerio universiteto doc. Artūras Panomariovas išskiria profesinės paslapties požymius:

- (i) profesine paslaptimi turėtų būti laikoma ne kiekviena viešai neskelbiama informacija, bet tik ta, kuri priklauso konkrečiam žmogui ir yra susijusi su jo privačiu gyvenimu;
- (ii) tokią informaciją žmogus turi patikėti saugoti kitam asmeniui būtent dėl to, kad šis atlieka savo profesines funkcijas ar pareigas;
- (iii) asmuo, kuriam yra patikėta saugoti tokio turinio informacija, turi garantuoti (įsipareigoti), jog patikėtos informacijos turinys be patikėjusio tokia informacija žmogaus sutikimo nebus atskleistas tretiesiems asmenims (Panomariovas, 2001).

Taigi, privilegija taikoma tik profesinės veiklos apimtyje.

Toliau, kas tiksliai laikoma konfidencialaus pobūdžio komunikacija dvasininko profesinėje veikloje? Ankstyvosios dvasininko ir penitento privilegijos formos JAV buvo grindžiamos ne tiek komunikacijos privačiu pobūdžiu ar dvasinėmis konsultacijomis, kiek tuo, ar tam tikra religija reikalavo išpažinties⁵⁰ (kaip Lietuvos doktrinoje). Daugumoje protestantiškų religijų nėra pareigos išlaikyti konfidencialumą, priešingai nei katalikybėje, kur konfidencialumo principas yra absoliutus (Bartholomew, 2017). Nepaisant to, jau 1828 m. Niujorke priimtas pirmasis dvasininko ir penitento privilegiją įtvirtinantis įstatymas, kuris apėmė ir kitas religijas. Buvo pasirinktas požiūris, kuris vėliau tapo vadinamuoju „modeliniu“ JAV – privilegija apima ne tik tas komunikacijas, kurios yra privalomos pagal tam tikros religijos doktriną, bet ir tas, kurios buvo pateiktos konfidencialiai religiniam

⁵⁰ Tokia apimtimi buvo suprantama privilegija pirmajame JAV teismo sprendime, pripažinusiam šią privilegiją. 1817 m. byloje *People v. Smith* teismas atskyrė išpažintį, atliktą katalikų kunigui, kuri yra privaloma pagal katalikų bažnyčios mokymą, ir išpažintį protestantų dvasininkui, kuri nebuvo privaloma. Pastaroji nebuvo saugoma (Radel, Labbe, 2015).

vadovui (Bartholomew, 2017). Visgi JAV nėra vieningos pozicijos dėl šios privilegijos apimties, vyrauja dvi pozicijos:

- (i) kai kurios valstijos⁵¹, privilegiją taiko tik išpažintims, jei dvasininkas pagal savo bažnyčios discipliną yra įpareigotas laikyti komunikaciją paslapyje (Radel, Labbe, 2015);
- (ii) priešingai, daugumoje valstijų pripažįstama, kad dvasininkui privačiai pateikta informacija, kuri nebuvo skirta tolesniam atskleidimui ir buvo pateikta jo, kaip dvasinio patarėjo, yra privilegiuota⁵².

Bet kuriuo atveju, akivaizdu, kad bendras vardiklis yra konfidencialumas. Nepaisant dominuojančio požiūrio privilegiją aiškinti plačiai, prof. Christine P. Bartholomew 2017 straipsnyje intriguojančiu pavadinimu „*Exorcising the clergy privilege*“ (liet. „Dvasininkų privilegijos išvaymas“) 700 teismų sprendimų analizės tyrimu nustatė, kad tiek teismai, tiek patys dvasininkai vis dažniau kvestionuoja šios apsaugos būtinybę ir yra linkę grįžti prie siauriausio privilegijos supratimo. Iš esmės autorė kritikuoja dvasininko ir penitento privilegijos, kaip absoliučios, iliuziją. Teigia, jog nei dvasininkai, nei teismai iš tikrųjų nėra linkę pripažinti plačios dvasininkų komunikacijos. Tyrimas parodė, kad teismai yra mažiau linkę taikyti privilegiją baudžiamosiose bylose – net 75% atvejų privilegija nepritaikoma. Tuo tarpu civilinėse bylose šis rodiklis siekia 55%. Pats dvasininkų elgesys, anot autorės, rodo, kad privilegija jau evoliucionavo į ribotą ir sąlyginę apsaugą. Vietoje to, kad privilegija galėtų tik katalikams, valstijos išplėtė jos taikymą ir už sakramentinių išpažinčių ribų. Tačiau net ir sakramentinėse išpažintyse dvasininkai vis dažniau laikosi lankstesnio požiūrio, atmesdami bet kokią kategorišką išpažinties apibrėžtį⁵³.

Taigi, ar agnostikas gali pasinaudoti dvasininko profesinės paslapties apsauga civiliniame procese? Pagal dabartinę Lietuvos teisės doktriną, kuri linkusi apsiriboti procesine apsauga oficialiai pripažįstamų religijų dvasininkams ir tikintiesiems ar net privilegiją aiškinti išimtinai katalikų sakramento apimtyje, apsauga, manoma, nebūtų

⁵¹ Pavyzdžiui, Montana, Vajomingas, Kalifornija.

⁵² Naujasis Džersis, taiko dar platesnį požiūrį – privilegija apima bet kokią konfidencialią komunikaciją, pateiktą dvasininkui jo profesinėje veikloje. Tai išplečia privilegijos ribas už „dvasinių“ konsultacijų ribų ir gali būti taikoma įvairioms paslaugoms, kurias teikia dvasininkas, pavyzdžiui, santuokos ar priklausomybių konsultacijoms (Radel, Labbe, 2015).

⁵³ C. P. Bartholomew pateikia baudžiamosios bylos pavyzdį, kai katalikų kunigas priėmė išpažintį dėl žmogžudystės, už kurią jau buvo nuteisti du nekalti asmenys. Kunigas suteikė išrišimą, tačiau daugelį metų svarstė, ar sulaužyti išpažinties paslaptį, kad išvengtų dviejų nekaltų žmonių įkalinimo. Galiausiai nusprendė pasidalyti šia informacija. Vietoje to, kad laikytų tai sakramentine išpažintimi, kunigas perkvalifikavo pokalbį kaip „iš širdies į širdį“ (angl. *heart-to-heart*), taip pašalindamas jį iš sakramentinės išpažinties konteksto (Bartholomew, 2017, p. 1038). Autorės nuomone, reikėtų kritiškai vertinti C. P. Bartholomew išvadas dėl lankstesnio požiūrio sakramento sulaužymo kontekste, kadangi minėtoje byloje kunigas parodymus davė su arkivyskupijos leidimu, tai padarė po penitento mirties ir siekiant išteisinti nekaltus asmenis baudžiamojoje byloje.

taikoma individualiai suvokiamoms dvasinėms praktikoms. Vis dėlto, tarptautinė praktika rodo galimus argumentus platesniam aiškinimui:

- (i) EŽTK 9 str. numato laisvę laikytis ar nesilaikyti religinių įsitikinimų, praktikuoti religiją arba jos nepraktikuoti. 1993 m. byloje *Kokkinakis v. Greece* EŽTT pasisakė, kad minties, sąžinės ir religijos laisvė yra „vertingas turtas ateistams, agnostikams, skeptikams ir nesidomintiems religija“. Remiantis religijos laisvės principu, būtų galima siekti pripažinti apsaugą konfidencialiam pokalbiui su agnostiko dvasiniu patarėju;
- (ii) JAV, kai kuriose valstijose, dvasininko ir penitento privilegija gali būti suteikta asmeniui, kurį žmogus pagrįstai laikė dvasininku, net jei jis nepriklauso tradicinei religijai ir nebuvo atlikta tradicinė išpažintis, o suteikta konfidencialaus pobūdžio asmeninė informacija. Tačiau, net plačiausią apsaugą taikanti valstija⁵⁴ reikalauja, kad ta konfidenciali komunikacija būtų pateikta dvasininkui jo profesinėje veikloje. Reikėtų pritaikyti suformuotus kriterijus, kai: (i) komunikacija vyksta su dvasininku, (ii) komunikacija vyksta jo/jos dvasinėse ir profesinėse pareigose ir (iii) komunikacija vyksta su pagrįstu konfidencialumo lūkesčiu. Hipotetiškai būtų galima sakyti, kad agnostikas, kuris pagrįstai manė, kad filosofas ar egzistencinės terapijos specialistas yra jo dvasininkas, šio specialisto profesinių pareigų metu, užtikrinant konfidencialumą, atskleidė paslaptis ar nuodėmes, turėtų teisę į dvasininko profesinės paslapties apsaugą procese. Visgi, praktiškai, labai abejotina, ar toks platus požiūris būtų taikomas, nes pati privilegija aiškinama tradiciniame religiniame fone.

Taigi, suformavus dvasininko paslaptimi saugomos komunikacijos kriterijus, atsirastų galimybė išplėsti apsaugą. Kita vertus, sumažinus nuspėjamumą ir įvedus kriterijus, atsiranda rizika piktnaudžiavimui. Aiškinant pernelyg plačiai arba neaiškiai suformavus kriterijus, asmenys galėtų naudoti šį institutą kaip įrankį, išvengti įrodymų pateikimo teisme⁵⁵. Šiuo klausimu dvasininko profesinės paslapties dabartinė, doktrininė, samprata

⁵⁴ Naujasis Džersis.

⁵⁵ Kaip pavyzdį būtų galima įvardinti pastaruoju metu vykusius ar tebevykstančius teisminius procesus JAV dėl Jehovos liudytojų teisės pasinaudoti dvasininko ir penitento privilegija. Tam tikrose valstijose problema kilo dėl dviejų pagrindinių aspektų: (i) plačiai interpretuoto dvasininko statuso ir (ii) konfidencialumo sampratos, leidžiančios privilegiją taikyti ne tik individualiems išpažinties aktams. Pirma, 2020 m. byloje *Nunez v. Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc.* Montanos Aukščiausiojo teismo nuspręsta, kad Jehovos liudytojų vyresnieji (angl. *elders*) gali būti laikomi dvasininkais (*Nunez v. Watchtower...*, 2020), nors patys Jehovos liudytojai tokio statuso (dvasininko) nepripažįsta. Kaip teigia patys Jehovos liudytojai, jie nėra pasidaliję į dvasininkiją ir pasauliečius, dvasiškai brandūs vyrai tarnauja vadinamais vyresniaisiais (*Ar Jehovos liudytojai...*, 2025). Iš esmės neįgydami dvasininkų statusą, teisminiuose procesuose visgi siekia pasinaudoti dvasininko ir penitento privilegija, taip pateisindami kodėl negalėjo atskleisti apie viduje žinomus

Lietuvoje yra saugi, nes aiškinama siaurai, kaip apimtanti valstybės pripažintas religines bendruomenes ir bendrijas.

Nepaisant to, klausimas dėl įvairių religijų ir tikėjimų pripažinimo privilegijos taikymo kontekste lieka nevienareikšmiškas ir sudėtingas. Aišku tik viena – požiūris, pripažįstantis apsaugą tuo atveju, kai išpažintis privaloma pagal išpažįtamą religiją, yra plačiai pripažįstamas. Tiek bendrosios, tiek kontinentinės teisės tradicijos valstybės, kurios pripažįsta dvasininko profesinės paslapties apsaugą, ją kildina iš atgailos sakramento pagal kanonų teisę ir galimo dvasininkų ekskomunikavimo už išpažinties paslapties atskleidimą. Todėl nėra taip paprasta atsisakyti tradicinio pobūdžio. Visgi, vertėtų paminėti, kad ši privilegija galimai ateityje reikalaus dar lankstesnio požiūrio, negu pateikti platau aiškinimo pavyzdžiai šioje magistro darbo dalyje. Norint užtikrinti teisės plėtojimą keičiantis visuomenei, pasaulėžiūrai, svarbu suvokti, jog išpažinties samprata keičiasi. Nors tradicinės praktikos gali sulaukti vis mažiau dėmesio, poreikis išreikšti atgailą ir siekti atleidimo išlieka, atrandant naujas formas. Socialinėje erdvėje esančios platformos ir atskiros interneto svetainės leidžia asmenims anonimiškai dalytis savo išpažintimis. Pavyzdžiui, „Anomia“⁵⁶, „Whisper“ platformos. CBS New York jas apibūdina kaip šiandieninę vietą, kur galima išsikalbėti, prisipažinti ar pažvelgti į kitų žmonių paslaptis. Nors internetiniai atgailautojai tikisi anonimiškumo tapatybės atžvilgiu, tačiau platformų valdytojai visgi gali rinkti tam tikrą informaciją apie asmenį ir susieti išpažintį su juo. Taip, beje, jau buvo atsitikę su „Whisper“ programėle (Secret-sharing app Whisper..., 2020). Ar galėtų būti saugomas išpažinčių platformos valdytojas kaip dvasininkas ir atsisakyti pateikti įrodymus apie išpažintį pateikusį vartotoją? Klausimas lieka atviras.

2.1.3. Mediko profesinė paslaptis

Įrodinėjimo privilegijų prasme, mediko profesinė paslaptis⁵⁷, bendrosios teisės tradicijos valstybėse dar vadinama gydytojo ir paciento privilegija (angl. *physician/doctor-patient*

vaikų tvirkimo atvejus. Tuo tarpu Aukščiausiasis Pensilvanijos teismas 2024 m. byloje *Ivy Hill Congregation v. Commonwealth* grąžino žemesnei instancijai nagrinėti Jehovos liudytojų vyresniųjų traktavimą, ar jie laikytini dvasininkais. Antra, Montanos Aukščiausiasis teismas pripažino, kad vyresnieji neprivalo pranešti apie seksualinį vaikų išnaudojimą, nes jų religinė praktika taip supranta konfidencialumą. Aswin Suierveld straipsnyje „*Jehovah's Witnesses and Clergy Privilege*“ (liet. „Jehovos liudytojai ir dvasininkų privilegija“) aiškina, kad Jehovos liudytojų vyresnieji dažnai dalijasi informacija organizacijos viduje, tačiau slepia ją nuo išorės, o tai kelia klausimų dėl realaus konfidencialumo supratimo (Suierveld, 2019).

⁵⁶ Nuoroda: <https://anonomia.com/>.

⁵⁷ Magistro darbe pasirinkta mediko profesinės paslapties sąvoka remiantis ta pačia logika, kaip ir dvasininkų profesinės paslapties sąvoka. Medikai privalo išlaikyti paslapyje informaciją, kurią gavo atlikdami savo tiesiogines pareigas. Todėl tokio pobūdžio informacija laikytina profesine paslaptimi. Toliau, papildomai, bus

privilege), reiškia konfidencialų bendravimą tarp mediko ir paciento, kuris yra saugomas nuo atskleidimo teismo procese (Doctor-patient privilege, 2022). Privilegija svarbi dėl dviejų priežasčių. Pirma, užtikrina pacientų atvirą bendravimą su sveikatos priežiūros specialistais (Ginsburg, Mosk, 2013, p. 353)⁵⁸. Atviras bendravimas šiame santykiyje yra ypač svarbus, nes pacientas turi atskleisti kiek įmanoma daugiau privačios informacijos, susijusios su jo sveikata, jog būtų tiksliai nustatyta diagnozė, paskirtas veiksmingas gydymas. Antra, gerbiama pacientų teisė į privatumą. Tai svarbu siekiant užtikrinti pasitikėjimą sveikatos priežiūros sistema. Atsižvelgiant į būtinybę apsaugoti šias vertybes, medikas negali būti apklausiamas kaip liudytojas apie aplinkybes, sudarančias profesinę paslaptį bei neprivalo pateikti rašytinių įrodymų, susijusių su šiomis aplinkybėmis (CPK 189 str. 2 d. 4 p. ir CPK 199 str. 3 d.). Tačiau vien iš šių normų privilegijos turinys nėra aiškus: kas yra šios privilegijos subjektai, ar privilegija taikoma tik gydytojams, ar apima platesnį ratą specialybių? Kas sudaro profesinę paslaptį? Kam priklauso privilegija ir kas gali, jei apskritai yra tokia opcija, jos atsisakyti?

2.1.3.1. Gydytojo ar jos mokytojo privilegija? Kas sudaro profesinę paslaptį?

Privilegijos subjektas Lietuvoje nėra aiškus, CPK įtvirtintos „mediko“ sąvokos Lietuvos teisės aktai neapibrėžia. Profesinės paslapties sąvoką apibrėžianti CK 1.116 str. 4 d. numato gydytojo profesinę paslaptį. Akivaizdu, CPK ir CK nenuosekliai pasirinktos mediko ir gydytojo sąvokos. Atrodo, turėtume rinktis iš šių dviejų, tačiau trečias variantas nurodomas detalizuojant tą pačią CK 1.116 str. 4 d. CK komentare – sveikatos priežiūros darbuotojai (Mikelėnas, 2001). Keista, nes tai yra kur kas platesnė sąvoka nei gydytojai. Sąvokos „sveikatos priežiūros darbuotojai“ ištakos yra jau negaliojančiame 1999 m. LR sveikatos apsaugos ministro įsakyme Nr. 552 „Dėl Asmens sveikatos paslapties kriterijų patvirtinimo“ (toliau – Įsakymas Nr. 552). Sveikatos priežiūros darbuotojai – tai sveikatos priežiūros specialistai ir sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojai, kuriems pagal jų pareigyles ar profesiją yra prieinama informacija, sudaranti asmens sveikatos paslaptį

vartojamos sąvokos: „asmens sveikatos paslaptis“, „medicininė paslaptis“, kurių reikšmė tapati. Asmens sveikatos (medicininė) paslaptis yra mediko profesinės paslapties, kaip suprantama pagal CPK, pagrindas. Ši sąvoka naudojama visuose šiuo metu galiojančiuose sveikatos priežiūros įstaigoms ar specialistams skirtuose teisės aktuose ir kituose teisės aktuose (pavyzdžiui, jau negaliojančios 1996 m. redakcijos VII buvo įtvirtinta asmens sveikatos (medicininės) paslapties sąvoka).

⁵⁸ Šaltinyje naudojama *medical personnel* sąvoka, kuri tiesiogiai verčiama kaip medicinos personalo sąvoka. Nors šią sąvoką naudoja Lietuvos teismai neutraliame, ne teisės aktų aiškinimo kontekste (pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. spalio 31 d. sprendimas), sąvoka naudojama ir jau negaliojančiame LR sveikatos apsaugos ministro 1999 m. gegužės 25 d. įsakyme Nr. 254 „Dėl viduriniojo medicinos personalo ir jam prilygintų specialistų, dirbančių diagnostikos, gydymo ar profilaktikos darbą, bei jaunesniojo medicinos personalo pervardijimo“. Tačiau šiuo metu Lietuvos teisės aktuose vartojama sąvoka, alternatyvi medicinos personalui, yra sveikatos priežiūros specialistai. Todėl, autorės nuomone, tiksliau būtų versti autoriaus tekstą kaip „sveikatos priežiūros specialistai“, o ne „medicinos personalas“.

(Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro..., 1999). Ši sąvoka nebeaktuali. Tačiau ką apima CPK numatyta mediko sąvoka? Kadangi teisės aktuose sąvoka neįtvirtinta, lietuvių kalbos žodynas nurodo dvi reikšmes: (i) medicinos specialistas ir (ii) medicinos mokslų studentas⁵⁹. Nė viena iš šių sąvokų taip pat nėra įtvirtinta teisės aktuose, tačiau jau suprantama, kad mediko sąvoka apima gydytojo sąvoką. Į medicinos mokslų studento sąvoką be abejonės patektų gydytojas rezidentas, GMPĮ prasme turintis gydytojo teises ir pareigas, įskaitant pareigą saugoti medicininę paslaptį (GMPĮ 1 str. 1 d., 18 str. 3 p.). Medicinos specialistą galima suprasti siaurai ir plačiai:

- (i) gydytojai (pavyzdžiui, psichiatrai, gydytojai odontologai, gydytojai dietologai, sporto medicinos gydytojai);
- (ii) visi sveikatos priežiūros specialistai, teikiantys sveikatos priežiūros paslaugas (pavyzdžiui, slaugytojai, akušeriai, kineziterapeutai⁶⁰, ergoterapeutai, medicinos psichologai⁶¹, paramedikai).

CPK komentare medicininė paslaptis pateikiama kaip mediko profesinės paslapties pagrindas (Valančius *et al.*, 2005). Todėl nustačius, kurie specialistai privalo saugoti medicininę paslaptį, paaiškėtų ir CPK vartojamos „mediko“ sąvokos apimtis. SSĮ, reglamentuojantis sveikatos sistemos subjektų teises ir pareigas numato, kad asmens, visuomenės, papildomosios ir alternatyviosios sveikatos priežiūros specialistams draudžiama, išskyrus įstatymuose numatytus atvejus, pažeisti asmens privataus gyvenimo ar asmens sveikatos informacijos, kuri sudaro asmens sveikatos paslaptį ir kurią jie sužinojo eidami profesines pareigas, konfidencialumą (SSĮ 52 str. 4 d.). Taigi, medikai pagal CPK turėtų būti aiškinami plačiai, kaip apimantys bet kokius asmenis, kuriems įstatymas numato pareigą saugoti profesinę paslaptį. Iš to galima daryti 2 išvadas:

- (i) į mediko sąvoką patenka ne tik asmenys, kurie tradiciškai vadinami gydytojais ar medikais. Papildomosios ir alternatyviosios sveikatos priežiūros specialistai turi

⁵⁹ Gydytojas rezidentas, Lietuvos Respublikos Gydytojo medicinos praktikos įstatymo (toliau – GMPĮ) prasme turintis gydytojo teises ir pareigas, įskaitant pareigą saugoti medicininę paslaptį (GMPĮ 1 str. 1 d., 18 str. 3 p.) (Lietuvių kalbos žodynas, 2018).

⁶⁰ Vilniaus miesto Karoliniškių poliklinikos kineziterapeuto funkcijos numato, kad kineziterapeutas laikosi medicinos etikos ir deontologijos reikalavimų, gerbia paciento teisę ir saugo jo medicininę paslaptį teisės aktu nustatyta tvarka (Vilniaus miesto savivaldybės VŠĮ Karoliniškių...).

⁶¹ Pavyzdžiui, priešingai nei medicinos psichologas, bendrosios praktikos psichologas, baigęs psichologijos studijas negali būti laikomas medicinos specialistu. Lietuvos psichologų profesinės sąjungos parengtas psichologų etikos kodeksas numato, kad psichologas saugo profesinę paslaptį, tačiau teismui psichologas turi pateikti su byla susijusią konfidencialią informaciją (Lietuvos psichologų sąjunga, 2018). Kadangi Lietuvoje vis dar nėra priimto įstatymo, reglamentuojančio psichologų veiklą, ši veikla nelicencijuojama, psichologines paslaugas privačiai, nepriklausant Lietuvos psichologų sąjungai ir be išsilavinimo galima teikti iš esmės bet kam. Taigi, praktiškai galima nesunkiai apsigauti, kreipiantis į tokio pobūdžio specialistą ir pateikiant jam privačią informaciją, kadangi jie nėra įpareigoti neliudyti teisme apie profesinę paslaptį sudarančias aplinkybes arba išvis neturi veikloje profesinės paslapties.

tokią pačią pareigą saugoti profesinę paslaptį nuo 2021 m. sausio 1 d., kadangi 2020 m. sausio 14 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos papildomosios ir alternatyviosios sveikatos priežiūros įstatymas (toliau – PASPĮ). PASPĮ apima netradicinės medicinos specialistus: rekreacijos srities, natūralios ir liaudies medicinos srities paslaugų grupes⁶². Iš pradžių buvo parengtas įstatymo projektas, apimantis ir jogos specialistus. Visgi, kilus diskusijoms ir jogos specialistų nepasitenkinimui⁶³, Papildomosios ir alternatyviosios sveikatos priežiūros plėtros komiteto sprendimu joga nebuvo įtraukta į PASPĮ;

- (ii) pareiga saugoti paslaptį nėra vienai grupei nėra absoliuti, nes jau pačiame SSĮ nurodoma, kad gali būti taikomos išimtys. Medikai gali būti apklausiami dėl aplinkybių, sudarančių profesinę paslaptį tik kai leidžia teisės aktai, nes labai svarbu užtikrinti privataus gyvenimo neliečiamumą (EŽTK 8 str.; Valančius *et al.*, 2005, p. 35). SSĮ 52 str. 3 d. numato, kad sveikatos priežiūros specialistams draudžiama atskleisti profesinės veiklos metu gautą paciento informaciją, išskyrus įstatymų numatytas išimtis. Plačiau apie išimtis, kada galima atskleisti mediko profesinę paslaptį bus kalbama 2.1.3.2. skyriuje.

Privilegijos pagrindas yra asmens sveikatos paslaptis, todėl galima kalbėti apie privilegijos turinį. Medicininės paslapties apsaugą reglamentuoja daugybė nacionalinių⁶⁴ ir

⁶² Licencijuojamos PA sveikatos priežiūros sveikatos rekreacijos srities paslaugų grupės: (i) kūno priežiūros paslaugų, skirtų gerai psichofizinei būklei užtikrinti, grupė; (ii) veido priežiūros paslaugų, skirtų gerai psichofizinei būklei užtikrinti, grupė. Licencijuojamos PA sveikatos priežiūros natūraliosios ir liaudies medicinos srities paslaugų grupės ir pogrupiai: (i) biologinio poveikio paslaugų grupė; (ii) kūno (kontaktinio) poveikio paslaugų grupė; (iii) psichosocialinio poveikio paslaugų grupė: a) paslaugų, kurias teikiant naudojami gyvūnai, pogrupis; b) meno terapijos paslaugų pogrupis; (iv) Rytų medicinos sistemų paslaugų grupė (PASPĮ 3 str.).

⁶³ Žr., pvz.: Peticijos.lt, Lrytas.lt, 15min.lt, internete: <https://www.peticijos.lt/visos/75067/neleiskime-sunaikinti-papildomos-ir-alternatyvios-medicinos/>; <https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2020/10/01/news/jogu-bendruomeneje-nerimas-issigando-kad-uzsiemimu-lankytojai-taps-pacientais-16451073>; <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/netradicines-medicinos-zinovams-grieztesni-reikalavimai-56-1397186>.

⁶⁴ Konstitucijos 22 str. garantuoja asmens privataus gyvenimo neliečiamumą. Privatus žmogaus gyvenimas, be kita ko, apima ir individo psichinę būklę, sveikatą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas). Pagal CK 2.23 str. 3 d., privataus gyvenimo pažeidimu laikomas neteisėtas duomenų apie asmens sveikatos būklę paskelbimas pažeidžiant įstatymų nustatytą tvarką. CK 6.733 str. numato asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikėjų pareigą įstatymų nustatyta tvarka saugoti pacientų medicinos dokumentus (ligos istorijas, kitus medicinos dokumentus). Pagal Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 8 str. 3 d., visa informacija apie paciento buvimą sveikatos priežiūros įstaigoje, gydymą, sveikatos būklę, diagnozę, prognozes ir gydymą, taip pat visa kita asmeninio pobūdžio informacija apie pacientą laikoma konfidencialia. SSĮ 52 str. 1 d. – asmens sveikatos informacijos viešumas yra ribojamas norint užtikrinti asmens privataus gyvenimo ir jo asmens sveikatos paslapties neliečiamumą, 52 str. 2 d. – draudžiama skelbti visuomenės informavimo priemonėse informaciją apie asmens sveikatą be raštiško jo sutikimo. Informacijos apie asmens sveikatą kompiuteriuose apsauga privalo garantuoti jos konfidencialumą. 52 str. 3 d. – asmens, visuomenės, papildomosios ir alternatyviosios sveikatos priežiūros specialistams draudžiama, išskyrus įstatymuose numatytus atvejus, pažeisti asmens privataus gyvenimo ar asmens

tarptautinių⁶⁵ teisės aktų. Asmens sveikatos paslapties kriterijus nustato Sveikatos apsaugos ministerija (SSI 52 str. 4 d.). Pagal LR sveikatos apsaugos ministro 2001 m. įsakymą Nr. 65 „Dėl Informacijos apie pacientą valstybės institucijoms ir kitoms įstaigoms teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo ir asmens sveikatos paslapties kriterijų nustatymo“ (toliau – Įsakymas Nr. 65), asmens sveikatos paslaptį sudaro asmens sveikatos duomenys, apibrėžti Bendrajame duomenų apsaugos reglamente Nr. 2016/679 (toliau – BDAR). Pagal BDAR 4 str. 15 p.: „sveikatos duomenys – asmens duomenys, susiję su fizine ar psichine fizinio asmens sveikata, įskaitant duomenis apie sveikatos priežiūros paslaugų teikimą, atskleidžiantys informaciją apie to fizinio asmens [buvusią, esamą ar būsimą] sveikatos būklę“. Pavyzdžiui, Prancūzijoje medicininė paslaptis aiškinama plačiau, ji apima viską, apie ką gydytojas sužinojo profesinės veiklos metu – tai, kas jam patikėta, ir tai, ką jis pamatė, išgirdo ar suprato (Levrard, 2013). Valstybių praktika pagal BDAR nevienoda. Pandemijos metu buvo sprendžiama ar tam tikra su COVID-19 susijusi informacija laikytina sveikatos duomenimis. Austrijoje neigiamas COVID-19 testo rezultatas yra sveikatos duomenys, nes manoma, kad sveikatos duomenys turi būti aiškinama plačiai, apimant ne tik duomenis apie ligą ar prastą sveikatos būklę. Lenkijoje informacija apie karantiną taip pat patenka į šią kategoriją, nes nurodo ligos riziką ir gali sukelti diskriminaciją. Priešingai, Norvegija, Suomija, Islandija ir Švedija laikosi pozicijos, kad karantino faktas nėra sveikatos duomenys, jei nėra aiškiai nurodyta jo priežastis. Neaišku ar tokie netiesioginiai duomenys apie sveikatą turėtų būti laikomi sveikatos duomenimis. Kitas klausimas: ar vien faktas, kad pacientas lankėsi pas tam tikrą sveikatos priežiūros specialistą, sudaro asmens sveikatos paslaptį? Ar turime analogiją advokato profesinei paslapčiai, kai advokato profesinę paslaptį sudaro jau vien kreipimosi į advokatą faktas? Pagal BDAR formuluotę būtų galima interpretuoti, kad toks paciento pas mediką

sveikatos informacijos, kuri sudaro asmens sveikatos paslaptį ir kurią jie sužinojo eidami profesines pareigas, konfidencialumą. SSI 52 str. 1–3 d. numato, kad sveikatos priežiūros specialistams draudžiama atskleisti profesinės veiklos metu gautą paciento informaciją, išskyrus įstatymų numatytas išimtis; asmens sveikatos informacija yra riboto viešumo, siekiant apsaugoti paciento privatų gyvenimą ir jo sveikatos paslaptį; draudžiama viešai skelbti informaciją apie asmens sveikatą be jo rašytinio sutikimo, o sveikatos duomenų apsauga privalo užtikrinti jų konfidencialumą. Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų įstatymo 45 str. 1 d. 7 p. numato, kad asmens sveikatos priežiūros įstaiga privalo saugoti paciento medicininę paslaptį, išskyrus atvejus, kai asmens sveikatos priežiūros įstaiga privalo pateikti informaciją apie pacientą arba kai pacientas duoda sutikimą skelbti informaciją apie jo sveikatos būklę. Lietuvos gydytojų sąjungos profesinės etikos kodeksas numato, kad gydytojas saugo paciento paslaptį, įstatymų nustatyta tvarka laikosi informacijos konfidencialumo principo. Pagal Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymą, duomenys apie asmens sveikatą yra laikomi ypatingais duomenimis.

⁶⁵ Tarptautinio medicinos etikos kodekso 23 str. numato, kad viskas, ką sužino gydytojas, atlikdamas savo profesinę pareigą, yra konfidencialu. Pasaulio medicinos asociacijos Lisabonos deklaracija dėl pacientų teisių numato, kad pacientas turi teisę tikėtis, kad gydytojas laikysis visų jo medicininių ir asmeninių duomenų konfidencialumo. Konvencijos dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje 10 str. 1 d. įtvirtina asmens sveikatos informacijos konfidencialumo reikalavimą.

apsilankymo faktas jau atskleidžia informaciją apie paciento sveikatos būklę, nes suprantama, kad jis turėjo tam tikrą poreikį apsilankyti pas mediką. Iš kitos pusės, eksplacitiškai tokia aplinkybė, kaip patenkanti į asmens sveikatos paslaptį, neišskirta. Pagal LR pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 8 str. 3 d., visa informacija apie paciento buvimą sveikatos priežiūros įstaigoje laikoma konfidencialia⁶⁶. Nors eksplacitiškai ir nenurodoma, kaip advokato profesinės paslapties atveju, tačiau galima daryti prielaidą, kad pats faktas, jog pacientas buvo sveikatos priežiūros įstaigoje, taip pat sudaro asmens sveikatos paslaptį. Bet ar tai reiškia, kad paslapytyje reikia išlaikyti paciento apsilankymą tik sveikatos priežiūros įstaigoje, o apsilankymas pas medicinos specialistą ne sveikatos priežiūros įstaigoje (pavyzdžiui, gyvūnų terapijos užsiėmimuose) nėra konfidencialus? Pavyzdžiui, psichoterapeuto ir paciento santykio kontekste JAV teismai yra nusprendę, kad ši privilegija visgi neapima kliento tapatybės ar paties konsultavimo fakto⁶⁷. Tačiau yra doktrinos ir bylų, kuriose pacientų privatumo interesai, atrodo, pateisina tokios apsaugos suteikimą⁶⁸. Privilegijos šalininkai, aiškindami privilegijos turinį plačiau, geriau apsaugotų privatumą ir sumažintų diskriminacijos riziką, o skeptikai leistų lankstesnį duomenų naudojimą faktinės tikrovės nustatymui bylose.

Kalbant apie anglosaksų teisės tradicijos požiūrį, daugumoje JAV valstijų ši privilegija įtvirtinta įstatymuose, tačiau federaliniuose teismuose dar vis nėra pripažinta. JAV federaliniai teismai atskirai pripažįsta psichoterapeuto privilegiją (angl. *psychotherapist privilege*), nors daugelyje jurisdikcijų mediko profesinės paslapties privilegija yra išplėsta šiems specialistams. Manoma, kad psichoterapeuto ir paciento privilegijos pagrindai yra stipresni nei tie, kuriais grindžiama gydytojo ir paciento privilegija. Psichoterapijos metu atskleidžiama informacija dažnai yra asmeniškė ir labiau tikėtina, kad jos atskleidimas pacientui būtų jautresnis. Asmenims, kuriems reikalinga psichoterapija reikia didesnio paskatinimo atvirai kalbėti nei tiems, kurie kreipiasi į gydytojus dėl fizinių sužalojimų ar ligų (Mueller *et al.*, 2018). Šiai privilegijai taikyti reikia trijų sudedamųjų:

⁶⁶ Visa informacija apie paciento buvimą sveikatos priežiūros įstaigoje, gydymą, sveikatos būklę, diagnozę, prognozes ir gydymą, taip pat visa kita asmeninio pobūdžio informacija apie pacientą turi būti laikoma konfidencialia ir po paciento mirties. Prancūzijos istorijoje plačiai žinoma vadinamoji Gubler byla. Prezidento F. Mitterrand asmeninis gydytojas buvo patrauktas atsakomybėn (ir netekęs gydytojo licencijos) už tai, kad po prezidento mirties atskleidė informaciją apie jo sveikatą – buvo pripažinta, kad toks atskleidimas pažeidė tiek profesinę paslaptį, tiek velionio privataus gyvenimo neliečiamumą (Levrard, 2013).

⁶⁷ 1983 m. byloje *In re Zuniga* konstatuota, kad pagal bendrą taisyklę paciento tapatybė arba jo gydymo faktas ir laikas nepatenka į psichoterapeuto ir paciento privilegijos taikymo sritį (Mueller *et al.*, 2018).

⁶⁸ 1984 m. *Lora v. Board of Educ. of City of New York* pabrėžta, kad pacientai dažniausiai siekia apsaugoti būtent savo tapatybę (Mueller *et al.*, 2018). Labai svarbu išlaikyti konfidencialumą net dėl paties gydymo fakto, nes žmogus gali dvejoti kreiptis į psichiatrą bijodamas būti stigmatizuotas visuomenėje (Slovenko, 1960, cituota Mueller *et al.*, 2018).

- (i) specialaus subjekto. 1996 m. byloje *Jaffee v. Redmond* privilegija pripažinta licencijuotiems: (i) psichoterapeutams, (ii) psichiatrams, (iii) psichologams ir (iv) socialiniams darbuotojams (*Jaffee v. Redmond*, 1996). Dėl privilegijos taikymo nelicencijuotiems specialistams nėra vieningos teismų nuomonės⁶⁹. Visgi, privilegija taikoma ir tais atvejais, kai pacientas pagrįstai, bet klaidingai manė, jog buvo konsultuojamas licencijuoto psichoterapeuto – analogiškai dvasininko ir penitento privilegijai. Privilegija paprastai taikoma ir asmenims, kurie padeda psichoterapeutui, yra būtini paciento ir psichoterapeuto komunikacijai perduoti arba dalyvaujantiems paciento interesų labui, pavyzdžiui, šeimos nariams, kurie dalyvauja gydyme pagal psichoterapeuto nurodymus (*Mueller et al.*, 2018);
- (ii) komunikacijos. Komunikacija turi būti vykdoma paciento psichinės ar emocinės būklės diagnozavimo ar gydymo tikslais (*Mueller et al.*, 2018). Privilegija taikoma ir pradinei komunikacijai, siekiant užmegzti psichoterapeuto ir paciento santykius, net jei toks santykis galiausiai nesusiformuoja;
- (iii) konfidencialumo. Neprivilegijuoti tretieji asmenys negali dalyvauti komunikacijoje. Tačiau jei kartu dalyvauja asmenys, prisidedantys prie diagnozės nustatymo ar gydymo pagal psichoterapeuto nurodymus, tai nepanaikinta psichoterapeuto ir paciento privilegijos (*Mueller et al.*, 2018). Grupinė terapija nėra privilegijuota, tačiau grupinę terapiją reikėtų atskirti nuo šeimos terapijos ir porų terapijos. Grupinė terapija yra tarp svetimų žmonių. Taigi, nėra tokių pačių privatumo lūkesčių kaip individualios, šeimos ar porų terapijos metu (*Parvis*, 2024).

Lietuvoje, kaip ir minėta, galima teigti, kad psichoterapeuto arba psichologo privilegijos nėra⁷⁰, tačiau pagal santykių turinį bei paciento (kliento) lūkestį, galėtų būti keliamas klausimas dėl būtinybės ir šiems asmenims patikėtą informaciją laikyti profesine paslaptimi. Vis dėlto, atsižvelgiant į Lietuvoje įtvirtintą subjektų, privalančių saugoti mediko profesinę paslaptį, identifikavimo kriterijus, tam, kad ir šiuo atveju būtų suteikiama analogiška privilegija, turėtų būti priimtas šias profesijas reguliuojantis įstatymas. Privilegijos subjekto atžvilgiu reguliavimas Lietuvoje apsunkintas dėl teisės aktų tarpusavyje nesuderintų sąvokų, o medicininės paslapties turinys, pagal BDAR sveikatos duomenų sampratą, išlieka interpretacijų objektu.

⁶⁹ Pavyzdžiui, 2001 m. byloje *Oleszko v. State Compensation Insurance Fund* privilegijos taikymas išplėstas ir ji pripažinta nelicencijuotiems konsultantams, dirbantiems Pagalbos darbuotojams programose (angl. *Employee Assistance Programs*). 2015 m. byloje *United States v. Dunham* konstatuota, kad privilegija taikoma tik licencijuotiems specialistams.

⁷⁰ Turima omenyje tos psichinės sveikatos specialybės, kurios nereguliuojamos ir joms nėra nustatyta pareiga saugoti mediko profesinę paslaptį. Šiuo metu pareiga saugoti mediko profesinę paslaptį numatyta tik psichiatrai ir medicinos psichologai.

2.1.3.2. Kam priklauso privilegija ir ar galima jos atsisakyti?

Tose bendrosios teisės jurisdikcijose, kurios pripažįsta medicininę privilegiją, privilegija priklauso pacientui ir gali būti atsisakyta tiek aiškiai, tiek numanomai. Vėlgi, kaip ir kitų profesijų atstovų atveju, kontinentinės teisės tradicijos šalyse, pavyzdžiui, Prancūzijoje medicininė privilegija priklauso pačiam medikui, o ne pacientui. Kai kurie Prancūzijos teisininkai teigia, kad ji yra absoliuti ir jos negalima atsisakyti (Ginsburg, Mosk, 2013, p. 354). Lietuvos CPK 189 str. 2 d. komentare numatyta, kad paciento medicininė paslaptis turi būti saugoma, išskyrus atvejus, kai: (i) privaloma pateikti informaciją apie pacientą (Įsakymo Nr. 65 7 p.) arba (ii) pacientas duoda sutikimą (Valančius *et al.*, 2005). Šios išimtys įtvirtintos LR sveikatos priežiūros įstaigų įstatymo 45 str. 1 d. 7 p.⁷¹. Šis įstatymas reglamentuoja sveikatos priežiūros įstaigų teises ir pareigas. Sveikatos priežiūros įstaiga yra juridinis asmuo, organizacija ar jų filialas, turintis teisę teikti sveikatos priežiūros paslaugas (LR sveikatos priežiūros įstaigų įstatymo 2 str. 1 d.). Sveikatos priežiūros specialistų teisių ir pareigų šis įstatymas nereglamentuoja, todėl atrodo nepagrįstai sutapatintos įstaigos ir specialisto teisės ir pareigos CPK komentare. Įsakymas Nr. 65, leidžiantis teismui suteikti informaciją apie pacientą, neturint paciento sutikimo, taip pat taikomas ne sveikatos priežiūros specialistams, o sveikatos priežiūros įstaigoms⁷². Įdomu, nes senasis Įsakymas Nr. 552 tokią teisę numatė sveikatos priežiūros specialistams ir sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojams. SSĮ ir LR pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas, kuris yra aktualus sveikatos priežiūros specialistams, numato išimtis, kada specialistai gali atskleisti mediko profesinę paslaptį/konfidencialią informaciją sudarančias aplinkybes:

- (i) su raštišku paciento sutikimu leidžiama atskleisti informaciją visuomenės informavimo priemonėse ir kitiems asmenims (nurodžius informacijos teikimo pagrindą ir naudojimo tikslus);
- (ii) be paciento sutikimo leidžiama atskleisti informaciją, kiek tai būtina paciento interesams apsaugoti, asmenims, tiesiogiai dalyvaujantiems gydant ar slaugant pacientą, atliekantiems paciento sveikatos ekspertizę;

⁷¹ Asmens sveikatos priežiūros įstaiga privalo saugoti paciento medicininę paslaptį, išskyrus atvejus, kai asmens sveikatos priežiūros įstaiga privalo pateikti informaciją apie pacientą arba kai pacientas duoda sutikimą skelbti informaciją apie jo sveikatos būklę.

⁷² Informacijos apie pacientą valstybės institucijoms ir kitoms įstaigoms teikimo tvarkos aprašas reglamentuoja sveikatos priežiūros įstaigų informacijos apie paciento sveikatos duomenis, sudarančius asmens sveikatos paslaptį, teikimo valstybės institucijoms ir kitoms įstaigoms tvarką (Įsakymo Nr. 65 1 str.).

(iii) be paciento sutikimo ir kuomet pacientas negeba vertinti savo interesų, leidžiama atskleisti informaciją paciento atstovui, sutuoktiniui, sugyventiniui (partneriui), tėvams (įtėviams), pilnamečiams vaikams, o pilnamečiams broliams (seserims), vienam iš paciento pilnamečių vaikų, arba vienam iš šio paciento senelių su jų prašymu ir tiek, kiek tai būtina paciento interesams apsaugoti;

(iv) įstatymuose numatytais atvejais (SSI 52 str. 2 ir 3 d., LR pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 8 str. 4 d.).

Kaip jau minėta, medikai gali būti apklausiami dėl aplinkybių, sudarančių profesinę paslaptį tik kai leidžia teisės aktai (EŽTK 8 str.), pavyzdžiui, Prancūzijoje paciento sutikimas nėra teisiškai savaime pakankamas pagrindas medikui atskleisti informaciją (Levrard, 2013). Lietuvoje jokio teisės akto nėra tiesiogiai nurodyta, kad sveikatos priežiūros specialistai tam tikromis aplinkybėmis (pavyzdžiui, su paciento sutikimu) galėtų atskleisti asmens sveikatos paslaptį sudarančią informaciją teisme (liudyti, teikti rašytinius įrodymus). Priešingai, kaip minėta, sveikatos priežiūros įstaigoms Įsakymas Nr. 65 leidžia teismui suteikti informaciją apie pacientą. Tačiau tokiu atveju paciento paslaptį sudarančią informaciją, tikėtina, ruošia medikas, nors informaciją juridinio asmens vardu teikia sveikatos priežiūros įstaigos direktorius ar kitas įgaliotas asmuo. Kadangi medikai gali būti apklausiami ir duoti rašytinius įrodymus tik teisės aktuose numatytais atvejais, ar šiuo atveju medikas atskleidžia profesinę paslaptį sudarančią informaciją netiesiogiai, nors tokios teisės įstatymai jam nenumato?

Teisės aktai nenumato mediko profesinės paslapties atskleidimo teisme. Ar tai reiškia, kad medikai bet kuriuo atveju turi išsaugoti profesinę paslaptį sudarančią informaciją, nuo jos atskleidimo? Mediko profesinės paslapties ištakos glūdi Hipokrato priesaikoje. Pirmasis rašytinis šaltinis, dokumentuojantis konfidencialumo principą, yra Hipokrato priesaika, parašyta apie V a. prieš mūsų erą⁷³. Originaliame Hipokrato priesaikos tekste numatyta: „[v]isa, ką gydydamas matysiu ar girdėsiu, ar šiaip ką, net ir nekviestas gydyti, patirsiu apie žmonių įprastą gyvenimą, nutylėsiu ir laikysiu paslapyje, jei nebus reikalo tai viešai paskelbti“, o naujajame: „[š]ventai saugosiu man patikėtas paslaptis.“. Ar tai analogiška situacija dvasininko profesinei paslaptčiai, kai net penitentui atsisakius privilegijos, kunigas vis tiek lieka įpareigotas pagal kanonų teisę? Skirtumas visgi yra, kadangi pagal kanonų teisę kunigas sulauktų pasekmių – būtų ekskomunikuotas, o Hipokrato priesaika

⁷³ Tradicinis konfidencialumo suvokimas buvo toks: dauguma gydytojų manė, jog mirtinų ar itin sunkiai išgydomų ligų atveju reikėtų neatskleisti pacientui jo diagnozės ir prognozės, tačiau visą šią informaciją suteikdavo paciento artimiesiems ir giminėms. Iš esmės konfidencialumas buvo suprantamas kaip duomenų apie paciento ir jo ligą saugojimas nuo paciento, tačiau manyta, jog visiškai leistina atskleisti tokią informaciją paciento artimiesiems (Endriukaitytė *et al.*, 2012).

veiksminga tiek, kiek prisiekę geranoriškai laikosi duotos priesaikos, nes už priesaikos sulaužymą atsakomybė nenumatyta (Skaistys, 2004). Tuo labiau, šiandien medicinos studijas baigę studentai neprivalo duoti priesaikos. Taigi, paciento teises saugo medicininė paslaptis, medikas nėra įpareigotas Hipokrato priesaikos, o jei yra, pasekmės už paslapties atskleidimą nenumatytos. Fernando Gascon Inchausti ir Michael Sturner analizuodami ELI/UNIDROIT taisyklės teigia, kad mediko profesinė paslaptis įrodinėjimo privilegijų prasme yra santykinė, privilegijos netenkama gavus paciento sutikimą (Inchausti, Sturner, 2019). Iš dalies taip būtų galima aiškinti ir Lietuvos mediko profesinę privilegiją. Jau minėta Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada dėl CPK 189 str. rengiant CPK, kurios pagalba galima interpretuoti įstatymo leidėjo valią. Siekiama abiejų komunikacijos šalių interesų apsaugos (Lietuvos Respublikos Seimo Teisės..., 2001). Sutinkama su požiūriu, kad privilegija prarandama, gavus paciento sutikimą, nes mediko liudijimas teisme, gavus paciento sutikimą, dėl profesinę paslaptį sudarančių aplinkybių nepažeistų nei paciento, nei mediko teisių. Jei pacientas sutinka su jo medicininės informacijos atskleidimu, mediko interesai iš esmės neturėtų būti pažeidžiami, nes privilegija saugo asmens sveikatos (medicininę) paslaptį. Visgi, jei medikas yra priėmęs Hipokrato priesaiką, nuoširdžiai jos laikosi ir nenori jos sulaužyti, tuomet negalėtume teigti, kad privilegija prarandama su paciento sutikimu, kadangi tampa svarbu apsaugoti ir mediko interesus. Nepaisant to, toks aiškinimas yra pagrįstas įstatymų leidėjo motyvais kuriant normą, tačiau, kaip jau išsiaiškinta, medikas gali atskleisti medicininę paslaptį tik teisės aktų atvejais. CPK 189 str. ne tik, kad eksplicitiškai nenumato tokios galimybės, bet lingvistiškai vertinant normą, uždraudžia bet kokią galimybę medikui liudyti teisme. Priešingai, Lietuvos baudžiamajame procese išvis nenumatyta išimtis liudytojų (medikui), remiantis profesine paslaptimi, nutylėti reikšmingus bylai faktus apie paciento sveikatos informaciją (Mozūraitis, 2011). EŽTT byloje *Z. v. Finland* patvirtino mediko pareigą baudžiamajame byloje duoti teisme parodymus, atskleidžiančius paciento sveikatos informaciją⁷⁴ (Mozūraitis, 2011). Taigi, baudžiamajame procese prioritetas neabejotinai teikiamas faktinės tikrovės nustatymui, o civiliniame procese užtikrinama tiek paciento teisė į privatumą, tiek mediko profesinis įsipareigojimas neatskleisti medicininės paslapties.

Lietuvoje mediko profesinės paslapties reguliavimas, autorės nuomone, yra itin painus ir netikslus, trūksta doktrinos ir teismų praktikos, nagrinėjant šią privilegiją. Nors pagal CPK komentarą, gavus paciento sutikimą, medikas iš esmės gali atskleisti profesinę

⁷⁴ Nors 1997 m. byloje *Z. v. Finland* EŽTT patvirtino gydytojo pareigą baudžiamajame byloje duoti teisme parodymus, atskleidžiančius paciento sveikatos informaciją, bet pripažino EŽTK 8 str. pažeidimą tuo pagrindu, kad gydytojo pateikta neanonimizuota informacija buvo įrašyta į teismo sprendimą ir tapo žinoma tretiesiems asmenims, o tai pažeidė teisę į pagarbą privačiam gyvenimui.

paslaptį sudarančią informaciją teisme, autorė dabartinį reguliavimą vertina kaip nepakankamą tokiais išvadai. Nors vyrauja bendras požiūris, kad šia privilegija saugoma asmens sveikatos paslaptis, tačiau (i) remiantis tendencija kontinente privilegijas vertinti kaip nukreiptas ne į kliento/paciento teises, o daugiau į atitinkamos profesijos, vientisumo ir etikos apsaugą, (ii) prilyginant dvasininko kanonų teisės įsipareigojimus ir Hipokrato priesaiką, galima būtų aiškinti, kad ja numatyta tiek mediko, tiek paciento apsauga, tad medikas neturėtų būti įpareigotas liudyti net gavęs paciento sutikimą.

2.1.4. Mediatoriaus profesinė paslaptis ir mediacijos konfidencialumas

Mediacija yra suprantama kaip procesas, kurio metu šalys, padedamos nešališko tarpininko, siekia derybomis rasti sprendimą kilusiam ginčui išspręsti (Alexander, 2006; Brooker, 2013; Menkel-Meadow, Love ir Schneider, 2013, cituota Žukauskaitė-Tatorė, 2021, p. 46). Jennifer C. Bailey mediacijos apibrėžimas yra ginčų sprendimo priemonė už teismo salės ribų, kai dėmesys sutelktas problemų sprendimui, o ne priešiškam požiūriui „gauk tai, ką gali“ (angl. „*get what you can*“). Lietuvoje mediacijos procesas yra institucionalizuotas, įstatymais reguliuojamas procesas, teisinės sistemos dalis (Žukauskaitė-Tatorė, 2021, p. 47). Mediacija yra profesinė veikla⁷⁵, asmenys, siekiantys būti įtraukti į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą, ne tik turi atitikti nemažai kriterijų, bet ir išlaikyti kvalifikacinį egzaminą (MĮ 2 str. 4 d., 6 str.). Daugelis mokslininkų tarpininkavimo sėkmę sieja su konfidencialumo reikalavimu (Bailey, 2000). Jei šalys žinotų, kad mediacijos komunikacija ir duomenys gali būti panaudoti teisme, ši ginčų sprendimo priemonė prarastų savo patrauklumą. Rygos Stradinio universiteto dr. Marina Kamenecka-Usova teigia, kad konfidencialumas užtikrina mediatoriaus nepriklausomumą ir neutralumą, o tai yra vienas svarbiausių sėkmingo ginčų sprendimo reikalavimų. Visiškai priešingai, kai kurie Jungtinės Karalystės akademikai mano, jeigu Jungtinėje Karalystėje mediatoriams būtų suteikta profesinė privilegija, panaši į taikomą teisininkams, tai sumažintų jų neutralumą. Tokiu atveju šalys galėtų pradėti suvokti mediatorius ne kaip neutralią trečiąją šalį, bet kaip jų atstovus ar advokatus, o tai prieštarautų mediacijos esmės principams (Agapiou, Clark, 2018).

Lietuvoje CPK 189 str. 2 d. 5 p. numato, kad mediatoriai negali būti apklausiami kaip liudytojai apie aplinkybes, kurias jie sužinojo mediacijos metu, pagal CPK 199 str. 3 d. neprivalo pateikti rašytinių įrodymų apie šias aplinkybes. Mediacijos procesas unikalus kitų, prieš tai aptartų, privilegijų atžvilgiu, nes apsauga yra daug platesnė – duomenys, gauti

⁷⁵ Todėl privilegija magistro darbe vadinama mediatoriaus profesine paslaptimi.

mediacijos metu, apskritai negali būti įrodymais civiliniame procese (mediacijos konfidencialumas⁷⁶). Platesnę apsaugą lemia tai, kad ne tik mediatoriaus, tačiau ir proceso šalių, jų atstovų, ar kitų mediacijos procese dalyvavusių asmenų teikiami į bylą duomenys, gauti mediacijos metu, jau savaime būtų neleistini. Šių apsaugos mechanizmų nebuvo 2003 m. CK, kadangi nebuvo reglamentuotas ir pats mediacijos procesas. 2008 m. priimta direktyva Nr. 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų (toliau – Mediacijos direktyva) padėjo pagrindą Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymui. Atitinkamai, 2011 m., įgyvendinant Mediacijos direktyvą, buvo atlikti CPK pakeitimai dėl mediatoriaus profesinės paslapties ir mediacijos konfidencialumo⁷⁷, įtvirtinant jų apsaugą. Dar prieš Mediacijos direktyvą, 2002 m. buvo priimtas UNCITRAL modelinis įstatymas dėl tarptautinio komercinio taikinimo su priėmimo ir taikymo gairėmis (angl. *UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation with Guide to Enactment and Use*), kurio 9 str. numatė, jei šalys nesusitarė kitaip, visa informacija, susijusi su taikinimo procedūra yra laikoma konfidencialia, išskyrus atvejus, kai pagal įstatymus arba taikos sutarties įgyvendinimo ar vykdymo tikslais reikalaujama atskleisti informaciją. Tai, bus matyti, atspindi ir MĮ numatytose konfidencialumo išimtyse. O kalbant apie mediatoriaus profesinę paslaptį, Europos mediatorių elgesio kodekso (angl. *European Code of Conduct for Mediators*) 1 pastraipa nustato tam tikrus principus, kurių mediatoriai gali savanoriškai įsipareigoti laikytis: mediatorius privalo užtikrinti visos su mediacija susijusios informacijos konfidencialumą, įskaitant ir patį mediacijos faktą, t. y. jos pradžią ar įvykimą, išskyrus atvejus, kai informacijos atskleidimą numato įstatymas arba to reikalauja viešasis interesas. Be to, informacija, kurią viena iš šalių konfidencialiai atskleidžia mediatoriui, negali būti

⁷⁶ Magistro darbe aptariama apsauga vadinama „mediacijos konfidencialumu“, remiantis Rygos Stradinio universiteto dr. Marina Kamenecka-Usova, kuri iš esmės nurodo, kad civilinės teisės tradicijoje aptariama apsauga pasireiškia mediacijos konfidencialumo kontekste, tačiau kitose jurisdikcijose (bendrosios teisės tradicijos) žinomos ir tokios sąvokos kaip „mediacijos privilegija“ (angl. *mediation privilege*) ir „be teisinių padarinių“ (angl. *without prejudice*) privilegija (taisyklė). Visos yra glaudžiai susijusios ir kyla viena iš kitos (Kamenecka-Usova, 2015). Toliau *without prejudice* taisyklė bus verčiama į lietuvių kalbą kaip taisyklė „be teisinių padarinių“, kadangi toks vertimas jau yra vartojamas tiek Tado Milašiaus 2007 m. straipsnyje „Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas“ (Teisė, t. 63), tiek keliuose vėlesniuose magistro darbuose: A. Markutės 2008 m. magistro darbe „Mediacijos taikymo galimybės administracinėje teisėje“ (MRU), V. Raižytės 2008 metų magistro darbe „Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas bei jo teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje“ (VDU). Visgi, atitinkamo termino anglosaksų teisės tradicijos *without prejudice* institutui, kuris būtų vartojamas panašia reikšme, Lietuvoje nėra. Taigi, išimtinai anglosaksų teisės tradicijos institutui, šiuo metu yra dirbtinai priskirtas atitikmuo lietuvių kalboje. Autorės nuomone, tai nėra itin tikslu ir būtų galima svarstyti apie šio instituto pavadinimo vartojimą akademinėje aplinkoje originaliai – *without prejudice* privilegija ar taisyklė.

⁷⁷ Tiksliau, iš pradžių buvo vadinama taikinamuoju tarpininkavimu, atsižvelgiant į tuometinį MĮ pavadinimą ir sąvokas. 2016 m. taikinamojo tarpininkavimo, taikinimo tarpininko sąvokos pakeistos į mediacijos, mediatoriaus sąvokas (Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos..., 2016).

perduota kitai šaliai be jos leidimo, nebent tai yra privaloma pagal įstatymą (Kamenecka-Usova, 2015).

2.1.4.1. Ar privilegija absoliuti, jei turi išimčių?

Jau šiame magistro darbe minėtoje, vienintelėje LAT septynių teisėjų kolegijos byloje, kurioje pasisakyta apie įrodinėjimo privilegijas, teigiama, kad mediacijos konfidencialumas yra absoliutus. Tai, jog duomenys, gauti mediacijos metu negali būti įrodymu byloje, yra absoliutaus pobūdžio leistinumų ribojimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 20 d. nutartis). Tuo tarpu dėl mediatoriaus profesinės paslapties absoliutumo teismų praktikoje nepasisakyta.

Absoliučią ir sąlyginių privilegijų apibrėžtys skiriasi priklausomai nuo jurisdikcijos ir teisinio požiūrio. Pavyzdžiui, Prancūzijos teisėje advokato profesinė paslaptis laikoma absoliučia, nes jos negali atsisakyti net pats klientas, o Anglijos teisėje ji vadinama absoliučia todėl, nes jos negalima paneigti viešojo intereso pagrindu, tačiau klientas gali jos atsisakyti, o įstatymas gali ją panaikinti. LAT byloje privilegijų tipai aiškinami remiantis T. Ginsburg ir R. M. Mosk pozicija, jog absoliuti privilegija leidžia neliudyti ir neteikti įrodymų bet kokiomis aplinkybėmis, o kvalifikuota privilegija gali būti įveikta tam tikromis sąlygomis, pavyzdžiui, kai parodoma, kad įrodymai yra būtini teisingam sprendimui priimti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 20 d. nutartis). Lingvistiškai aiškinant CPK 177 str. 5 d., draudimas civiliniame procese naudoti duomenis iš mediacijos nėra absoliutus, nes MĮ yra nustatytos šios taisyklės išimtys⁷⁸. Visgi, prof. T. Ginsburg ir R. M. Mosk pripažįsta, kad net absoliuti privilegija gali turėti išimčių, todėl svarbu privilegijos realus turinys bei taikymo ribos (toliau – mediatoriaus profesinės paslapties ir mediacijos konfidencialumo turinys ir ribos; Ginsburg, Mosk, 2013):

- (i) mediatorius negali liudyti apie mediacijos metu sužinotas aplinkybes (CPK 189 str. 2 d. 5 p.). Mediacijos paslaugas gali teikti tik mediatorius, įrašytas į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą (MĮ 4 str. 1 d.). Antai Austrijoje neregistruoti mediatoriai, kurie nevykdo mediacijos kaip profesijos dalies (pavyzdžiui, teisininkai ar notarai), yra saistomi tik su šalimis pasirašyta mediacijos sutartimi. Neregistruoti mediatoriai privalo liudyti teisme, o sutartinis įsipareigojimas atsisakyti liudyti neturi jokios teisinės galios teismo procesuose (Rechberger, 2015). Tai, jog mediatoriai negali liudyti yra argumentuojama per mediatoriaus nepriklausomumą. Jis būtų pažeistas, jei mediatorius ateityje būtų įpareigotas teikti

⁷⁸ Priešingai nei medikų profesinės privilegijos atveju, CPK numatyta nuoroda į specialųjį įstatymą, todėl jame numatytos išimtys galioja taikiant CPK numatytas privilegijas.

parodymus apie mediacijos procesą⁷⁹(Kamenecka-Usova, 2015). Visgi, šią nuostatą sistemiškai aiškinant kartu su CPK 177 str. 5 d., kyla klausimas kodėl liudijimo privilegija suteikta išimtinai mediatoriui, jei duomenys, gauti mediacijos metu apskritai negali būti įrodymais. Išimčių mediatoriui liudyti nenumatyta. Autorės nuomone, ši nuostata aktuali tuo atveju, kai mediacijos duomenys gali būti įrodymais (išimtys pagal MĮ). Tokiu atveju tik mediatorius išliktų apsaugotas nuo priverstinio liudijimo, o visi kiti mediacijos dalyviai turėtų liudyti. Liudyti mediatorius galėtų nebent, kaip minėta jau šiame magistro darbe aptartų privilegijų atveju, liudijimas neprieštarauja privilegija siekiamų apsaugoti asmenų interesams, tiek šalys, tiek mediatorius sutinka su liudijimu;

(ii) mediatorius neprivalo teikti rašytinių įrodymų apie mediacijos metu sužinotas aplinkybes (CPK 199 str. 3 d.). Lingvistiškai vertinant šią nuostatą, autorės nuomone, galimas aiškinimas, kad nors mediatorius neprivalo teikti reikalaujamų įrodymų, tačiau visgi turi teisę teikti rašytinius įrodymus apie mediacijos metu sužinotas aplinkybes. Aiškinant sistemiškai ir atsižvelgiant į mediatoriaus profesinės paslapties ir mediacijos konfidencialumo tikslus, manoma, kad ši nuostata reiškia, jog net: (i) ginčo šalims sutinkant arba (ii) esant MĮ numatytoms išimtimis, mediatorius neprivalo (negali būti priverstas) teikti rašytinių įrodymų, tačiau tai padaryti šiais atvejais jis gali;

(iii) duomenys, gauti mediacijos metu, negali būti įrodymais civiliniame procese, nebent:

- a. abi ginčo šalys susitarė tų duomenų nelaikyti paslaptimi⁸⁰;
- b. tai informacija, kurios reikia siekiant patvirtinti ar įvykdyti mediacijos metu sudarytą taikos sutartį⁸¹;

⁷⁹ Pavyzdžiui, 1999 m. byloje Kalifornijoje *Olam v. Congress Mortgage Co.* buvo nuspręsta, kad mediatorius privalo liudyti. Ginčas buvo sprendžiamas mediacijos būdu, jos metu šalys pasirašė susitarimą, vėliau viena šalis teigė, kad susitarimą pasirašė dėl prievartos. Tokį teismo sprendimą lėmė būtent bylos aplinkybės, buvo nuspręsta, kad mediacijos procesui nebus padaryta žala, jei šioje konkrečioje byloje mediatorius bus priverstas liudyti. Tai iš dalies lėmė liudijimo pobūdis – buvo siekiama ne atskleisti mediacijos proceso turinį, o sužinoti ar mediatorius sutarties pasirašymą, atsižvelgiant į šalių elgesį mediacijos metu, vertina kaip prievartinį. Taip pat svarbu, kad abi šalys norėjo, jog mediatorius liudytų (*Olam v. Congress Mortgage Co.*, 1999).

⁸⁰ Pavyzdžiui, Prancūzijoje numatyta, kad be šalių sutikimo, mediatoriaus išvados negali būti pateikiamos ar cituojamos tolesniame procese (Bartkus, 2023).

⁸¹ 2022 m. LAT išnagrino bylą, kurioje buvo kilęs ginčas dėl šios išimties. Viena šalis teigė, kad sutartis dėl patalpų perleidimo buvo neatsiejama taikos susitarimo dalis, kita šalis teigė, kad sutartis buvo sudaryta kaip atskiras sandoris. Teismai konstatavo, kad sutartis nebuvo neatskiriama taikos susitarimo dalis, nes šalių taikos sutartyje nebuvo numatyta jokių išipareigojimų dėl patalpų perleidimo ieškovui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje).

- c. tai informacija, kurios neatskleidimas prieštarautų viešajam interesui⁸²:
- i. kai reikia užtikrinti vaiko interesus;
 - ii. užkirsti kelią žalos fizinio asmens sveikatai ar gyvybei atsiradimui;
 - iii. užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms⁸³ (toliau – Išimtys; MĮ 17 str.);
- (iv) ginčo šalys, mediatoriai ir mediacijos paslaugų administratoriai turi laikyti paslapyje visą civilinio ginčo mediacijos ir su ja susijusią informaciją, išskyrus Išimtis (MĮ 17 str.). MĮ nurodyta, kad ši nuostata taikoma ir ginčo sprendimo teisme metu. Ši, iš Mediacijos direktyvos perkelta nuostata sulaukia kritikos⁸⁴.

Pavyzdžiui, Austrijos civilinio proceso kodeksas taip pat draudžia registruotiems mediatoriams teikti parodymus apie mediaciją civiliniame procese. Visgi, konfidencialumo

⁸² Viešojo intereso išimtis iš mediacijos konfidencialumo principo susiaurinta nuo 2024 m. rugsėjo 1 d. (Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo..., 2024)

⁸³ Išimtys nacionalinėje teisėje numatytos pagal Mediacijos direktyvos 7 str.: „1. Atsižvelgiant į tai, kad mediacija turi vykti konfidencialiai, valstybės narės užtikrina, išskyrus atvejus, kai ginčo šalys susitaria kitaip, kad nei mediatoriai, nei mediacijos procesą administruojantys asmenys nebūtų įpareigojami civiliniuose ir komerciniuose teismo procesuose ir arbitražo metu teikti įrodymų dėl informacijos, kuri tiesiogiai ar netiesiogiai susijusi su mediacijos procesu, išskyrus šiuos atvejus: a) tai būtina dėl viršenybę turinčių atitinkamos valstybės narės viešosios politikos interesų, visų pirma kai reikia užtikrinti vaikų geriausių interesų apsaugą arba išvengti fizinės ar psichologinės žalos asmeniui; arba b) kai atskleisti mediacijos būdu pasiekto susitarimo turinį būtina, kad tas susitarimas būtų įgyvendintas ar privalomai vykdomas. 2. Nei viena 1 dalies nuostata neužkerta kelio valstybėms narėms imtis griežtesnių priemonių mediacijos konfidencialumui apsaugoti.“

⁸⁴ Dr. Raimonda Kraemer teigia, kad asmenų, kurie turi laikyti paslapyje mediacijos duomenis, sąrašą turėtų papildyti ir kiti mediacijos procedūroje dalyvavę asmenys, įskaitant ginčo šalių atstovus bei patarėjus. Pasak R. Kraemer, dabartinė situacija leidžia ginčo šalių atstovams ir (ar) jų patarėjams, įskaitant advokatus, laikyti konfidencialia tik savo klientui patikėtą informaciją, tačiau neapsaugo visos mediacijos metu sužinotos informacijos. Siūlo į mediacijos paslaugų sutartis įtraukti sąlygą, pagal kurią ginčo šalys, dalyvaujančios mediacijoje su savo atstovais, įsipareigotų įtraukti konfidencialumo sąlygą į atstovavimo sutartis. Tokiu būdu būtų užtikrinta, kad konfidencialumo principo laikysis ne tik ginčo šalys ir mediatorius, bet ir ginčo šalių atstovai, tai apsaugotų ginčo šalis nuo konfidencialumo principo „apėjimo“, pasitelkiant trečiuosius asmenis (Kraemer, 2024). Autorės nuomone, tokio „apėjimo“ rizika kyla tik tuomet, kai kalbame konfidencialumą už teismo proceso ribų. Teisminiame procese yra numatytas mediacijos duomenų neleistinumo saugiklis – CPK 177 str. 5 d. Jei šis saugiklis suprantamas kaip įrodymų turinio ribojimas, tuomet nesvarbu kas ir kokia forma teiktų įrodymus apie mediacijos aplinkybes, jie nebūtų leistini. Taigi, šiuo aspektu nėra svarbu kokie subjektai privalo laikyti paslapyje mediacijos informaciją pagal MĮ. Pavyzdžiui, JAV mediacijos privilegija aiškinama kaip užtikrinanti visų dalyvių teisę į konfidencialumą, todėl mediacijos proceso metu atskleista informacija negali būti panaudota prieš bet kurią iš šalių vėlesniame procese. Toliau, Prof. dr. Klaus J. Hopt ir prof. Felix Steffek 2013 m. pasisakė apie reikšmingą trūkumą Mediacijos direktyvos 7 str. Jis reglamentuoja konfidencialumo pareigą tik mediatoriui (ir asmenims, dalyvaujantiems mediacijos proceso administravime), tačiau neatsižvelgia į kitus mediacijos dalyvius, tokius kaip ginčo šalys ir jų teisininkai, bei jų pareigas, susijusias su: (i) vidiniu konfidencialumu (tarp mediacijos proceso dalyvių) ir (ii) konfidencialumu teismo procese (duomenų atskleidimo teismui; (Hopt, Steffek, 2013). Pirma, autorė sutinka su vidinio konfidencialumo kritika, kadangi Lietuvos MĮ vidinis konfidencialumas reglamentuotas tik mediatorių atžvilgiu: „[m]ediatorius negali vienos ginčo šalies jam patikėtos konfidencialios informacijos atskleisti kitai ginčo šaliai, jeigu nėra informaciją patikėjusios ginčo šalies leidimo“. Tačiau vidinis konfidencialumas nesusijęs su konfidencialumu teismo procese, taigi, šioje vietoje galima būtų įžvelgti problemą, tačiau tai nėra šio magistro darbo nagrinėjimo dalykas. Antra, pagal Mediacijos direktyvą, valstybės narės galėjo imtis griežtesnių priemonių mediacijos konfidencialumui apsaugoti, todėl, autorės nuomone, tikslingiau būtų vertinti jau perkeltas nuostatas į nacionalinę teisę. Lietuvoje konfidencialumo pareiga ginčo šalims numatyta. Be to, kitų, nenumatytų MĮ ar Mediacijos direktyvoje asmenų konfidencialumo pareiga teismo procese netiesiogiai įtvirtinta per mediacijos duomenų, kaip įrodymų, neleistinumo ribojimus.

taisyklei nėra jokių išimčių, net poreikis įrodyti taikos sutarties egzistavimą nėra pakankamas pagrindas priversti mediatorių liudyti. Akivaizdu, Austrija pasirinko imtis griežtesnių priemonių mediacijos konfidencialumui apsaugoti. Tačiau atkreipiamas dėmesys į du aspektus: (i) šalims nedraudžiama pateikti mediacijos metu atskleistų faktų ir liudyti apie juos teisme, jei tai šaliai naudinga, (ii) jei mediatorius pažeidžia savo pareigą išlaikyti konfidencialumą, nėra draudimo teisme naudoti tokią informaciją (Rechberger, 2015).

Kaip vertinti Išimtis, kurios gali įveikti privilegiją? Išimtys taikomos, jei šalys nesusitaria kitaip (MĮ 17 str. 1 d.). Šalys gali susitarti tiek netaikyti jokios konfidencialumo apsaugos mediacijos procesui, tiek susitarti dėl didesnės konfidencialumo apsaugos. Šalių valia turėtų būti gerbiama, jei nėra tokių abejonių dėl sukčiavimo, neteisėtumo (Union Carbide Canada Inc. v. Bombardier Inc., 2014). 2014 m. byloje *Union Carbide Canada Inc v Bombardier Inc.* kilo klausimas ar sutartyje dėl mediacijos proceso šalių numatyta absoliuti proceso konfidencialumo sąlyga nusveria išimtį atkleisti informaciją, įrodinėjant taikos sutarties sąlygas (Lietuvoje ši išimtis taip pat įtvirtinta). Teismas konstatavo, kad tam, jog išimtis būtų panaikinta, šalių ketinimas tai padaryti turi būti aiškus, eksplicitiškai susitarta tam tikros išimties netaikyti. Sutartyje dėl mediacijos proceso esanti absoliuti konfidencialumo sąlyga automatiškai nepanaikina išimties (Union Carbide Canada Inc. v. Bombardier Inc., 2014). Mediacijos aplinkybės, lėmusios teisminį ginčą, patekusį net į Aukščiausiąjį Teismą, buvo tokios: vyko dešimtmečius trunkantis daugiamilijoninis ginčas dėl „Sea-Doo“ vandens motocikluose naudojamų nekokybiškų degalų bakų, šalys nusprendė pasinaudoti mediacija, viena šalis pateikė 7 milijonų eurų pasiūlymą išspręsti ginčui/ginčams, kita šalis sutiko, pasirašė susitarimą. Sutikusi su pasiūlymu šalis paprašė pasirašyti atleidimą nuo atsakomybės bet kokiame esamame ar būsimame teisiniame ginče ne tik Kvebeke, bet ir bet kurioje kitoje pasaulio vietoje ir dėl bet kokių dujų bako modelių. 7 milijonus eurų pasiūliusi šalis teigė, kad priešingai, susitarimo suma buvo skirta tik ginčui Kvebeke ir kreipėsi į teismą patvirtinti taikos sutartį (Union Carbide Canada Inc. v. Bombardier Inc., 2014). Pirmos instancijos teismas apsaugojo mediacijos proceso konfidencialumą ir neleido remtis jokiais mediacijos duomenimis, o apeliacinis ir aukščiausiasis teismas įžvelgė poreikį užtikrinti sąžiningumą ir užkirsti kelią galimai žalai atsirasti – leido naudoti mediacijos duomenis. Ši byla puikus dviejų vertybių konflikto pavyzdys.

Iš esmės mediacija naudinga tiek ginčo šalims, tiek valstybei, kadangi mažina teismų apkrovą ir administracines išlaidas, spartina ginčų sprendimą, stiprina socialinę taiką, didina teisingumo prieinamumą ir visų svarbiausia – užtikrina konfidencialumą. Tačiau

šalys dar be to tikisi (jų supratimu) teisingo ir priimtino sprendimo, kuris išspręstų jų ginčą. Tai reiškia, kad (jų supratimu) neteisingas ar nepriimtinas rezultatas sugriautų pačią mediacijos kaip alternatyvos teisminiam procesui idėją (Kamenecka-Usova, 2015). Bylos *Union Carbide Canada Inc v Bombardier Inc.* aplinkybės rodo, kad svarbu atrasti balansą tarp itin svarbaus mediacijos proceso sudedamojo – konfidencialumo ir tarp sąžiningo, tikslaus mediacijos proceso rezultat bei užkirsti kelią potencialiam piktnaudžiavimui interpretuojant taikos sutartį teisme ne pagal tikruosius šalių ketinimus mediacijos proceso metu. Byloje pabrėžtas poreikis išsiaiškinti taikos sutarties sąlygų prasmę (ar susitarimas apsiribojo Kvebeko bylinėjimusi, ar buvo pasiektas pasaulinis susitarimas), tačiau tokiais atvejais itin atidžiai atrenkant galimus atskleisti duomenis ir ribojant jų apimtį iki būtinų (*Union Carbide Canada Inc. v. Bombardier Inc.*, 2014). Taip pat ir Laura A. Miles, rašiusi apie mediacijos privilegijos Kalifornijoje absoliutumą, palaiko subalansuotą požiūrį, kuris skatina mediaciją, tačiau neleidžia ja piktnaudžiauti kaip priemone, apsaugančia nuo svarbios faktinės informacijos atskleidimo (Miles, 2004).

Taigi, norint įvertinti privilegijų absoliutumą, pagal visa, kas buvo aptarta, reikėtų atskirti mediatoriaus profesinę paslaptį ir mediacijos konfidencialumą:

- (i) dėl mediatoriaus profesinės paslapties. Jau minėtas prof. dr. C.H. van Rhee požiūris, kad liudytojų, kurių profesija susijusi su konfidencialumu, privilegija yra absoliuti. Šis požiūris Lietuvoje kartais nepalaikomas. Pavyzdžiui, 2020 m. LVAT konstatavo, jog advokato profesinės paslapties apsauga nėra absoliuti ir gali būti ribojama, kai tai yra teisėta ir būtinai reikalinga demokratinėje visuomenėje. Visgi yra argumentų, kodėl Lietuvoje būtų galima laikyti mediatoriaus profesinę paslaptį absoliučia:
 - (a) mediatoriui CPK nedaroma nuoroda į Išimtis, jis bet kuriuo atveju gali atsisakyti liudyti ir teikti rašytinius įrodymus. Jeigu yra prieštaravimų tarp CPK ir Mediacijos ar kitų įstatymų, teismas vadovaujasi CPK (CPK 1 str. 2 d.);
 - (b) civilinės teisės tradicijos valstybėse, kaip jau minėta kitose magistro darbo dalyse, vyrauja požiūris, jog reikia apsaugoti pačią profesiją, jos nepriklausomumą, šiuo atveju mediatoriaus profesiją. Neverčiant mediatoriaus liudyti yra išsaugomas jo nepriklausomumas ir neutralumas.

Kita vertus, galima teigti, kad aiškinant sistemiškai, MĮ 17 str. vis tiek reikėtų aiškinti kartu su CPK 189 ir 199 str. ir atitinkamai, jei yra Išimtis, kai mediatorius neturi laikyti paslapyje tam tikros informacijos, nebelineka pagrindo tokią informaciją saugoti ir atsisakyti liudyti arba teikti rašytinius įrodymus.

- (ii) Dėl mediacijos konfidencialumo. LAT septynių teisėjų kolegija pripažino mediacijos konfidencialumą absoliučiu. Jau minėta, privilegijos absoliutumas

aiškinamas pagal T. Ginsburg ir R. M. Mosk, kurie pripažįsta, kad net absoliuti privilegija gali turėti išimčių. Pavyzdžiui, kai tariamai privilegijuotas bendravimas yra susijęs su nusikalstama veika (Ginsburg, Mosk, 2013). Taigi, mediacijos konfidencialumo išimtys dėl viešojo intereso priežasčių (užtikrinti vaiko interesus; užkirsti kelią žalos fizinio asmens sveikatai ar gyvybei atsiradimui bei nusikalstamoms veikoms) iš esmės galėtų būti pateisinamos net privilegijai esant absoliučiai. Iš kitos pusės, mediacijos duomenų konfidencialumas ribojamas, be to, ir šalių susitarimu bei taikos sutarties patvirtinimo, vykdymo tikslais. Tai ar privilegija tikrai absoliuti, kai mediacijos duomenys tam tikrai atvejais gali būti įrodymais? Visgi, išimtiniai atvejai yra aiškiai numatyti įstatymu, teismas neturėtų kiekvienu atveju vertinti ar mediacijos duomenys galėtų būti įrodymų byloje ar ne, t. y. vertinti ar konkrečiu atveju labiau vertinga nustatyti faktinę tikrovę byloje ar apsaugoti mediacijos duomenis. Be to, mediacijos konfidencialumas nepriklauso nė vienai ginčo šaliai, ginčo šalys tik kartu gali nuspręsti informacijos nelaikyti konfidencialia.

Autorės vertinimu, aiškinant mediatoriaus profesinės paslapties ir mediacijos konfidencialumo absoliutumą/sąlyginumą Lietuvoje, svarbu tai daryti kitų privilegijų kontekste. Pavyzdžiui, Lietuvoje tiek advokato profesinė paslaptis, tiek informacijos šaltinio paslaptis (žr. 2.1.5 skyrių) laikomos sąlyginėmis (Jurka, 2005) dėl to, nes teismas kiekvienu atveju atlieka balansavimo testą, ar apriboti privilegiją yra reikalinga, ar ne ir atitinkamai gali įpareigoti liudyti arba atskleisti saugomą informaciją. Tokiu atveju, šiame skyriuje aptariamas privilegijas reikėtų laikyti absoliučiomis Lietuvos kontekste, kadangi įstatymu yra aiškiai numatytos išimtys, kada privilegija ribojama arba išimčių išvis nenumatyta, teismas negali kiekvienu atveju vertinti privilegijų ribojimo poreikio.

2.1.4.2. Kiek mediacijos privilegija turi „veidų“?

Civilinės teisės tradicijos šalyse, įskaitant Lietuvą, mediacijos privilegija suprantama per mediacijos konfidencialumo taisykles, įtvirtintas įstatymais. Visgi bendrosios teisės tradicijos valstybėse labiau paplitęs principas „be teisinių padarinių“ (angl. *without prejudice*) (ypač Anglijoje ir Velse), Kanadoje įtvirtintas kaip derybų privilegija (angl. *negotiations/settlement privilege*), kuris, akivaizdu, platesnis, tačiau taikomas ir apsaugoti mediacijos duomenis. Bendrosios teisės tradicijos valstybėse duomenų ir informacijos, gautos mediacijos metu, konfidencialumą gina principai ir gausi teismų praktika, o kontinentinės teisės tradicijos valstybėse konfidencialumas užtikrinamas teisės aktais (Milašius, 2007).

Bendrosios teisės sistemoje požiūriai į mediatoriaus privilegiją skiriasi. JAV mediacijos privilegija nėra įtvirtinta federaliniu lygiu Federalinėse įrodymų taisyklėse, tačiau daugelis valstijų priėmė įstatymus, saugančius mediacijos konfidencialumą. Kai kuriose JAV valstijose priimtas Vieningos mediacijos įstatymas (angl. *Uniform Mediation Act*) numato, kad mediatorius negali būti priverstas atskleisti mediacijos metu pateiktos informacijos ir turi privilegiją neleisti atskleisti mediacijos komunikacijos bei gali uždrausti kitam asmeniui atskleisti paties mediatoriaus pasisakymus mediacijos metu. Įstatymas taip pat suteikia panašias privilegijas mediacijos šalims ir kitiems dalyviams, su tam tikromis apibrėžtomis išimtimis (Clermontcommonpleas.com. Uniform Mediation Act FAQs...). JAV doktrina skiria konfidencialumą (mediatoriaus etinė ar sutartinė pareiga neatskleisti informacijos) nuo privilegijos (teisinė apsauga nuo pareigos liudyti ar pateikti įrodymus; Lipps, 2011). Federalinių teismų sprendimai mediacijos privilegijos taikymo atžvilgiu nėra vienodi.

Buvęs Tarptautinės mediatorių akademijos prezidentas, Jungtinės Karalystės mediatorius Michel Kallipetis, teigia, kad bendrojoje teisėje slypi problema. Anglijos ir Velso teismai nesugeba pripažinti, kad mediacija turi atskirą, savarankišką privilegiją, ir vietoje to ją traktuoja kaip derybas „be teisinių padarinių“ su tarpininko pagalba (angl. *assisted without prejudice negotiations*; Kallipetis, 2020). Tai dar kartą patvirtino naujausia 2024 m. rugpjūčio 9 d. Anglijos Aukštojo teisingumo teismo byla *Pentagon Food Group Ltd and Ors v B Cadman Limited*⁸⁵. Teismas nagrinėjo, kada mediacijos metu pateikti pareiškimai gali būti priimtini kaip įrodymai teisme. Byla buvo susijusi su žalos atlyginimo reikalavimu dėl tariamai klaidinančios informacijos ir taikos sutarties pažeidimo. Iškilo teisiniai klausimai dėl aiškiai išreikštų ir numanomų taikos sutarties sąlygų. Šia byla buvo dar labiau išplėtos privilegijos „be teisinių padarinių“ išimtys⁸⁶: (i) informacija gali būti atskleista ne tik aiškiai išreikštomis sutarties sąlygoms aiškinti, bet ir numanomoms (angl.

⁸⁵ Inžinierius B. Cadman įkūrė bendrovę B Cadman Limited (BCL), vėliau – pensijų fondą SSAS Trust. 2016 m. fondas įsigijo Portland House, kurį išnuomojo Pentagon – bendrovė, valdoma Khan. 2017 m. gaisras sunaikino Portland House. Po gaisro Cadman du kartus padavė Pentagon į teismą – pirmą kartą dėl nesumokėtos nuomos, antrą kartą kaltindami dėl gaisro sukėlimo. Abu ginčai buvo išspręsti mediacijos būdu, susitariant, kad Khan bendrovė įsigis Portland House iš BCL. Sandoris nebuvo įvykdytas, todėl Khan kreipėsi į teismą dėl priverstinio susitarimo vykdymo. Teismo proceso metu paaiškėjo, kad Portland House priklausė ne BCL, o SSAS Trust.

⁸⁶ Išplėtos 2000 m. byloje *Unilever v Procter & Gamble* nustatytos „be teisinių padarinių“ išimtys: (i) kyla ginčas dėl to, ar derybos baigėsi galutiniu susitarimu; (ii) įrodymai rodo, kad susitarimas turėtų būti pripažintas negaliojančiu dėl klaidinančios informacijos, sukčiavimo ar neteisėtos įtakos; (iii) viena šalis aiškiai pareiškė poziciją, kuria kita šalis pagrįstai pasiklioja (angl. *estoppel claim*); (iv) įrodymų pašalinimas užkirstų kelią teisingumui; (v) derybų įrodymai gali būti pateikti siekiant paaiškinti delsimą priežastis arba galimą tylų sutikimą (angl. *apparent acquiescence*); (vi) ieškovas siekia įrodyti, kad derėjosi sąžiningai, siekdamas sumažinti nuostolius; (vii) pasiūlymas buvo pateiktas „be teisinių padarinių“, išskyrus dėl bylinėjimosi išlaidų“ (*Unilever Plc v The Procter and Gamble Co.*, 2000).

implied), (ii) jei viena šalis pateikė klaidinančią informaciją, kuri buvo esminė sudarant susitarimą, teismas gali leisti naudoti mediacijos metu pateiktus pareiškimus kaip įrodymus. Nors teismas pripažino didėjančią mediacijos svarbą, visgi nepalaikė atskiros mediacijos privilegijos pripažinimo idėjos ir konstatavo, kad mediacija aiškiai patenka į esamos „be teisinių padarinių“ apsaugos taikymo sritį (Edmonds, Marshall, McMahon, 2025). David Cornes komentuoja, kad mediacija yra kur kas daugiau nei tik derybos „be teisinių padarinių“ su tarpininko pagalba – konfidencialumas ir privilegija yra mediacijos sėkmės pamatas. Mediacijos dalyviai turi būti tikri, kad tai, ką jie sako mediacijoje (vienas kitam ir mediatoriui) ir dokumentai, parengti mediacijai, netaps viešai prieinama informacija (nebent šalys susitaria kitaip) ar nebus naudojami kaip įrodymai teisiniuose procesuose (Cornes, 2008). „Be teisinių padarinių“ tai teisinis principas, kuris apsaugo derybų dėl taikos sutarties turinį nuo atskleidimo teisme. Tai skatina šalis atvirai derėtis nebijant, kad jų pareiškimai vėliau bus panaudoti prieš jas (Overriding Mediation Confidentiality..., 2002). Byloje *Farm Assist Ltd v The Secretary of State for Environment, Food and Rural Affairs*⁸⁷ konstatuota, kad ši taisyklė priklauso šalims, o ne tarpininkui, todėl tarpininkas gali būti iškviestas liudyti arba priverstas pateikti rašytinius įrodymus (*Farm Assist Limited v. The Secretary...*, 2009). Autorės vertinimu, privilegija „be teisinių padarinių“ nėra skirta konkrečiai mediacijos procesui, apima platesnio pobūdžio derybas, tuo pačiu atveria kelią interpretacijomis, mažesniai nuspėjamumui, lankstesniai požiūriui į mediacijos duomenų apsaugą.

Jau aišku, kad bendrosios teisės mediacijos privilegija Lietuvoje atitinkamai įtvirtinta CPK ir MĮ. Tačiau ką Lietuvoje reikštų privilegija „be teisinių padarinių“? Praktiškai, principu „be teisinių padarinių“ besiremianti šalis privalo įrodyti, kad ginčas egzistavo tuo metu, kai vyko komunikacija, ir kad buvo pradėtas teismo procesas arba komunikacija vyko numatant būsimą teisminį procesą. Jei pranešimai pažymėti „be teisinių padarinių“, bet neturi nieko bendro su derybomis dėl susitarimo, teismai nebūtinai laikys tokius pareiškimus privilegijuotais, t. y. jie gali būti pripažinti įrodymais teisme. Svarbiausia yra dokumento ar susirašinėjimo turinys – privilegija taikoma tik tada, jei iš tiesų buvo siekiama rasti taikų ginčo sprendimą (Glossary – Without Prejudice, 2005). Taigi, bendrosios teisės tradicijos valstybėse, derybų privilegija, kaip ir mediacijos privilegija yra

⁸⁷ Jau minėtos 1999 m. Kalifornijos bylos *Olam v. Congress Mortgage Co.* scenarijus pasikartojo 2009 m. Anglijos ir Velso teismuose. Byloje *Farm Assist Ltd v The Secretary of State for Environment, Food and Rural Affairs* sutartyje dėl mediacijos šalys nusimatė konfidencialumo ir „be teisinių padarinių“ apsaugą. Teismas konstatavo, kad teisingumo poreikis vertinant, ar mediacijos proceso metu buvo ekonominio spaudimo, nusveria konfidencialumo nuostatas, ypač dėl to, kad mediacijos susitarimo apribojimai buvo konkrečiai susiję su pagrindiniu ginču, o ne su platesniais nagrinėjamais klausimais (*Farm Assist Limited v. The Secretary...*, 2009).

įrodymų leistinumą klausimas. Informacija, patenkanti po šiomis privilegijomis laikoma savaime neleistinu įrodymu teisme, nebent abi derybų šalys sutinka atskleisti informaciją, numatytą „be teisinių padarinių“ (The Without Prejudice Rule, 2021). Kontinentinėje teisėje atitiktis derybų privilegijai nėra, informacija, pažymėta „be teisinių padarinių“ būtų įrodymų vertinimo objektas.

Nepaisant bendro siekio apsaugoti mediacijos konfidencialumą, skirtingų teisės sistemų skirtumai sukuria praktines problemas. Bendroji teisė siūlo lanksčias, bet nepakankamai aiškias taisykles, kurios neužtikrina nuspėjamumo dėl konfidencialumo ribų. Kontinentinė teisė įtvirtinusi itin formalizuotą konfidencialumą, kuris didina pasitikėjimą mediacija, tačiau gali paslėpti galimus piktnaudžiavimo atvejus ir pažeisti vienos iš ginčo šalių teises.

2.1.5. Informacijos šaltinio paslaptis

Informacijos šaltinio paslaptis⁸⁸ tradiciškai priskiriama profesinėms privilegijoms. Ji suteikia teisę žurnalistams, dėl jų profesinės veiklos, ir viešosios informacijos rengėjams bei skleidėjams, dėl jų visuomenės informavimo veiklos, neatskleisti savo informacijos šaltinių. Informacijos šaltinio paslaptis profesinių privilegijų kategorijoje išsiskiria savo unikaliu tikslu. Paprastai profesinių privilegijų tikslas yra apsaugoti tam tikrą, visuomenėje svarbiu pripažinto santykio, komunikaciją. Tuo tarpu informacijos šaltinio paslaptis yra skirta apsaugoti vieno iš komunikacijos dalyvių (informacijos šaltinio) tapatybės anonimiškumą, o ne pačią komunikaciją. Verta paminėti, kad tai nėra taisyklė, kai kuriose jurisdikcijose privilegija buvo išplėsta ir apima, be to, ir informaciją, gautą naujienų rinkimo procese⁸⁹. Kalbant apie privilegiją Lietuvos teisėje, CPK 189 str. 2 d. numatytas nebaigtinis sąrašas asmenų, kurie negali būti apklausiami kaip liudytojai. Vieni iš tokių, CPK tiesiogiai nenumatytų asmenų, yra viešosios informacijos rengėjai, skleidėjai, jų dalyviai, žurnalistai. Pagal VII 8 str. 1 d. šie asmenys turi teisę neatskleisti informacijos šaltinio. Atitinkama privilegija egzistuoja ir bendrosios teisės valstybėse, vadinama žurnalisto privilegija (angl. *journalist's privilege; reporter's privilege; newsman's privilege; press privilege*). Priverstinis informacijos šaltinio atskleidimas trukdytų žiniasklaidai vykdyti tiriamąją veiklą, kuri yra būtina laisvam informacijos sklaidimui visuomenėje (Ginsburg, Mosk, 2013). Žiniasklaida ir be to susiduria su skaitmeninės žurnalistikos amžiaus iššūkiais ir grėsmėmis: žurnalisto ir jo šaltinių sekimas, internetinių

⁸⁸ Tokia sąvoka tiesiogiai įtvirtinta VII 8 str.

⁸⁹ Pavyzdžiui, Kalifornijos įrodymų kodekso 970 str. suteikia privilegiją atsisakyti atskleisti bet kokią nepublikuotą informaciją, gautą ar parengtą renkant, peržiūrint ar apdorojant informaciją, skirtą viešam skelbimui (Ginsburg, Mosk, 2013).

trolių atakos, kibernetiniai išpuoliai, melagingos naujienos, žurnalistų spaudimas, atribojimas nuo informacijos (Juknevičiūtė *et al.*, 2020). Pasak Europos Tarybos Ministrų Komiteto (toliau – ETMK), žurnalistų informacijos šaltinių gynimas yra pagrindinė žurnalistų darbo ir laisvės, taip pat žiniasklaidos laisvės sąlyga (Council of Europe Committee of Ministers, 2000). Taip pat ir EŽTT 1996 m. byloje *Goodwin v The United Kingdom*⁹⁰ yra pažymėjęs, kad informacijos šaltinių apsauga yra viena iš pagrindinių spaudos laisvės sąlygų⁹¹. Be tokios apsaugos, informacijos šaltiniais esantys asmenys gali būti atgrasomi nuo pagalbos žiniasklaidai informuojant visuomenę viešojo intereso klausimais. Atsižvelgiant į informacijos šaltinių apsaugos svarbą spaudos laisvei demokratinėje visuomenėje ir potencialiai atgrasomąjį poveikį, kurį informacijos šaltinio atskleidimo įpareigojimas gali turėti naudojimuisi šia laisve, toks įpareigojimas negali būti suderinamas su EŽTK 10 str. (saviraiškos laisve), nebent jį pateisina viršesnis viešasis interesas (*Goodwin v. The United Kingdom*, 1996). Panašiai kaip 1996 m. britų žurnalistas W. Goodwin, taip visai neseniai, 2022 m. britų žurnalistas Chris Mullin apgynė savo profesines teises. Byloje buvo nagrinėjamas klausimas dėl žurnalisto privilegijos taikymo esant konfliktui tarp viešojo intereso ir informacijos šaltinio paslapties apsaugos. Teismas nusprendė, kad šaltinio apsauga pagal EŽTK yra svarbesnė nei tyrimo interesai – net viešasis interesas atskleisti šaltinį dėl 1974 m. Birmingamo sprogdinimų nebuvo pakankamas (*Chief Constable of West Midlands...*, 2022). Tai svarbi pergalė žiniasklaidos laisvei.

Vyrauja požiūris, kad informacijos šaltinio paslapties apsauga yra itin svarbus saugiklis, užtikrinantis žiniasklaidos laisvę, kadangi ši teisė įtvirtinta aukščiausiuose įstatymuose, jos reikšmingumu neabejojama. Toliau bus nagrinėjami su privilegijos turiniu susiję pamatiniai ir skaitmeninio amžiaus klausimai.

2.1.5.1. Informacijos šaltinio paslaptis: absoliuti, sąlyginė ar apskritai neapčiuopiama?

Informacijos šaltinio paslaptis paprastai yra pripažįstama kaip sąlyginė. Sąlyginė informacijos šaltinio paslaptis arba žurnalisto privilegija pripažįstama tiek Lietuvos teisėje, tiek bendrosios teisės valstybėse (Ginsburg, Mosk, 2013). Visgi yra 16 JAV valstijų, kuriose

⁹⁰ Ši byla susijusi su teismo įpareigojimu žurnalistui (dirbusiam „The Engineer“) atskleisti informacijos šaltinio tapatybę, susijusią su įmonės konfidencialiu korporatyviniu planu. EŽTT vertinimu, nebuvo pagrįsto proporcingumo tarp teisėto tikslo, kurio siekta šiuo įpareigojimu, ir priemonių, taikytų jam pasiekti. Tiek įpareigojimas pareiškėjui atskleisti savo šaltinį, tiek jam skirta bauda už atsisakymą tai padaryti buvo laikomi jo teisės į saviraiškos laisvę, įtvirtintos EŽTK 10 str., pažeidimu.

⁹¹ Tai atsispindi daugelio EŽTK valstybių narių įstatymuose ir profesinės etikos kodeksuose, taip pat yra patvirtinta tarptautiniais dokumentais dėl žiniasklaidos laisvės.

teismai žurnalisto privilegiją yra pripažinę absoliučia⁹². Dr. L. Meškauskaitė teigia, kad informacijos šaltinio absoliutinimas yra tiek pat pavojingas, kiek ir tokios apsaugos visiškas ignoravimas (Meškauskaitė, 2004). Absoliučios informacijos šaltinio paslapties pripažinimas reiškia, kad teismas neturi jokio mechanizmo įpareigoti atskleisti žurnalisto šaltinio tapatybę. Nebūtų svarstomas balansas tarp viešojo intereso informuoti visuomenę (gavus informacijos iš šaltinių) ir viešojo intereso nustatyti faktinę tikrovę byloje. ETMK 2000 m. rekomendacijose valstybėms narėms dėl žurnalistų teisės neatskleisti jų informacijos šaltinio (toliau – ETMK rekomendacijos) numatoma, kad informacijos šaltinio gynimas turi ribas, nėra absoliutus, atkreipiamas dėmesys į tai, kad kompetentingos valdžios institucijos gali įsakyti atskleisti informacijos šaltinį, jei to reikalauja visuomenės interesas ir jei aplinkybės yra pakankamai gyvybiškai svarbios ir rimtos (Council of Europe Committee of Ministers, 2000 cituota Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarime). EŽTT yra konstatavęs, kad žurnalistų teisės neatskleisti informacijos šaltinio apribojimas yra pateisinamas, jeigu yra laikomasi EŽTK 10 str. ir įstatymuose nustatytų reikalavimų: tokie apribojimai turi būti būtini demokratinės visuomenės interesams apsaugoti. Kliudymas naudotis spaudos laisve negali būti suderinamas su EŽTK 10 str., jei jis nebus pateisinamas svarbesniu visuomenės interesu (Fressoz and Roire v. France, 1999). Nors ir yra bendras interesas, jog žurnalistas informaciją gautų laisvai, jis, žadėdamas išsaugoti konfidencialumą ir nesiremti informacijos šaltiniu, turi suprasti, kad jo duotas pažadas privalo nusileisti svarbesniam visuomenės interesui (Goodwin v. The United Kingdom, 1996). Atitinkamai ir VII 8 str. 2 d. teismui yra numatyta galimybė motyvuotu sprendimu įpareigoti atskleisti informacijos šaltinį, kai yra tenkinamos visos šios sąlygos:

- (i) tai yra būtina dėl gyvybiškai svarbių ar kitų ypač reikšmingų visuomenės interesų;
- (ii) tai yra būtina siekiant užtikrinti, kad būtų apgintos asmenų konstitucinės teisės ir laisvės;
- (iii) tai yra būtina, kad būtų vykdomas teisingumas;
- (iv) kitomis priemonėmis atskleisti informacijos šaltinį nėra galimybės arba jos jau yra išnaudotos.

Ši išimtis numatyta tik po 2002 m. LRKT nutarimo. Nutarimu konstatuota, kad VII 8 str. prieštarauja Konstitucijos 25 str. 3 ir 4 d., 29 str. ir konstituciniam teisinės valstybės principui, nes VII buvo įtvirtinta absoliuti informacijos šaltinio paslaptis. Šiuo LRKT nutarimu pažymėta, kad kilus klausimui, ar turi būti atskleista informacijos šaltinio

⁹² Informacija yra 2021 m., pateikiama *Reporters Committee for freedom of the press* internetiniame puslapyje (Introduction to the Reporter's Privilege..., 2021). 2005 m. tokių valstijų buvo 13 (Stone, 2005).

paslaptis, kiekvienu konkrečiu atveju reikia įvertinti, ar informacijos šaltinio neatskleidimu nebus pažeistos Konstitucijos saugomos vertybės (Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas). Kaip jau minėta magistro darbe, jei sprendžiant dėl įrodymo leistinumą teismui reikia atlikti pusiausvyros testą, privilegija yra sąlyginė. Tačiau EŽTT praktika rodo, kad privilegija turėtų būti ribojama tik itin atsakingai. Pavyzdžiui, *Goodwin v. the United Kingdom* byloje bandyta sužinoti, kas nutekino įmonės konfidencialų verslo planą, *Voskuil v. the Netherlands* – išaiškinti asmenį, suteikusių duomenis apie ginklų kontrabandą, *Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. and Others v. the Netherlands* – nustatyti, kas perdavė dokumentus apie specialiųjų tarnybų veiklą, o *Sanoma Uitgevers B.V. v. the Netherlands* byloje policija reikalavo nuotraukų, galėjusių atskleisti nelegalių automobilių lenktynių dalyvius. Visose šiose bylose EŽTT konstatavo žurnalistų saviraiškos laisvės pažeidimus, pabrėždamas šaltinių apsaugos svarbą demokratinėje visuomenėje. Kita vertus, byloje *Nordisk Film & TV A/S v. Denmark* buvo reikalaujama perduoti filmuotą medžiagą apie pedofiliją ir EŽTT nusprendė, kad toks įpareigojimas teisėtas ir proporcingas nusikalstamumo prevencijos tikslu (The protection of journalistic sources..., 2018). Pritartina dr. Elenos Martinonienės nuomonei, kad informacijos šaltinio apsaugos užtikrinimas teisės aktuose bei jos praktinis taikymas yra svarbus rodiklis, rodantis, koks yra informacijos laivės lygis (Martinonienė, 2002).

Minėtame LRKT 2002 m. nutarime išskiriamos taisyklės, kurių reikėtų laikytis siekiant atskleisti informacijos šaltinį:

- (i) šaltinį identifikuojančios informacijos atskleidimas neturėtų būti laikomas būtinybe, jei nėra įtakingamai nustatyta, kad teisėtas interesas atskleisti šaltinį aiškiai nusveria visuomenės interesą neatskleisti šaltinio;
- (ii) tais atvejais, kai žurnalistai sutinka patenkinti prašymą ar įvykdyti įsakymą atskleisti šaltinį identifikuojančią informaciją, kompetentingos institucijos turėtų apriboti atskleistos informacijos paplitimą į viešumą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas). Teismai, tokiu atveju, turėtų rengti uždarus teismo posėdžius arba bent paskelbti šią bylos medžiagos dalį nevieša (CPK 9 ir 10 str.).

Privilegija apsaugomi informacijos šaltinio interesai. Žurnalistams išduodant savo informacijos šaltinį būtų sukuriamas nepasitikėjimas. Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodekso (toliau – LVI etikos kodeksas) 14 str. numato, jeigu informacijos šaltinis prašo išlaikyti jo vardą paslapyje, žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai neturi teisės jo atskleisti. Tokiu atveju žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai prisiima teisinę ir moralinę atsakomybę dėl skelbiamos informacijos

patikimumo. Prof. Dirk Voorhoof mano, kad asmenų pastangos suteikti svarbią informaciją žurnalistams turi atsipirkti jų, kaip informacijos šaltinių, anonimiškumo užtikrinimu. Priešingu atveju jie gali tiesiog „nutilti“ (Jurka, 2005). R. Jurka išskiria du atvejus, kada privilegija gali baigtis ir šaltinis atskleidžiamas:

- (i) atvejai, kada imunitetas nustoja galioti dėl žurnalistų valios. Žurnalistas pasinaudoja teise pats duoti parodymus (BPK 80 str. 5 p., priešingai nei CPK, atskirai numatyta informacijos šaltinio paslapties apsauga ir eksplicitiškai nurodyta išimtis, kad žurnalistai gali būti apklausiami, jei patys sutinka duoti parodymus. Autorės nuomone, kadangi CPK ši privilegija suteikiama pagal nuorodą į specialųjį įstatymą, o pagal jį žurnalistai turi teisę, o ne pareigą išsaugoti paslaptį, tai suponuoja išvadą, kad jie gali atsisakyti šios privilegijos. Kita vertus, jie to padaryti negali pagal LVI etikos kodeksą, jei šaltinis nesutinka būti atskleistas, taigi, turi būti šaltinio sutikimas) arba paslaptį atskleidžia pati visuomenės informavimo priemonė;
- (ii) atvejai, kada imunitetas nustoja galiojęs ne dėl žurnalistų valios. Teismas įpareigoja atskleisti informacijos šaltinį (Jurka, 2005).

R. Jurkos nuomone, informacijos šaltinio paslaptis yra ne tik sąlyginio pobūdžio, bet gali būti apskritai neapčiuopiama, nes nacionalinis saugumas, teritorinis vientisumas, viešosios tvarkos interesai ar teisingumo vykdymas yra tokios konstitucinės, visuomeninės vertybės, kurių apibrėžtumui nėra ribų (Jurka, 2005). Autorė palaiko šią poziciją ir mano, kad ši problema egzistuoja su visomis sąlyginėmis privilegijomis. Pavyzdžiui, LVAT aiškindamas advokato profesinės paslapties apsaugą konstatavo, kad ji gali būti ribojama, kai tai yra teisėta ir būtina reikalinga demokratinėje visuomenėje. Kas yra būtina reikalinga demokratinėje visuomenėje, nėra apibrėžta ir turėtų būti vertinama kiekvienu individualiu atveju. Taigi, jei laikomasi pozicijos, kad kvalifikuotos privilegijos atveju teismas atlieka pusiausvyros testą, tai privilegija bet kuriuo atveju yra neapčiuopiama.

2.1.5.2. Ar informacijos šaltinio paslapties apsauga taikoma „YouTube“, „Facebook“, „TikTok“ turinio kūrėjams?

Kas daro žurnalistą žurnalistu? Dr. Isabel Farhi teigia, kad anksčiau viskas buvo paprasta – žurnalistu laikytas tas, kuris rašė laikraščiui ar žurnalui. Vėliau – tas, kuris dirbo spaudoje ar radijuje. Dar vėliau prisidėjo televizija. O šiandien, interneto laikais, žurnalistu gali pasivadinti kiekvienas, turintis „iPhone“ (Farhi, 2019). Teigiama, kad klausimas, kas gali naudotis žurnalistų privilegija, vis dažniau kils, nes naujienų sklaidos būdai tampa vis įvairesni. Ar asmuo, pranešantis apie įvykį „Twitter“ platformoje, yra žurnalistas? Ar

žmogus, filmuojantis protestą ir ketinantis įrašą skelbti „Facebook“, yra žurnalistas? (Farhi, 2019). Daugiausia diskusijų visuomenėje ir insitucijose kyla dėl informacijos sklaida užsiimančių asmenų pareigų, bet ne teisių. Lietuvoje itin aktualus klausimas yra įvairių turinio kūrėjų statusas. Pavyzdžiui, ar turinio kūrėjai turi laikytis bendrųjų visuomenės informavimo etikos principų? 2024 m. gruodžio 18 d. Visuomenės informavimo etikos komisija (toliau – Komisija) paskelbė viešą kreipimąsi į Skirmantą Malinauską dėl vis dažniau gaunamų skundų, kai skundžiami asmenys, kuriantys turinį ir skelbiantys informaciją vaizdo dalijimosi platformose (toliau – Viešas pranešimas). Komisija pažymi, kad tokie asmenys dalyvauja viešosios informacijos kūrime, todėl laikytini viešosios informacijos rengėjais ir skleidėjais VII prasme ir privalo paisyti bendrųjų visuomenės informavimo etikos principų. Taigi, pareigas turi. Bet ar gali naudotis teisėmis, pavyzdžiui, teise į informacijos šaltinio paslapties apsaugą? Informacijos šaltinio paslapties apsauga taikoma: (i) viešosios informacijos rengėjams, (ii) skleidėjams, (iii) jų dalyviams, (iv) žurnalistams. VII 2 str. numatytos visų šių asmenų grupių, (viešosios informacijos rengėjų⁹³, skleidėjų⁹⁴ ir žurnalistų⁹⁵) sąvokos. Iš VII nuostatų matoma, kad privilegija apima platų ratą asmenų grupių. 2006 m. dr. Joseph S. Alonzo teigė, kad viena iš problemų, susijusių su privilegijos taikymo išplėtimu už tradicinės žiniasklaidos⁹⁶ ribų, yra apibrėžimo klausimas: kas turėtų gauti tokias privilegijas? Jo nuomone, kiekviena suteikta privilegija visuomenei kainuoja, ir jei šios privilegijos būtų taikomos plačiam visuomenės ratui, ši kaina taptų pernelyg didelė. Žurnalisto privilegijos taikymas turi būti aiškus. Pavyzdžiui, tinklaraštininkas (angl. *blogger*), kuris nėra tikras, ar galės pasinaudoti privilegija, gali būti atgrasytas nuo informacijos skleidimo. Be to, jei informacijos šaltinis nebus įsitikinęs, kad tinklaraštininkas gali remtis žurnalisto privilegija, jis taip pat dvejosis atskleisti informaciją. Todėl, pasak dr. Joseph S. Alonzo, atsakymas į klausimą, kas yra šios privilegijos subjektas, turi būti aiškus tiek teismams, tiek lengvai suprantamas visuomenei

⁹³ Viešosios informacijos rengėjas – audiovizualinės žiniasklaidos paslaugos teikėjas, radijo programų transliuotojas, leidykla, kino, garso ar vaizdo studija, informacijos, reklamos ar viešųjų ryšių agentūra, redakcija, informacinės visuomenės informavimo priemonės valdytojas, nepriklausomas kūrėjas, žurnalistas ar kitas asmuo, rengiantys ar pateikiantys skleisti viešąją informaciją (VII 2 str. 78 d.).

⁹⁴ Viešosios informacijos skleidėjas – audiovizualinės žiniasklaidos paslaugos teikėjas, retransliuotojas, asmuo, teikiantis LR vartotojams televizijos programų ir (ar) atskirų programų platinimo internete paslaugas, dalijimosi vaizdo medžiaga platformos paslaugos teikėjas, radijo programų transliuotojas, informacinės visuomenės informavimo priemonės valdytojas ar kitas asmuo, skleidžiantis viešąją informaciją visuomenei ir atsakantis už tos informacijos teisėtumą šio ir kitų įstatymų nustatyta tvarka (VII 2 str. 79 d.).

⁹⁵ Žurnalistas – fizinis asmuo, kuris profesionaliai renka, rengia ir teikia medžiagą viešosios informacijos rengėjui ir (ar) skleidėjui pagal sutartį su juo ir (ar) yra žurnalistų profesinės organizacijos narys (VII 2 str. 87 d.).

⁹⁶ Tradicinė žiniasklaida paprastai suprantama kaip spauda, televizija ir radijas (pavyzdžiui, Farid, 2023). Komunikacijos specialistas Kęstutis Gečas teigia, kad įprastas skirstymas yra, kai tradicinei žiniasklaidai priskiriami visi kanalai, veikę iki socialinių tinklų. Senieji: spauda, TV, radijas ir naujieji: interneto naujienų portalai (Gecas, 2023).

(Alonzo, 2006). Toliau analizuojami teisės aktai, institucijų pozicija ir teismų praktika dėl privilegijos subjekto.

Visų pirma, pažymima, kad privilegijos subjektų ratas yra platus ir aiškinamas plačiai, todėl kiekvieno asmens, neužsiimančio tradicine žiniasklaida, atveju yra vertinimo klausimas, ar jam suteikiamos teisės ir pareigos pagal VII. Pagal VII apibrėžimus viešosios informacijos rengėju ir skleidėju iš esmės gali būti kiekvienas asmuo, paprasčiausiai skleidžiantis viešai informaciją savo „Facebook“ paskyroje. Toks asmuo gali būti laikomas nepriklausomu kūrėju, informacinės visuomenės informavimo priemonės valdytoju⁹⁷, asmeniu, rengiančiu ar pateikiančiu skleisti viešąją informaciją, audiovizualinės žiniasklaidos paslaugos teikėju (jei atitinka toliau numatytas sąlygas) ar net prilyginamas žurnalistui. Autorės nuomone, reikėtų atriboti viešosios informacijos rengėjus, skleidėjus ir žurnalistus, kuriems viešos informacijos rengimas ir skleidimas: (i) yra profesinė veikla ir (ii) nėra profesinė veikla. Komisijos Viešas pranešimas parodė, kad institucija laiko, jog Skirmantas Malinauskas, žinomas „YouTube“ turinio kūrėjas, turi laikytis LVI etikos kodekso reikalavimų. Pažymima, kad LVI etikos kodeksas orientuotas į profesinius įsipareigojimus⁹⁸, todėl būtų netikslinga LVI etikos kodeksą taikyti viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams, kurių visuomenės informavimas buvo vienkartinis atvejis ir tai nėra pastovi veikla. Tuo labiau, Komisijos veikla apima sprendimų priėmimą dėl profesinės etikos pažeidimų (Žurnalistų etikos inspekcijos tarnyba..., 2020). Tuo tarpu Žurnalistų etikos inspektorius tarnybos kompetencija apima VII pažeidimų (garbės ir orumo, teisės į privataus gyvenimo apsaugą, asmens duomenų tvarkymo ir pan.) nagrinėjimą (Žurnalistų etikos inspekcijos tarnyba..., 2020), todėl viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai, net kai visuomenės informavimas nėra jų profesinė veikla, privalo laikytis VII numatytų pareigų.

Tačiau ar visiems taikoma informacijos šaltinio paslapties teisė? VII 8 str. 3 d. numatyta sudėtinė informacijos šaltinio paslapties dalis – krata ar poėmis viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų, jų dalyvių, žurnalistų darbo, gyvenamosiose, pagalbinėse patalpose, transporto priemonėse siekiant atskleisti informacijos šaltinį atliekami BPK nustatyta tvarka, dalyvaujant žurnalistų ir leidėjų organizacijų atstovų susirinkimo įgaliotam

⁹⁷ Informacinės visuomenės informavimo priemonės valdytojas – asmuo, faktiškai valdantis informacinės visuomenės informavimo priemonę, kurioje rengiama ir (ar) skleidžiama viešoji informacija, arba rengiantis ir (ar) skleidžiantis tokios priemonės turinį (VII 2 str. 18 d.). Informacinės visuomenės informavimo priemonės – visuomenės informavimo priemonės, kuriomis teikiant informacinės visuomenės paslaugas skleidžiama viešoji informacija (VII 2 str. 17 d.).

⁹⁸ Iki VII 2014 metų lapkričio 25 dienos pataisų, visuomenės informavimo etikos standartus nustatė Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas (Etikoskomisija.lt. Apie mus. Visuomenės informavimo...).

atstovui⁹⁹. Žurnalistų ir leidėjų organizacijų atstovų susirinkimas, pagal seną VII redakciją tvirtino, keitė, pildė LVI etikos kodeksą. Pagal dabartinę VII redakciją šias pareigas atlieka viešosios informacijos rengėjų ar skleidėjų organizacijų ir Visuomenės informavimo etikos asociacijos narių atstovų susirinkimas (VII 43 str. 2 d.; toliau – Susirinkimas), taigi, tokio Žurnalistų ir leidėjų organizacijų atstovų susirinkimo nebėra. Kadangi Susirinkimas tvirtina profesinį LVI etikos kodeksą, numatyta atskira kratos ir poėmio tvarka, tai suponuoja išvadą, kad informacijos šaltinio paslaptimi gali naudotis tik viešosios informacijos rengėjai, skleidėjai ir žurnalistai, kuriems visuomenės informavimas yra profesinė veikla. Čia susiduriama su kitu problematišku klausimu – nuo kada jau laikoma, kad tam tikra veikla yra asmens profesinė veikla? Kaip bus matyti toliau šiame magistro darbe, ES institucijos laiko, kad informacijos šaltinio paslaptis turėtų būti taikoma asmenims, skleidžiantiems visuomenės interesams reikšmingą turinį įvairiose platformose, socialiniuose tinkluose, skirtą interaktyviai masinei komunikacijai. Taigi, galima teigti, kad kartelė galėtų būti reikšmingo turinio skelbimas interaktyviai masinei komunikacijai.

Autorės nuomone, yra susiklosčiusi įdomi situacija, nes kūrėjai, vaizdo įrašo pavidalu „YouTube“, „TikTok“ keliantys visuomenės informavimo turinį turi atitikti daugybę kriterijų, kad turėtų audiovizualinės žiniasklaidos paslaugos teikėjų statusą, o tinklaraštininkai (angl. *bloggers*) „Facebook“ gali būti prilyginami net žurnalistams. Pavyzdžiui, Skirmantas Malinauskas tiek viešojoje erdvėje, tiek LAT sprendime vadinamas tinklaraštininku, nors tinklaraštininkas reiškia rašantis idėjų, nuomonės, patirties įrašą (tinklaraštį), skelbiamą internete, kad jį galėtų skaityti kiti žmonės (Dictionary.cambridge.org. Meaning of blogger in English). Tačiau toliau magistro darbe bus matyti, kad tame pačiame LAT sprendime sprendžiama dėl jo buvimo audiovizualinės žiniasklaidos paslaugos teikėju, be to ir Lietuvos radijo ir televizijos komisija (toliau – LRTK) analizuoja, ar jis neturi šio statuso. Visgi, svarbu suprasti, kad tam tikras statusas svarbus skirtinguose kontekstuose. Būti pripažintam audiovizualinės žiniasklaidos paslaugos teikėju reiškia turėti pareigą apie tokių paslaugų teikimą pranešti LRTK, taip pat reiškia papildomas pareigas. Nepaisant to, įtakos teisei į privilegiją tai neturėtų turėti, nes, pavyzdžiui, nors ir Skirmantas Malinauskas nėra pripažintas audiovizualinės žiniasklaidos paslaugos teikėju, bet jis vis tiek yra viešosios informacijos rengėjas ir skleidėjas VII prasme bei neabejotinai gali naudotis informacijos šaltinio paslaptimi, nes skelbia reikšmingą turinį interaktyviai masinei komunikacijai.

⁹⁹ Arba šios patalpos, transporto priemonės savininko ar naudotojo pasiūlytam kviestiniui. Žurnalistų ir leidėjų organizacijų atstovų susirinkimas privalo patvirtinti ir pateikti suinteresuotoms institucijoms įgaliotų atstovų sąrašą (VII 8 str. 3 d.).

Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugos teikėjas – asmuo, kuris teikia audiovizualinės žiniasklaidos paslaugą, sprendžia, kokia tvarka pateikiamas jos turinys, ir kuriam tenka redakcinė atsakomybė už šios paslaugos turinio parinkimą (VII 2 str. 11 d.). Audiovizualinės žiniasklaidos paslauga – televizijos programų transliavimas, užsakomoji audiovizualinės žiniasklaidos paslauga, komercinių audiovizualinių pranešimų skelbimo paslauga, kai tokių paslaugų ar nuo jų atsiejamos dalies pagrindinis tikslas elektroninių ryšių tinklais visuomenei teikti (perduoti) programas informavimo, pramogų ar švietimo tikslais ir už kurias redakcinė atsakomybė tenka šių paslaugų teikėjui, vykdančiam ūkinę komercinę veiklą (VII 2 str. 10 d.). Šios sąvokos kyla iš 2010/13/ES Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyvos (toliau – AŽPD). EK, atsižvelgusi į sparčius technologinius pokyčius, naujų verslo modelių atsiradimą, svarbiu tapusiu naujų rūšių turinį, kaip antai vaizdo klipai ar naudotojų sukurtas turinys, nusprendė atnaujinti AŽPD. LRTK atsižvelgė į naują AŽPD Nr. 2018/1808 ir patvirtino gaires, pagal kurias asmenys, kuriantys turinį vaizdo dalijimosi platformose (pavyzdžiui, „YouTube“), kai kuriais atvejais gali būti prilyginti audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų tiekėjams. Nauja tvarka, numatyta 2022 m. kovo 3 d. LRTK sprendimu Nr. KS-42 dėl gairių dėl audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikėjų, teikiančių paslaugas naudojantis dalijimosi vaizdo medžiaga platforma, kvalifikavimo ir jiems taikomų reikalavimų patvirtinimo (toliau – Gairės) galioja „YouTube“, „Facebook“, „TikTok“ ir kitose platformose informaciją skelbiantiems asmenims. LRTK suformavo tam tikrus požymius, kuriems esant, asmuo (vlogeris, kanalas), keliantis turinį į dalijimosi vaizdo medžiaga platformą („YouTube“, „Facebook“, „TikTok“ ir kt.), galėtų būti laikomas užsakomosios audiovizualinės žiniasklaidos paslaugos teikėju:

- (i) paslaugos teikėjas vykdo ūkinę komercinę veiklą¹⁰⁰;
- (ii) paslaugų teikėjas teikia programas¹⁰¹;
- (iii) paslaugos teikėjo pagrindinė paskirtis yra teikti programas informavimo, pramogų ar švietimo tikslais;
- (iv) paslaugos teikėjas teikiamų programų atžvilgiu turi redakcinę atsakomybę;

¹⁰⁰ Tokia veikla turėtų būti registruota mokesčių administratoriaus (VMI) registre.

¹⁰¹ Kaip jos suprantamos VII 2 str. 42 d. prasme: „Programa – savarankiškų savo turiniu ir struktūra garsų ir (arba) judančių vaizdų visuma, sudaranti atskirą paslaugų teikėjo nustatyto programų tvarkaraščio arba katalogo vienetą, nepriklausomai nuo jo trukmės (vaidybinis filmas, vaizdo klipas, sporto ar kitoks renginys, situacijų komedija, dokumentinis filmas, programa vaikams, originalus dramos kūrinys, anonsas, pokalbių programa, žinių programa ir kt.).“.

(v) paslaugos teikėjas programas siūlo žiūrėti vartotojo prašymu ir jo pasirinktu laiku pagal siūlomą katalogą¹⁰²;

(vi) paslaugos teikėjo tikslinė auditorija yra plačioji visuomenės dalis ir jai daromas akivaizdus poveikis¹⁰³.

Taigi, tik įvertinus visus požymius galima daryti išvadą, ar konkretus turinį į platformą keliantis asmuo yra užsakomosios audiovizualinės žiniasklaidos paslaugos teikėjas, teikiantis paslaugas naudojantis dalijimosi vaizdo medžiaga platforma (Gairės dėl audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų..., 2022). Atitinkamai, LAT 2024 m. byloje Nr. e3K-3-73-421/2024 konstatavo, kad „YouTube“ turinio kūrėjas, vaizdo tinklaraštininkas Skirmantas Malinauskas VII prasme nelaikytinas visuomenės informavimo audiovizualinės žiniasklaidos paslaugos teikėju, kadangi nebuvo duomenų, kad šis asmuo būtų vykdęs ūkinę komercinę veiklą. Tačiau LAT pažymėjo, kad EŽTT byloje Delfi AS prieš Estiją yra nurodęs, jog vartotojų vykdoma saviraiškos veikla internete suteikia precedento neturinčią saviraiškos laisvės įgyvendinimo platformą, ir teigė, kad dėl savo prieinamumo ir gebėjimo saugoti ir perduoti didžiulius informacijos kiekius internetas atlieka svarbų vaidmenį didinant visuomenės galimybes susipažinti su naujienomis ir palengvinant informacijos sklaidą apskritai. Be to, internete esančio turinio ir pranešimų keliama žalos rizika žmogaus teisių ir laisvių, ypač teisės į privataus gyvenimo gerbimą, įgyvendinimui ir naudojimuisi jomis yra neabejotinai didesnė nei spaudos keliama rizika. Teismas konstatavo, kad S. Malinauskas yra Lietuvoje populiarius vaizdo tinklaraštininkas, turintis platų sekėjų ratą, užsiimdamas įvairios visuomenei aktualios tiriamojo pobūdžio informacijos viešinimo veikla ir keldamas vaizdo įrašus visuomenei aktualiais klausimais, atlieka viešojo (visuomeninio) sergėtojo funkciją, todėl jam taikoma aukšto lygio apsauga (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje). Visgi, Komisija, jau minėtame Viešame Pranešime laikosi nuomonės, kad socialinių medijų, kaip turinio kūrimo įrankio, vystymasis sparčiai keičia žiniasklaidos sampratą, o teisinis reguliavimas kol kas daugiau orientuotas į tradicinę žiniasklaidą, todėl vis daugėja atvejų, patvirtinančių, kad šiuo metu galiojantys apibrėžimai nėra tikslūs ir nespėja su laikmečio realijomis ir skelbia, kad S. Malinauskas laikytinas viešosios informacijos rengėju ir skleidėju VII prasme (Visuomenės informavimo etikos komisijos..., 2024).

¹⁰² Kaip jis suprantamas pagal VII 2 str. 75 d.: „Užsakomoji audiovizualinės žiniasklaidos paslauga – audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikėjo teikiama nelinijinė audiovizualinės žiniasklaidos paslauga, skirta programoms žiūrėti vartotojo prašymu ir jo pasirinktu laiku pagal audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikėjo siūlomą katalogą.“

¹⁰³ Reikšmingą sekėjų skaičių turintys ir programų peržiūrų skaičių renkantys paslaugų teikėjai (kanalai) per netrumpesnę nei 12 mėn. laikotarpį turėtų būti laikomi užsakomųjų audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikėjais, kurie pasiekia plačią visuomenės dalį.

Žurnalistas – fizinis asmuo, kuris profesionaliai renka, rengia ir teikia medžiagą viešosios informacijos rengėjui ir (ar) skleidėjui pagal sutartį su juo ir (ar) yra žurnalistų profesinės organizacijos narys (VII 2 str. 87 d.). R. Jurka teigia, kad daugiausia problemų kyla dėl žurnalistų statuso turinio (Jurka, 2005). D. Radzevičiaus įsitikinimu, VII žurnalistų statusą suteikia nemokamai kiekvienam, kuris tik nori juo naudotis (Radzevičius, 2003, cituota Jurka, 2005). LVAT dar 2009 m. byloje Nr. A⁴⁴⁴-70/2009 pripažino, kad interneto tinklaraščių autoriai tam tikrais atvejais ir atsižvelgus į jų vykdomų visuomenės informavimo funkcijų pobūdį gali būti prilyginti žurnalistams (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. balandžio 20 d. sprendimas). LVAT konstatavo, kad tais atvejais, kai visuomenės informacijos rengėjas ir asmuo, profesionaliai renkantis, rengiantis ir teikiantis medžiagą viešosios informacijos rengėjui yra tas pats fizinis asmuo, norint šį asmenį pripažinti žurnalistu, sutarties tarp jo ir visuomenės informacijos rengėjo sudarymas nėra būtinas, nes tokios sutarties sudarymas yra ir neįmanomas. Tokiu atveju sprendžiant, ar asmuo atitinka žurnalistų požymius, pakanka nustatyti, ar fizinis asmuo profesionaliai renka, rengia ir teikia medžiagą, kurią pats panaudoja veikdamas kaip viešosios informacijos rengėjas. Vertindama įstatymo nuostatą, apibėžiančią žurnalistų sąvoką, dr. L. Meškauskaitė teigia, jog faktiškai žurnalistu gali būti kiekvienas, kuris yra žurnalistų profesinio susivienijimo narys arba nors ir nėra šio susivienijimo narys, bet profesionaliai įvairiomis formomis prisideda prie viešosios informacijos pateikimo. Anot autorės, sąvoka „profesionaliai“ įstatymuose nėra apibrėžta, taip pat nėra institucijų, kurios įvertintų žurnalistų profesionalumą (Meškauskaitė, 2004, cituota Jurka, 2005). Daroma išvada, jog žurnalistų teisinis statusas yra neapibrėžtas (Jurka, 2005). ETMK rekomendacijose suformuluota labai plati žurnalistų sąvoka, apimanti bet kurį asmenį, kuris perduoda informaciją visuomenei, nepriklausomai nuo to, ar jis įprastai būtų laikomas žurnalistu¹⁰⁴. Pagal ESTT praktiką, siekiant atsižvelgti į saviraiškos laisvės svarbą visai demokratinei bendruomenei reikia su ja susijusias sąvokas, įskaitant žurnalistiką, aiškinti plačiai, t. y. „žurnalistikos veikla“ yra tokia veikla, kurios tikslas – bet koku perdavimo būdu visuomenei skleisti informaciją, nuomones ar idėjas (Tietosuojavaaltuutettu prieš Satakunnan..., 2008). Vadinasi, žurnalistu gali būti laikomas ne tik profesionalus žurnalistas, bet ir asmuo, kuris rengia ir siekia skleisti viešąją informaciją (Buivids prieš Latvija). Europos Taryba, kaip jau minėta, taip pat nurodo, kad naujojoje medijų

¹⁰⁴ „[T]he term "journalist" means any natural or legal person who is regularly or professionally engaged in the collection and dissemination of information to the public via any means of mass communication“ (liet. „[S]ąvoka „žurnalistas“ reiškia bet kurį fizinį ar juridinį asmenį, kuris reguliariai arba profesionaliai renka ir skleidžia informaciją visuomenei bet kokiomis masinio informavimo priemonėmis“ (Council of Europe The Committee..., 2000).

ekosistemoje informacijos šaltinių apsauga turėtų būti taikoma ir vartotojų tapatybei, kai jie viešai prieinamuose kolektyvinėse interneto erdvėse pateikia visuomenės interesams reikšmingą turinį, skirtą interaktyviai masinei komunikacijai. Tai apima turinio dalijimosi platformas, socialinius tinklus (Council of Europe Committee of Ministers, 2011). Taigi, ES lygiu laikomasi nuomonės, kad informacijos šaltinių apsauga turi galioti ne tik profesionaliems žurnalistams, bet ir bet kam, kas viešina visuomenei svarbią informaciją internete. JAV teismų praktikoje jau seniai yra suformuoti principai, kuriais remiantis nustatoma, ar asmuo priklauso grupei, kuri turi teisę remtis žurnalisto privilegija. 1987 m. byloje *Von Bulow by Auersperg v. Von Bulow* suformuoti principai:

- (i) naujienų rinkimo procesas yra saugoma teisė pagal JAV Konstitucijos Pirmąją pataisą, nors ir riboto pobūdžio;
- (ii) tai, ar asmuo laikytinas žurnalistu ir ar jam taikoma privilegija, turi būti vertinama pagal jo ketinimą informacijos rinkimo proceso pradžioje;
- (iii) asmuo vykdo veiklą, kuri tradiciškai siejama su naujienų rinkimu ir sklaida, net jei asmuo nepriklauso institucionalizuotai žiniasklaidai;
- (iv) žurnalisto ir jo šaltinio santykiai gali būti tiek konfidencialūs, tiek nekonfidencialūs – privilegija gali būti taikoma abiem atvejais;
- (v) gali būti saugoma ir nepublikuota medžiaga, surinkta kaip informacijos šaltinis (*Von Bulow by Auersperg v. Von Bulow*, 1987).

2011 m. *Chevron Corp. v. Berlinger* sprendimu konstatuota, kad norint būti laikomu žurnalistu, neužtenka atitikti vien *von Bulow* testo – taip pat būtina būti nepriklausomam. Jei asmuo nėra nepriklausomas, tuomet jo tikslas nėra laisvas visuomenei reikšmingos informacijos srautas, o veikiau – užsakovo tikslų įgyvendinimas, todėl *von Bulow* logika nebegalioja. Vis dėlto Antrasis apygardos teismas tiksliai neapibrėžė „nepriklausomybės“, tik nurodė, kad žurnalistas gali ją įrodyti, pateikdamas įrodymų apie redakcinę ir finansinę nepriklausomybę (Farhi, 2019). Daugelis baiminosi, kad *Berlinger* byla reikš katastrofišką žurnalisto privilegijos siaurinimą. Tačiau nuo *Berlinger* sprendimo dar nė viename paskelbtame teismo sprendime individualiam žurnalistui privilegija nebuvo apribota remiantis *Berlinger* (Farhi, 2019).

Apibendrinant, galima teigti, kad privilegijos šaltinio paslapties subjekto apibrėžimo klausimas yra komplikotas, yra daug vietos interpretacijoms. Klausimas opus dėl: (i) besikeičiančių skaitmeninio amžiaus visuomenės informavimo priemonių ir būdų, veiklos formų ir (ii) statuso interpretavimo skirtinguose kontekstuose (pavyzdžiui, VII bendrųjų visuomenės informavimo principų pažeidimo, LVI etikos kodekso pažeidimo, teisės gauti nemokamus Registrų centro išrašus, teisės į informacijos šaltinio paslaptį, pareigos

registruotis LRTK ir t.t.). Ar informacijos šaltinio paslapties apsauga taikoma „YouTube“, „Facebook“, „TikTok“ turinio kūrėjams? Pagal ES standartą, informacijos šaltinio paslaptis turėtų būti taikoma asmenims, skleidžiantiems visuomenės interesams reikšmingą turinį, skirtą interaktyviai masinei komunikacijai. Taigi, kiekvienu konkrečiu atveju reikėtų vertinti, o tai sukuria neapibrėžtumo riziką, kuri, kaip jau minėta, gali atgrasyti šaltinį nuo reikšmingos informacijos atskleidimo ir susilpninti pamatinį, spaudos laisvės, principą.

2.2. Kitos privilegijos

Be profesinių privilegijų¹⁰⁵, kai saugomi visuomenėje svarbiais pripažinti santykiai, egzistuoja dar ir kitos privilegijos. Dažniau doktrinoje sutinkamos yra mediacijos konfidencialumas¹⁰⁶, teisė neinkriminuoti savęs ir neliudyti prieš savo šeimos narius arba artimuosius giminaičius, valstybės ar tarnybos paslaptis, komercinė paslaptis. Mažiau doktrinoje ir teismų praktikoje sutinkamos: banko įrašų apsauga, teisė į politinio balsavimo slaptumą, mokesčių deklaracijų konfidencialumą, konfidencialių informatorių tapatybės ir jų pateiktos informacijos apsaugą ir taip toliau (Ginsburg *et al.*, 2013). Toliau analizuojamos tik dažniau teisinėje literatūroje minimos privilegijos.

2.2.1. Teisė neinkriminuoti savęs ir neliudyti prieš savo šeimos narius arba artimuosius giminaičius

Draudimas verstis duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius – tai absoliuti konstitucinė garantija, užtikrinanti žmogaus ir valstybės santykių suderinamumą sprendžiant teisingumo klausimus (Konstitucijos 31 str.). Ši privilegija Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje aiškinama taip, kad fizinis asmuo gali atsisakyti duoti parodymus, kuriais remiantis jis pats, jo šeimos narys ar artimas giminaitis galėtų būti patraukti ne tik baudžiamojon, bet ir kitos rūšies teisinėn atsakomybėn, jeigu galima sankcija pagal savo pobūdį ir dydį (griežtumą) prilygtų kriminalinei bausmei. Tačiau toks teisinis reguliavimas nereiškia, kad fizinis asmuo negali duoti tokių parodymų savanoriškai, t. y. niekieno neverčiamas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas, 2013 m. balandžio 12 d. nutarimas; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Teisė neinkriminuoti savęs,

¹⁰⁵ Dėl magistro darbo ribotos apimties buvo nagrinėtos ne visos doktrinoje ir teismų praktikoje pasireiškiančios profesinės privilegijos, tačiau tik pagrindinės, kurias aiškiai įtvirtina Lietuvos civilinio proceso teisė.

¹⁰⁶ Jau aptartas kartu su mediatoriaus profesine privilegija, kadangi, autorės nuomone, kartu nagrinėti šias dvi privilegijas yra tikslinga.

nors dažnai siejama su baudžiamuoju procesu, vis dėlto numatyta ir civiliniame procese, o teisė neliudyti prieš šeimos narius ar artimus giminaičius kartais laikoma teisės neinkriminuoti savęs išplėtimu (Ginsburg, Mosk, 2013). Pavyzdžiui, JAV Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos Penktasis pakeitimas, kuriame įtvirtinta apsauga nuo savęs kaltinimo, vienodai taikytinas tiek civiliniame, tiek baudžiamajame procese, kai atsakymas į klausimą galėtų sukelti asmeniui, atsakančiam į tą klausimą, baudžiamąją atsakomybę (Bartkus, 2023). JAV Aukščiausiojo Teismo įtvirtinta ir dar viena taisyklė – asmuo negali remtis apsauga nuo savęs kaltinimo vien tik dėl galimo baudžiamojo persekiojimo užsienio valstybėje. Ši taisyklė suformuota 1998 m. byloje *United States v. Balsys* (Gregoire, 2016). Nagrinėtoje byloje Aloyzas Balsys, imigravęs į JAV 1961 m., atsisakė duoti parodymus, bijodamas baudžiamojo persekiojimo užsienyje dėl galimų karo nusikaltimų Antrojo pasaulinio karo metu (*United States v. Balsys*, 1998). Privilegija pripažįstama daugelyje jurisdikcijų, įskaitant Angliją ir Velsą (Gregoire, 2016), Austriją (Gregoire, 2016), Nyderlandus (Rhee, 2015), tačiau, stebėtina, nepripažinta, pavyzdžiui Prancūzijoje (Gregoire, 2016), Šveicarijoje¹⁰⁷ (Gregoire, 2016). Lietuvoje ši privilegija įtvirtinta CPK 191 str. 2 d. Liudytojui numatyta teisė atsisakyti duoti parodymus, jeigu parodymai reikštų parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimuosius giminaičius¹⁰⁸. Asmenys neprivalo teikti rašytinių dokumentų, kuriuose būtų faktinių aplinkybių, galinčių inkriminuoti juos pačius, jų šeimos narius ar artimuosius giminaičius (CPK 199 str. 3 d.). Privilegija skirta užtikrinti deramą valdžios pagarbą piliečių orumui ir neliečiamumui, kartu įtvirtinant bendrą nuostatą, kad žmogus neturėtų būti verčiamas duoti atsakymus, galinčius sukelti riziką būti patrauktam baudžiamajon atsakomybėn. Ši privilegija taip pat skatina asmenis laisvai duoti parodymus, nes jos nebuvimas gali atgrasyti žmones nuo liudijimo (Bartkus, 2023). Kai kuriose jurisdikcijose taikoma tiek juridiniams, tiek fiziniams asmenims (pavyzdžiui, Anglijoje; Gregoire, 2016). Yra bylų, kuriose teismai nusprendę, kad ši teisė buvo sukurta specialiai fizinių asmenų apsaugai, todėl ji negali būti taikoma juridiniams asmenims (Ginsburg, Mosk, 2013). Apibendrinant galima teigti, kad teisė atsisakyti duoti parodymus prieš save ir savo artimuosius yra fundamentali asmens apsaugos priemonė, pripažįstama daugelyje šiuolaikinių teisinės valstybės principus įtvirtinančių jurisdikcijų. Nors apimtis skiriasi priklausomai nuo jurisdikcijos (Ginsburg, Mosk, 2013), tiek bendrosios, tiek kontinentinės teisės šalyse draudimas versti duoti parodymus prieš save ar savo artimą vertinamas kaip valstybės

¹⁰⁷ Privilegija nenumatyta ginčo šalims, tačiau numatyta tretiesiems asmenims.

¹⁰⁸ Taip pat aktualus ir CPK 188 str., kuriame įtvirtinta, kad šalis ir trečiasis asmuo turi teisę atsisakyti apklausos ar atsakymų į tam tikrus pateiktus klausimus, jeigu tai reikštų parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimuosius giminaičius.

nustatytas imunitetas, apsaugantis nuo pareigos duoti parodymus, kurių turinys gali pakenkti šių parodymų subjekto ar jam artimų asmenų interesams (Jurka, 2006).

2.2.2. Valstybės ar tarnybos paslaptis

Valstybės¹⁰⁹ ar tarnybos¹¹⁰ paslapties (nacionalinio saugumo paslaptis Pranzūcijoje arba viešojo intereso imunitetas Anglijoje¹¹¹) esmė yra ta, kad viešasis interesas reikalauja išsaugoti duomenų slaptumą, kai jų atskleidimas galėtų pakenkti valstybės interesams (Gregoire, 2016). Pagal CPK 177 str. 4 d. civilinėje byloje paprastai negalima remtis įrodinėjimo priemonėmis, jeigu jų duomenys sudaro valstybės ar tarnybos paslaptį. Tokiomis įrodinėjimo priemonėmis galima remtis tik išslaptinus jose esančius duomenis. Kasacinio teismo praktika dėl šios privilegijos nėra gausi, tačiau LAT jau ne kartą yra išaiškinęs, kad CPK 177 str. 4 d. norma nustato įrodinėjimo ribojimą, siejamą tik su įrodymų turiniu. Informacija, sudaranti valstybės arba tarnybos paslaptį, jau pati savaime negali būti įrodymu civilinėje byloje, nepaisant to, kokioje įrodinėjimo priemonėje ji būtų: neleidžiami nei šalių ar trečiųjų asmenų paaiškinimai, nei liudytojų parodymai, nei rašytiniai ar daiktiniai įrodymai, nei kitos įrodinėjimo priemonės, jeigu jose esanti informacija sudaro valstybės ar tarnybos paslaptį. Teismas, gavęs įrodymus, kuriuose yra duomenų, sudarančių valstybės ar tarnybos paslaptį, taip pat prašymą išreikalausiti tokius įrodymus dėl to, kad šalis negali jų gauti, *ex officio* privalo kreiptis į įslaptintos informacijos rengėją, prašydamas pranešti, ar duomenys nėra išslaptinti. Gavęs patvirtinimą, kad valstybės ar tarnybos paslaptį sudarantys duomenys nėra išslaptinti, taip pat kai nėra galimybės juos išslaptinti, teismas atsisako priimti tokius įrodymus bei tenkinti prašymą dėl jų išreikalavimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Toks privilegijos įgyvendinimas suponuoja išvadą, kad privilegija yra absoliuti. Tačiau LRKT dar 2007 m. konstatavo, kad draudimas neišslaptintus duomenis naudoti kaip įrodymus nėra absoliutus. Nors LRKT nutarime buvo sprendžiamas klausimas ar ABTĮ 57

¹⁰⁹ Valstybės paslaptis – įslaptinta informacija, kurios praradimas arba neteisėtas atskleidimas gali sukelti grėsmę Lietuvos Respublikos suverenitetui, teritorijos vientisumui, gynybinei galiai, padaryti žalos valstybės interesams, sukelti pavojų žmogaus gyvybei ar sveikatai arba sudaryti prielaidas kilti pavojui žmogaus gyvybei (Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo (toliau – VTPĮ) 2 str. 26 d.).

¹¹⁰ Tarnybos paslaptis – įslaptinta informacija, kurios praradimas arba neteisėtas atskleidimas gali pakenkti valstybės institucijų interesams arba sudaryti prielaidas kilti pavojui žmogaus sveikatai (VTPĮ 2 str. 21 d.).

¹¹¹ Visgi Anglijos teisėje abejojama dėl šio instituto priskyrimo privilegijoms, kadangi tai nėra nė vienos proceso šalies privilegija, bet bendra viešojo intereso apsaugos priemonė (Gregoire, 2016).

str. 3 d. neprieštarauja Konstitucijai, tačiau išaiškinimas aktualus ir civilinio proceso teisėje, kadangi tapati nuostata kaip dabartinio ABTĮ 56 str. 3 d. numatyta ir CPK 177 str. 4 d. Teismas išaiškino, kad ypač svarbi yra formuluotė „paprastai“. Tai, ar konkrečioje nagrinėjamoje byloje faktiniai duomenys, sudarantys valstybės ar tarnybos paslaptį, bus įrodymai, sprendžia teismas, atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes. O tai, ar tam tikra valstybės paslaptį sudaranti (ar kita įslaptinta) informacija gali būti įrodymas atitinkamoje byloje (o jeigu taip, tai kokia apimtimi), priklauso nuo daugelio veiksnių. Jeigu sprendimui teismo nagrinėjamoje byloje priimti ir tokiam teisingumui, kokį įtvirtina Konstitucija, įvykdyti teismui pakanka tokių įrodymų (medžiagos), kurie nėra valstybės paslaptį sudaranti (ar kita įslaptinta) informacija, ši neatskleistina informacija, saugant viešąjį interesą, neturi būti įrodymas toje byloje ir šalys su ja negali būti supažindintos. Bylą nagrinėjančiam teismui visada kyla ypatinga atsakomybė, kai jis sprendžia, ar tam tikra valstybės paslaptį sudaranti (ar kita įslaptinta) informacija gali būti įrodymas toje byloje (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, privilegija yra sąlyginė, nes atliekamas balansavimo testas. Anglijoje taip pat susiformavusi sąlyginė privilegija. Lord Reid, byloje *Conway v Rimmer*, apibūdino dviejų viešojo intereso rūšių konfliktą. Visuotinai pripažįstama, kad egzistuoja dvi viešojo intereso rūšys, kurios gali konfliktuoti. Viena – viešasis interesas, kad tam tikrų dokumentų atskleidimas nepakenktų valstybei; kita – kad nebūtų trikdomas teisingumo vykdymas neatskleidžiant dokumentų, būtinų teisingam sprendimui priimti. Kai kuriose bylose žala, kurią galėtų sukelti atskleidimas, yra tokia didelė, kad jokie kiti interesai – viešieji ar privatūs – negali jos nusverti. Tokiais atvejais dokumento atskleidimas keltų pavojų valstybės interesams. Tačiau yra ir kitų atvejų, kai žala būtų daug mažesnė, tad tuomet viešuosius interesus būtina subalansuoti (Gregoire, 2016). Sąlyginė privilegija egzistuoja ir JAV. *United States v. Reynolds* buvo pirmoji byla, kurioje Aukščiausiasis Teismas suformulavo šiuolaikinių valstybės paslapties privilegijos taikymo modelį. Šioje byloje pateiktas išaiškinimas dėl privilegijos sąlyginumo. Jei būtinybė yra aiškiai pagrįsta, privilegijos reikalavimas neturėtų būti priimamas lengvabūdiškai. Vis dėlto net ir stipriausias būtinybės pagrindimas negali paneigti privilegijos, jeigu teismas galiausiai įsitikina, kad svarstoma informacija susijusi su karinę paslaptį sudarančiais duomenimis. Juolab, kai būtinybė kelia abejonių, tokioje situacijoje pareikštas oficialus privilegijos reikalavimas turi būti pripažintas viršesniu (Gregoire, 216). Kita vertus, šio magistro darbo rašymo metu vyksta teisiniai procesai byloje *J.G.G. v. Trump*, kurie atskleidžia, kaip valstybės paslapties privilegija galimai pasitelkiama vykdomosios valdžios siekiui neatskleisti teismui svarbios informacijos,

siekiant išvengti teisinės atsakomybės už galimai neteisėtai įvykdytas deportacijas bei *apriboti* teismo galimybę vykdyti veiksmingą teisminę kontrolę. Šiuo atveju teisėjas James Boasberg laikinai uždraudė deportacijas, siekdamas jas sustabdyti pagal 1798 m. *Alien Enemies Act*, tačiau Trump administracija, nepaisydama to, įvykdė skrydžius, o vėliau atsisakė pateikti teismui informaciją apie tariamų Venesuelos gaujos „*Tren de Aragua*“ narių deportavimą į Salvadorą, motyvuodama tuo, kad šios informacijos atskleidimas keltų grėsmę nacionaliniam saugumui. Nors valstybės paslapties privilegija skirta apsaugoti nacionalinio saugumo interesus, ši byla galimai atskleidžia kaip privilegija gali tapti įrankiu piktnaudžiauti, o paties JAV prezidento D. J. Trump pasisakymai žiniasklaidoje kelia klausimų dėl valdžių padalijimo principo tinkamo funkcionavimo¹¹². Nepaisant pastarojo atvejo, valstybės ar tarnybos paslapties apsaugos reikšmė yra plačiai suprantama ir pripažįstama, tačiau, bet kuriuo atveju, turi būti atliekamas balanso testas, užtikrinantis vieną ar kitą viešąjį interesą konkrečioje byloje.

2.2.3. Komercinės paslaptys

Komercinės paslapties privilegija yra informacijos privilegija. Pasak P. Shaughnessy, tokios privilegijos nėra skirtos skatinti tarpusavio pasitikėjimu grindžiamų santykių, o jų tikslas – skatinti ekonominę naudą, gaunamą iš saugomos informacijos kūrimo ir komercinio panaudojimo. Todėl jų egzistavimas priklauso ne nuo nuolatinio informacijos konfidencialumo, bet nuo nuolatinės kontrolės, leidžiančios valdyti ir išnaudoti privilegijos ekonominę vertę (Shaughnessy, 2007). Komercinė paslaptis yra informacija, kuri turi kumuliatyviuos požymius: (i) yra slapta¹¹³, (ii) turi tikros ar potencialios komercinės vertės, nes yra slapta, (iii) šią informaciją teisėtai valdantis asmuo imasi protingų veiksmų, atsižvelgdamas į aplinkybes, kad ją išlaikytų slapta (CK 1.116 str. 1 d.). Šie požymiai atitinka Sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (TRIPS) 39 str. numatytus komercinės paslapties požymius. Komercinių paslapčių privilegijos tikslas – skatinti komercinės paslapties savininką ginti savo teises teisme nebijant, kad paslaptis bus paviėšinta, ir saugoti komercinės paslapties turtinį interesą, išlaikant jos konfidencialumą (Gregoire, 2016).

¹¹² Žr., pvz.: Newsweek, Politico, ABC News, CourtListener, internete: <https://www.newsweek.com/judge-gives-new-directive-after-trump-admin-uses-state-secrets-privilege-2050230>; <https://www.politico.com/news/2025/03/24/boasberg-trump-venezuela-deportations-ruling-00244726>; <https://abcnews.go.com/US/appeals-court-hear-arguments-deportation-alleged-venezuelan-gang/story?id=120094673>; <https://www.courtlistener.com/docket/69742417/jgg-v-donald-trump/>.

¹¹³ Ji, kaip visuma, arba tiksli jos sudėtis ir sudedamųjų dalių konfigūracija apskritai nežinoma arba negalima lengvai gauti toje aplinkoje, kurioje paprastai dirbama su tokia informacija (CK 1.116 str. 1 d. 1 p.).

Šveicarijos civilinio proceso kodekso 156 str. numatyta, kad teismas turi imtis tinkamų priemonių užtikrinti, kad įrodymų rinkimas nepažeistų komercinių paslapčių apsaugos (Gregoire, 2016). Atitinkamai ir Lietuvos CPK numato komercinių paslapčių apsaugos ypatumus teismo procese, priemonės, kuriomis būtų apsaugota komercinė informacija, teikiama į bylą. Teismas gali, komercinės paslapties apimtyje: (i) apriboti ratą asmenų, kurie gali susipažinti su medžiaga, daryti ir gauti bylos išrašus, nuorašus ir kopijas (skaitmenines kopijas), (ii) dalyvauti uždaruose teismo posėdžiuose ir susipažinti su tų teismo posėdžių protokolais, (iii) gauti teismo sprendimo ar nutarties patvirtintą kopiją (skaitmeninę kopiją) (CPK 10¹ str. 2 d.)¹¹⁴. Šis teisinis reguliavimas suteikia priemonės apsaugoti procese atskleidžiamas komercines paslaptis, o teisė atsisakyti liudyti ar teikti kitokius įrodymus įstatymu nenumatyta (CPK 189 str. 2 d. 6 p.). Taigi, Lietuvos civiliniame procese nėra įtvirtintos komercinių paslapčių privilegijos. Anglosaksų teisėje požiūris nevienodas: Anglijoje privilegija taip pat neegzistuoja, o tuo tarpu JAV teismų praktikoje jau 1979 m. byloje *Federal Open Market Committee of Federal Reserve System v. Merrill* Aukščiausiasis Teismas pareiškė, kad federaliniai teismai pripažįsta sąlyginę įrodymų privilegiją komercinėms paslaptims (Gregoire, 2016). Teismas turi įvertinti privatumo apsaugos reikalavimą lyginant su poreikiu atskleisti informaciją. Šalis, kuri remiasi privilegija, turi pagrįsti, kad tikėtina, jog atskleidimas padarys didelę žalą jos konkurencinei padėčiai. Oponuojanti šalis savo ruožtu turi įrodyti, kad įrodymo, sudarančio komercinę paslaptį atskleidimas yra būtinas (Gregoire, 2016). Tokiu būdu JAV teismų praktikoje susiformavo pusiausvyros paieškos modelis, kai sprendžiama, ar konkrečiu atveju verta saugoti komercinę paslaptį, ar priartėti prie faktinės tikrovės nustatymo. Visa tai kelia klausimą Lietuvos teisiniam įrodinėjimo privilegijų reguliavimui: kodėl manoma, kad komercinės paslaptys gali būti apsaugomos anksčiau minėtais procesiniais įrankiais, bet visais atvejais turėtų būti atskleidžiamos byloje, o kita informacija ir santykiai, kurie visuomenėje pripažinti svarbiais, nepasitenkina tokiomis procesinėmis apsaugomis (uždaru procesu, apribojimu susipažinti su bylos medžiaga) ir apskritai neturi būti atskleisti byloje? Klausimas lieka atviras.

¹¹⁴ Šveicarijoje tokios priemonės yra: (i) šalies teisės susipažinti su bylos medžiaga apribojimas, (ii) teksto redagavimas prieš jį atskleidžiant priešingai šaliai, (iii) advokato draudimas atskleisti klientui jautrią informaciją, su kuria jis susipažino įrodymų rinkimo metu (Gregoire, 2016).

3. TEISINGUMO VYKDYMAS: KONFLIKTAS TARP FAKTINĖS TIKROVĖS NUSTATYMO IR KONFIDENCIALUMO APSAUGOS

Konstitucijos 109 str. numato, jog teisingumą LR vykdo tik teismai. Teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas). Konstitucinio teismo išaiškinta, kad konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teisingo sprendimo priėmimas. Konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet tokius sprendimus, kurie savo turiniu nėra neteisingi (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas). Taigi, aišku yra tai, kad teismo sprendimai turi būti teisingi, taip pasiekiamas pagrindinis tikslas – teisingumas. Tačiau „pilkoji zona“ prasideda klausiant tai koks teismo sprendimas yra teisingas?

Teisingumo sąvoka yra itin komplikauta ir turi labai gilų filosofinį pagrindą, iki šiol nėra vieno bendro sutarimo, kas yra teisingumas ir kuo jis skiriasi nuo neteisingumo (Gumbis, 2018, p. 74). Doktrinoje Mykolo Romerio universiteto prof. habil. dr. Alfonsas Vaišvila laikosi pozicijos, kad nenustačius objektyviosios tiesos neįmanoma įvykdyti teisingumo (Vaišvila, 2004), o Vilniaus universiteto doc. dr. Jaunius Gumbis teigia, kad sprendimo teisingumas priklauso nuo to, kiek teisėjas sugebės pritaikyti argumentus remdamasis tos bylos medžiaga ir papildomais šaltiniais (Gumbis, 2018, p. 79). Pasak Egidijaus Laužiko, prof. habil. dr. Valentino Mikelėno ir prof. habil. dr. Vytauto Nekrošiaus, teisėjas, sprenddamas jo nuožiūrai paliktus klausimus, turi jausti visuomenės teisingumo sampratą, vadovautis visuomenės suprantamomis ir visuotinai pripažintomis moralinėmis vertybėmis. Teigiama, kad teisingumo ir neteisingumo nustatymo kriterijus yra moralinės kategorijos – lygybė ir nelygybė, gėris ir blogis, žmogiškumas ir nežmogiškumas, protingumas ir neprotingumas, sąžiningumas ir nesąžiningumas ir kt. Teismas tampa suvokimo visuomenėje barometru. Teismo pateiktas ginčo sprendimas nors formaliai ir turėtų būti laikomas teisingu, gali neatitikti nei šalių, nei visuomenės teisingumo suvokimo. Toks teismo sprendimas nepajėgus užtikrinti socialinės taikos (Laužikas *et al.*, 2003). Taip pat ir Dr. Artūras Driukas ir dr. Virgilijus Valančius mano, kad teisės normos nėra vienintelis visuomeninių santykių reguliatorius, todėl teisingumo vykdymas negali būti tapatinamas su teisės normų taikymu (Driukas, Valančius, 2005). Autorės nuomone, teisingumas užtikrinamas kai jis pasiekiamas toks, kokio jo reikia teisingumo adresatams. Tai yra

visuomenė. Jei visuomenė jaučia, kad teismas įvykdė teisingumą, tikslas yra pasiektas. Teisingumas nėra ir negali būti statiškas, jis turi jausti visuomenės vertybinę sistemą.

Antai LAT praktikoje laikomasi nuoseklios pozicijos, kad pagrindinis teismo tikslas yra teisingas bylos išnagrinėjimas, siekiant nustatyti materialią tiesą byloje¹¹⁵(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, (i) būtina teisingai išnagrinėti bylą ir (ii) siekti, kad byloje būtų nustatyta tiesa. Viena vertus, nėra įrodyta ir tiksliai apibrėžta, kas yra tiesa, doktrinoje nuomonės dėl šio termino vartojimo išsiskiria (Lastauskienė, 2023, p. 10), šios sąvokos vartojimas yra gana chaotiškas (Terebeiza, 2011). Nepaisant to, suprantama, kad teisiniuose ginčiuose atkurti tai, kas įvyko iš tikrųjų, vargu ar įmanoma (Lastauskienė, 2023, p. 9), tačiau išsiskiriančiose tiesos termino paieškose visgi galima įžvelgti vieną bendrą vardiklį – siekiama, kad sprendime nustatinėjami faktai atitiktų tikrovę. Vilniaus universiteto doc. dr. Giedrė Lastauskienė teigia, jog, akivaizdu, kad faktai turi būti nustatyti teisingai – tik tokiu atveju įmanoma įgyvendinti teisingumą, o faktai laikomi nustatytais teisingai, kai patvirtinamos (konstatuojamos) iš tikrųjų (realiai) įvykusios gyvenimo aplinkybės (Lastauskienė, 2023, p. 8). Požiūriui, kad nustačius faktinės tikrovės aplinkybes teismas įvykdys teisingumą, pritartina tik iš dalies. Autorės nuomone, teisingas bylos išnagrinėjimas, siekiant nustatyti faktinę tikrovę gali turėti kur kas kitokią reikšmę, nei vien įvykusių faktų atkūrimas. Ar galima teigti, kad teisingumas nepasiektas, jeigu tam tikri faktai byloje nenustatyti arba nustatyti neteisingai dėl to, kad procese buvo apsaugotos visuomeninės vertybės ar net pamatinės žmogaus teisės? Ir priešingai, ar galima teigti, kad teisingumas įgyvendintas, jei visi faktai byloje nustatyti teisingai, tačiau tai padaryta visuomeninių vertybių ir žmogaus teisių kaina? Koks sprendimas užtikrintų socialinę taiką? Nors sprendimo atitikimas faktinei tikrovei yra neabejotinai vertinamas kaip siekiamybė¹¹⁶, tačiau šį siekį suabsoliutinant yra ribojama tokių vertybių kaip konfidencialumas veikimo sritis.

Egzistuoja požiūris, kad teismo procesas yra vertybių pasirinkimas ir derinimas (Laužikas *et al.*, 2003). Jau minėtoje 2023 m. LAT byloje buvo teigiama, jog įrodinėjimo privilegija siejama su vertinimu, ar draudimas naudoti tam tikrą įrodinėjimo priemonę yra reikšmingesnis nei tiesos nustatymas konkrečiu atveju (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Užsienio doktrinoje taip pat pripažįstama, jog tiek kontinentinės teisės, tiek anglosaksų teisės tradicijos šalyse, teisių privilegijų leistinumą taisyklių poveikis yra „slopinti tiesą“, kadangi teisė pripažįsta, kad

¹¹⁵ LRTK 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimu pasisakyta už teismų tikslą siekti materialiosios tiesos nustatymo.

¹¹⁶ Tai patvirtina civilinio proceso institutai, kuriais siekiama užtikrinti, kad faktai būtų nustatomi kuo tiksliau (leistinumą taisyklės, kurių tikslas yra kuo tikslesnis faktų nustatymas).

tam tikros informacijos konfidencialumas yra svarbesnis už tiesos nustatymo tikslą (Bartkus, 2023). Teisinių privilegijų institutas apibrėžia tokias įrodymų leistinumą taisykles, kurios atlieka funkcijas, nesusijusias su faktų nustatymu, nepadidina faktų nustatymo tikslumo, o kaip tik priešingai – eliminuoja, galbūt kartais net esminius, įrodymus iš bylos. Kitaip tariant, privilegijos pagrįstos idėja, kad tam tikrų interesų skatinimui konfidencialumas yra laikomas svarbesniu už įrodymų vertę (Ginsburg, Mosk, 2013). P. Shaughnessy atkreipia dėmesį, jog privilegijos pripažinimas užkerta kelią šaliai, siekiančiai gauti įrodymus, pateikti juos byloje, įrodinėjimo našta tampa sunkesnė (Shaughnessy, 2007). Privilegijos neskatina atitinkamų įrodymų įtraukimo, o veikiau neleidžia pateikti potencialiai patikimų, įrodomųjų ir galbūt net lemiamų įrodymų. Vis dėlto privilegijos buvo suteiktos, nes jos saugo viršesnius interesus. Nacionaliniai įstatymų leidėjai ir teisės aktus formuojantys teismai pripažino, kad įrodymų praradimas yra mažiau reikšmingas nei nauda visuomenei, kuri kyla iš paslaugų teikimo arba informacijos naudojimo, skatinamo privilegija. Privilegijos taip pat glaudžiai susijusios su svarbiais asmens neliečiamybės, privatumo ir žmogaus teisių išsaugojimo aspektais (Shaughnessy, 2012). Privilegijos reikalauja ne tik apriboti faktinės tikrovės nustatymo tikslą, bet ir ieškoti protingos teisinių vertybių pusiausvyros, kadangi pasirenkant konfidencialumą, kaip vertybę, gali nukentėti kita, lygiateisiškumo, vertybė. Visgi, kaip jau minėta, pripažįstama, kad yra verta pasistengti rasti tą pusiausvyrą, kadangi neįtvirtinus teisinių privilegijų apsaugos visuomenėje gali taip nutikti, kad išvis nebus tokių įrodymų, kokius dabar saugome nuo išviešinimo. Jeigu visuotinai pripažinti svarbūs santykiai, tokie kaip advokato ir kliento, mediko ir paciento, dvasininko ir penitento ir t. t., kurių pagrindas yra privatumas ir konfidencialumas, bus nesaugomi nuo išviešinimo teismo procese, šių santykių dalyviai apskritai bijos eiti į tokį santykį. Informacijos privilegijų nebuvimas gali pastatyti valstybę į pavojingą poziciją, sunaikinti mediaciją, kaip ginčų sprendimo būdą. Taigi, įrodinėjimo privilegijos yra visuomenėje svarbių santykių ir konfidencialios informacijos gyvavimo garantas.

Koks teisingumas įgyvendinamas Lietuvos civiliniame procese? Autorės vertinimu, galimi yra du požiūriai:

- (i) faktinės tikrovės nustatymas suvaržomas teisinėmis privilegijomis, o teisingumas įvykdomas kiek įmanoma labiau priartėjant prie faktinės tikrovės atkūrimo byloje;
- (ii) teisinės privilegijos leidžia nustatyti faktinę tikrovę, išvengiant visuotinai pripažintų vertybių pažeidimo, o teisingumas įvykdomas proceso kelyje kiek

įmanoma mažiau paaukojus visuomenėje svarbių santykių ir informacijos konfidencialumo, tačiau paaukojus tikslesnį faktinės tikrovės nustatymą.

Autorės nuomone, šiam visuomenės teisingumo suvokimo pajautimui ypač svarbi doktrina ir teismų formuojama praktika, kadangi įstatymų leidėjo nustatytas teisinis reguliavimas, nors ir pritaikytas konkrečios jurisdikcijos visuomenės poreikiams (pavyzdžiui, pagal skirtingas teisės tradicijas: anglosaksų ir civilinės), tačiau nebūtinai atspindi visuomenės vertybinę sistemą esamuoju momentu. Tai, autorės nuomone, lemia tokie veiksniai: (i) tam tikrą reguliavimą lėmusi lobistų įtaka, (ii) tam tikrą reguliavimą nulėmę tuometiniai įvykiai visuomenėje arba nenatūraliai tam tikroje jurisdikcijoje susiformavęs reguliavimas (pavyzdžiui, ES reglamentai, direktyvos), (iii) pasenęs, dabartinių visuomenės poreikių neatspindintis reguliavimas. Nepaisant šių rizikų, buvo analizuojamas privilegijų teisinis reglamentavimas civiliniame procese. Tai padaryti neišvengiama, kadangi skirtingai nei JAV, kur privilegijos formuojamos ir plečiamos teismų praktikoje, civilinės teisės tradicijos šalyse jos įtvirtintos įstatymiškai. Reikia pripažinti, kad tikrąją visuomenės vertybinę sistemą teisingumo vykdymo atžvilgiu nustatyti sunku dėl minėtų priežasčių (negausi teismų praktika, doktrina).

Teisinių privilegijų analizė atlikta užsienio doktrinos, kitų civilinės teisės tradicijos šalių įstatyminio reguliavimo ir anglosaksų teisės tradicijos šalių teismų praktikos kontekste. JAV ir Anglijoje privilegijų praktika formuojasi jau nuo labai seniai, pamatiniai teismų sprendimai yra iš praeito amžiaus. Lietuvoje tam tikrų santykių ar informacijos apsauga daugiausia įgyvendinta per ES teisės aktus, Lietuvos teisinė sistema neturi autonomiškai sukurtų, originalių, nacionaliniam kontekstui pritaikytų privilegijų. Nepaisant to, galima teigti, kad nacionalinėje teisėje būtinas visuotinai saugotinų santykių ir informacijos apsaugos lygis yra pasiektas. Įtvirtintos plačiausiai pripažintos, numatytos Konstitucijoje arba tarptautiniuose teisės aktuose, įtvirtintos ES teisės aktais: atstovo, advokato, mediko, dvasininko, mediatoriaus, visuomenės informavimo rengėjo, skleidėjo ir žurnalisto profesinė paslaptis, valstybės ar tarnybos paslaptis, mediacijos paslaptis, teisė neliudyti prieš save, savo šeimos narius, artimuosius giminaičius. Paplitusios, bet Lietuvoje apsaugos neturinčios yra komercinės paslaptys. Bendrovių vidaus teisininkams, patentiniams patikėtiniams, buhalteriams, bendrosios praktikos psichologams privilegija netaikoma. Visgi, net ir plačiausiai saugomų santykių (advokato, mediko, dvasininko, mediatoriaus) privilegijų turinys skiriasi ir pačioje ES. Lietuva išsiskiria advokato apsaugos sąlyginumu, kadangi tiek anglosaksų teisės tradicijos valstybėse, tiek kontinentinėje teisėje daugiausia pripažįstama, kad advokato profesinė paslaptis arba advokato ir kliento privilegija yra absoliuti. Tiesa, iš įstatyminio reguliavimo Lietuvoje itin sunku nustatyti privilegijų

sąlyginumą arba absoliutumą, tačiau atsižvelgiant į dėsningumus turimoje teismų praktikoje ir doktrinoje (analogiškai naudota baudžiamosios teisės privilegijų doktrina), daroma išvada, kad sąlyginėms privilegijoms teismo yra atliekamas balanso testas, jas gali „nusverti“ kitoks viešasis interesas, nei viešasis interesas apsaugoti santykių ar informacijos konfidencialumą, o absoliučių privilegijų ribojimų sąrašas aiškiai įtvirtintas įstatymu ir balanso testas nebeatliekamas. Toliau, visumoje privilegijų, įtvirtintų Lietuvos civiliniame procese pastebima, kad subjektų prasme jos apima pakankamai platų subjektų ratą, tačiau privilegijų išplėtimo praktika konservatyvi. Pavyzdžiui, advokato profesinė paslaptis bendrovės vidaus teisininkams neišplėsta net ES lygiu pagal teismų praktiką, be to, daugumoje ES valstybių netaikoma ir kitiems specialistams, tokiems kaip patentiniai patikėtiniai, buhalteriai. Mediacijos konfidencialumas neplečiamas anglosaksiškai privilegijai „be teisinių padarinių“, o dvasininko profesinė paslaptis doktrinoje apribota tradiciškai aiškinant išpažintį (kaip privalomą sakramentą). Visgi, bendrame privilegijų kontekste, Lietuvos civilinio proceso suteikiama apsauga tikrai nėra tokia lanksti ir atvira privilegijų išplėtimui kaip JAV¹¹⁷, tačiau atitinka bendrą ES valstybių pulsą. Faktinės tikrovės atkūrimo tikslas ribojamas būtiniausių, visuotinių santykių ir informacijos apsaugos ribose.

Taigi, apibendrinant, buvo minėti du požūriai, kada pasiekiamas teisingumas: (i) kiek įmanoma labiau priartėjant prie faktinės tikrovės atkūrimo byloje, nepaisant privilegijuotų santykių ir informacijos konfidencialumo galimų pažeidimų, (ii) nepaisant rezultato dėl faktinės tikrovės nustatymo, procese nepažeidus visuotinai pripažintų svarbiais santykių ir informacijos konfidencialumo. Nors Lietuvos civilinio proceso vertybinė sistema privilegijų atžvilgiu suponuoja dviejų požūrių pusiausvyrą, visgi labiau artima antrajam požūriui. Toliau nurodyti argumentai pagrindžia pusiausvyrą su pirmuoju požūriu:

- (i) įrodinėjimo privilegijų civiliniame procese doktrina Lietuvoje iš esmės neegzistuoja, o teismų praktika negausi, kai tuo tarpu tiesos nustatymo tikslas analizuojamas doktrinoje, ypač pastarųjų metų (Nekrošius, Bartkus, 2024; Lastauskienė, 2023), pabrėžiamas teismų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje¹¹⁸) sprendimuose, rengiamos diskusijos (Tiesos paieškos teismo procese, 2024);

¹¹⁷ Primenama, kad JAV Federalinių įrodymų taisyklių Nr. 501 iš esmės numato, kad kiekvieno privilegijos pripažinimas bei apimtis federaliniuose teismuose nustatomi kiekvienu atveju atskirai, vadovaujantis teismų išaiškinimais, o ne konkrečia federaline taisykle.

¹¹⁸ Dar LRKT 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimu pasisakyta už teismų tikslą siekti materialiosios tiesos nustatymo.

- (ii) sprendžiama, kad dalis privilegijų yra absoliučios remiantis prielaida, kad įstatymas aiškiai apibrėžia jų ribas¹¹⁹, nors iš tikrųjų tai yra teisinio aiškinimo pasekmė, nesant aiškaus praktinio taikymo. Taigi, išvada dėl kai kurių privilegijų absoliutumo daroma preziumuojant, kad įstatymas yra aiškus, nuspėjamas ir atitinkamos nuostatos adresatai turi suvokti savo teisių turinį, suprasti, ar teisė absoliuti ar sąlyginė;
- (iii) dalis privilegijų yra sąlyginės. Sąlyginėms privilegijoms taikomas balanso testas sukuria situacijas, kai apsaugos apimtis tampa neapčiuopiama, o tai mažina teisinį aiškumą.

Nepaisant to, antrojo požiūrio, akcentuojančio konfidencialumo apsaugą, dominavimą Lietuvos civilinio proceso teisėje pagrindžia Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtinta santykių ir informacijos apsauga, atitinkanti kontinentinės teisės standartus. Įstatymų leidėjas numatė šias įrodymų lestinumo taisykles, siekiant apsaugoti konfidencialaus santykio šalių interesus (Lietuvos Respublikos Seimo Teisės..., 2001). Akivaizdu, kad bendrojoje teisėje privilegijos labiau išvystytos (nors, pavyzdžiui, Anglijoje, kitaip nei Lietuvoje, nepripažįstama dvasininko privilegija), egzistuoja privilegijų išplėtimo praktika (pavyzdžiui, vidaus teisininkams, buhalteriams), įtvirtintos Lietuvoje nepripažįstamos privilegijos (pavyzdžiui, „be teisinių padarinių“ taisyklė, psichoterapeuto privilegija). Visgi vertybinės sistemos būklę Lietuvoje tikslinga vertinti kontinentinės teisės praktikos visumoje. Tuo labiau, kad pagal bendrosios teisės valstybių teismų praktiką matomas didesnis poreikis praktiniam privilegijų taikymui nei Lietuvoje ar kitose kontinentinės teisės valstybėse. O atsižvelgiant į kitų kontinentinės teisės valstybių įtvirtintą privilegijų sistemą (pavyzdžiui, Šveicarijoje taip pat nepripažįstama atskira komercinių paslapčių privilegija, kaip ir Lietuvoje, paslaptys saugomos pasitelkiant civilinio proceso teisės apsaugos priemones) ir ES teismų (pavyzdžiui, ESTT pozicija dėl teisinės profesinės privilegijos netaikymo bendrovių vidaus teisininkams) ir institucijų (pavyzdžiui, ETMK rekomendacijose įtvirtinta plati žurnalisto samprata) poziciją privilegijų instituto klausimais, Lietuva yra įtvirtinusi pakankamą konfidencialių santykių ir informacijos apsaugą civiliniame procese.

¹¹⁹ Prielaida jau nepasitvirtino su advokato profesine paslaptimi, kai LVAT išaiškino, kad privilegija nėra absoliuti.

IŠVADOS

1. Įrodinėjimo privilegijų teisinis kvalifikavimas civilinio proceso įrodymų leistinumą sampratoje vertinamas nevienodai – nėra vieningo sutarimo, ar privilegijos laikytinos įrodymų formos, ar turinio ribojimo taisyklėmis. Viena pozicija grindžiama požiūriu, kad privilegijos susijusios su procesine įrodymų forma, t. y. jos nulemia, ar konkreti įrodinėjimo priemonė gali būti naudojama. Kita vertus, alternatyvi pozicija argumentuoja, kad privilegijos riboja įrodymų turinį, nes draudžia tam tikras faktines aplinkybes nustatinėti nepriklausomai nuo įrodinėjimo priemonės. Pagal pastarąjį vertinimą privilegijos užima vietą įrodymų turinio leistinumą taisyklių struktūroje, tuo tarpu pirmasis požiūris jas sieja išimtinai su forma. Šis skirtumas lemia skirtingą privilegijų kvalifikavimą ir jų taikymo mastą.
2. Atlikta profesinių ir kitų įrodinėjimo privilegijų analizė rodo, kad nors Lietuvos civilinio proceso teisėje yra įtvirtintas pakankamas kontinentinėje teisėje pripažįstamų konfidencialumo ir privatumo vertybių apsaugos standartas, šio instituto raida išlieka fragmentiška. Privilegijų turinio neapibrėžtumas, doktrinos trūkumas bei ribota teismų praktika, leidžia daryti išvadą, kad Lietuvoje įrodinėjimo privilegijų institutas turi daug erdvės tolesniam vystymuisi.
3. Teisinės privilegijos bendrosios teisės tradicijos valstybėse yra lankstesnės ir adaptyvesnės, kadangi jų taisyklės formuojamos teismų praktikoje. Šis formavimo būdas leidžia teismams operatyviau reaguoti į kintančius visuomenės poreikius saugoti tam tikrus konfidencialius santykius ar informaciją, prireikus išplečiant privilegijų taikymo sritį. Tuo tarpu kontinentinės teisės tradicijos valstybėse privilegijos paprastai yra kodifikuotos įstatymuose ir susietos su formalia profesine kvalifikacija. Nors tai užtikrina didesnę teisinį aiškumą ir nuspėjamumą, kartu riboja galimybes lanksčiai reaguoti į specifines situacijas ar plėsti apsaugą.
4. Lietuvos civiliniame procese įgyvendinamas teisingumas užtikrina pusiausvyrą tarp faktinės tikrovės nustatymo ir konfidencialumo apsaugos. Nors faktinės tikrovės nustatymas išlieka svarbus teisingumui pasiekti (tai rodo LRKT ir LAT suformuotas tikslas siekti tiesos nustatymo byloje, sąlyginės privilegijos), tačiau teisingumas užtikrinamas, be to, nepažeidžiant aukštesnių vertybių nustatant faktinę tikrovę byloje. Lietuvos civiliniame procese įrodinėjimo privilegijų institutu saugomi santykiai ir informacija atitinka kontinentinės teisės standartus, pripažįstama, kad svarbiau už faktinės tikrovės nustatymą yra apsaugoti tam tikro santykio šalių interesus, išsaugoti tam tikros konfidencialios informacijos ekonominę vertę. Todėl galima daryti išvadą,

kad dviejų požiūrių pusiausvyroje labiau dominuoja požiūris, kad įrodinėjimo privilegijos leidžia nustatyti faktinę tikrovę, išvengiant visuotinai pripažintų vertybių pažeidimo.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

Tarptautinės sutartys:

1. Vienos konvencija dėl diplomatinio santykių (1961). *Valstybės žinios*, 1999, 83-2455.
2. Vienos konvencija dėl konsulinio santykių (1963). *Valstybės žinios*, 1999, 83-2456.
3. Konvencija dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje (2002). *Valstybės žinios*, 97-4258.
4. Pasaulinės gydytojų asociacijos generalinė asamblėja (1949). *Tarptautinis medicinos etikos kodeksas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.esavada.lt/dokumentai/1488-tarptautinis-medicinos-etikos-kodeksas/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
5. Lisabonos deklaracija „Dėl pacientų teisių“ (1981) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-lisbon-on-the-rights-of-the-patient/declaration-of-lisbon-1981/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
6. The American Law Institute and UNIDROIT (2006). *ALI / UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.unidroit.org/instruments/civil-procedure/ali-unidroit-principles/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
7. International Bar Association (2020). *IBA taisyklės dėl įrodymų rinkimo tarptautiniame arbitraže* [interaktyvus]. Priimta IBA Tarybos sprendimu 2020 m. gruodžio 17 d. Prieiga per internetą: <https://www.ibanet.org/document?id=Rules-on-the-Taking-of-Evidence-in-International-Arbitration-2020-Lithuanian> [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
8. European Law Institute and UNIDROIT (2021). *ELI / UNIDROIT Model European Rules of Civil Procedure* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.unidroit.org/instruments/civil-procedure/eli-unidroit-rules/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].

Europos Sąjungos teisės aktai:

9. Europos Parlamento ir Tarybos 2016 m. balandžio 27 d. reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas). *OL L* 119, p. 1.

10. Council of Europe Committee of Ministers (2000). *Recommendation No. R (2000) 7 of the Committee of Ministers to member states on the right of journalists not to disclose their sources of information* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805e2fd2> [žiūrėta 2025 m. balandžio 7 d.].
11. Council of Europe Committee of Ministers (2011). *Recommendation CM/Rec(2011)7 of the Committee of Ministers to member States on a new notion of media* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://edoc.coe.int/en/media/8019-recommendation-cmrec20117-on-a-new-notion-of-media.html> [žiūrėta 2025 m. balandžio 7 d.].
12. Europos Komisija (2004). *Europos mediatorių elgesio kodeksas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/Europos_mediatoriu_elgesio_kodeksas.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 7 d.].

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

13. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
14. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas (1995). *Valstybės žinios*, 89-1985.
15. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 63-1479.
16. Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 66-1572.
17. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 71-1706.
18. Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas (1999). *Valstybės žinios*, 105-3019.
19. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
20. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340.
21. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.

22. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, 50-1632.
23. Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas (2008). *Valstybės žinios*, 87-3462.
24. Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 17, 20, 21, 22, 23, 26, 28, 29 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 3-1 straipsniu įstatymas (2024). *TAR*, 11245.
25. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1999 m. gruodžio 16 d. įsakymas Nr. 552 „Dėl Asmens sveikatos paslapties kriterijų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 109-3195.
26. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 m. vasario 1 d. įsakymas Nr. 65 „Dėl Informacijos apie pacientą valstybės institucijoms ir kitoms įstaigoms teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo ir asmens sveikatos paslapties kriterijų nustatymo“. *Valstybės žinios*, 13-405.
27. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2016 m. balandžio 22 d. įsakymas Nr. 1R-102 „Dėl Lietuvos advokatų etikos kodekso skelbimo“. *TAR*, 10280.

Užsienio valstybių teisės aktai:

28. National Conference of Commissioners on Uniform State Laws (2001). *Uniform Mediation Act*.
29. National Conference of Commissioners on Uniform State Laws (2005). *Uniform Rules of Evidence Act*.
30. United States Congress (1975). *Federal Rules of Evidence* (su vėlesniais pakeitimais).

Specialioji literatūra:

31. Agapiou, A. and Clark B. (2018). The practical significance of confidentiality in mediation. *Civil Justice Quarterly*, 37(1), p. 74-97.
32. Alonzo, J. S. (2006). Restoring the ideal marketplace: How recognizing bloggers as journalists can save the press. *New York University Journal of Legislation and Public Policy*, 9(2), p. 751–773.
33. Ažubalytė, R., Jurka, R. ir Zajančkauskienė, J. (2016). *Baudžiamojo proceso teisė: bendroji dalis*. 1 kn. Vilnius: Registrų centras.
34. Bailey, J. C. (2000). Mediator's Privilege: Can a Mediator Be Compelled to Testify in a Mediator's Privilege: Can a Mediator Be Compelled to Testify in a Civil Case - California Privilege Law Says Yes - *Olam v. Congress Mortgage Co., The. Journal of Dispute Resolution*, 2000(2), p. 395-411.

35. Baker McKenzie (2022). *Global Attorney-Client Privilege Guide*. Fourth Edition [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/guides/2022/global-attorneyclient-privilege-guide--fourth-edition.pdf> [žiūrėta 2025 m. balandžio 7 d.].
36. Lietuvos psichologų sąjunga (2018). *Psichologo profesinės etikos kodeksas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.psichologusajunga.lt/wp-content/uploads/2024/05/Psichologu-sajunga_ETIKOS-KODEKSAS_1.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
37. Bartholomew, C. P. (2017). Exorcising the Clergy Privilege. *Virginia Law Review*, 103 (6), p. 1016-1077.
38. Bartkus, J. (2022). Įrodymų lestinimo samprata Lietuvos civiliniame procese ir arbitraže. *Teisė*, 122, 51–64. <https://doi.org/10.15388/Teise.2022.122.4>
39. Bartkus, J. (2023). *Įrodymų lestinimas tarptautiniame komerciniame arbitraže*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (S001), Vilniaus universitetas. Vilnius. <https://doi.org/10.15388/vu.thesis.551>
40. Berger, K. P. (2006). Evidentiary Privileges: Best Practice Standards versus/and Arbitral Discretion. *Arbitration International*, 22(4), 501–517.
41. Bland, D. E. and Johnson, S. G. (2012). Applying the Attorney-Client Privilege to Investigations Involving Attorneys: What Is Fair Game in Discovery? In: Walkowiak V. S., McNabb S. M. and Rodriguez O. R. (2012). *The Attorney-Client Privilege in Civil Litigation: Practicing and Defending Confidentiality*. Fifth Edition [online], American Bar Association, 281-337. Prieiga per internetą: https://www.robinskaplan.com/assets/html/documents/uploads/pdfs/6a8a957b7a99492aaf6cddeb24f6c88c_applying-the-attorney-client-privilege-to-investigations-involving-attorneys.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 7 d.].
42. Cassidy R. M. (2003). Sharing Shared Secrets: Is It (Past) Time for a Dangerous Person Exception to the Clergy Penitent Privilege. *William and Mary Law Review*, 44, p. 1627-1778.
43. Cornes, D. (2008). Mediation Privilege and the EU Mediation Directive: An Opportunity?. *Arbitration: The International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management*, 74(4), p. 395-405.
44. Dolmas, M., Vandermeersch, D. and Modrall, J. (2011). The European Court of Justice Denies Professional Legal Privilege to Employed Lawyers. *Employee Relations Law Journal*, 36(4), p. 1-6 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.clearygottlieb.com/~media/organize-archive/cgsh/files/publication->

[pdfs/european-court-of-justice-denies-professional-legal-privilege-to-employed-lawyers.pdf](#) [žiūrėta 2025 m. balandžio 7 d.].

45. Driukas, A. ir Valančius, V. (2005). *Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis*. T. 1. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
46. Emson, R. (2006). *Evidence*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
47. Endriukaitytė, S., Jonuškaitė, D. ir Gefenas E. (2012). Konfidencialumas gydytojo praktikoje. *Visuomenės sveikata*, 3(58), p. 19-25.
48. Farid, A. S. (2023). Changing the paradigm of traditional journalism to digital journalism: Impact on professionalism and journalism credibility. *Journal International Dakwah and Communication*, 3(1), p. 22–32. <https://doi.org/10.55849/jidc.v3i1.374>.
49. Fontham, M. R. (2002). *Trial Technique and Evidence*. Second Edition. Newark: LexisNexis – Matthew Bender.
50. Gaillard, E. (2010). *Tarptautinio arbitražo teisės teorija*. Vertė Vaitkutė Pavan, G., Aukštuoliene, R., Kasparavičius, J., Petkutė-Gurienė. Vilnius: UDLAP „Kopa“.
51. Ginsburg, T. and Mosk, R. M. (2013). Evidentiary Privileges in International Arbitration. *Coase-Sandor Institute for Law & Economics Working Paper*, 656 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2343946 [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
52. Gregoire, N. (2016). *Evidentiary privileges in international arbitration: a comparative analysis under English, American, Swiss and French law*. Collection genevoise. Droit international. Genève: Schulthess.
53. Grušas, G. et al. (2012). *Kanonų teisės kodeksas = Codex Juris Canonici / Lietuvos Vyskų Konferencija*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
54. Gumbis, J. (2018). *Teisinis argumentavimas: realistinis požiūris*. Vilnius: J. Gumbis.
55. Hopt, K. J. and Steffek, F. (2013). *Mediation: Principles and Regulation in Comparative Perspective*. Oxford: Oxford University Press. doi:10.1017/S1566752912001322
56. Horner, C. (1997). Beyond the Confines of the Confessional: The Priest-Penitent Privilege in a Diverse Society. *Drake Law Review*, 40, p. 697-732.
57. Inchausti, F. G. and Sturmer, M. (2019). Access to Information and Evidence in the ELI/UNIDROIT European Rules on Civil Procedure: Some Fundamental Aspects. *Uniform Law Review*, 24(1), p. 14-41.

58. Juknevičiūtė, R., Donauskaitė, D. ir Tubys L. (2020). *Žurnalistų darbas interneto amžiaus Lietuvoje: iššūkiai saugumui, privatumui, reputacijai* [interaktyvus]. Lietuvos žurnalistikos centras. Prieiga per internetą: <https://www.lzc.lt/wp-content/uploads/2020/09/Zurnalistu-darbas-internete.pdf> [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
59. Juozapaitytė, G. (2022). Navigating In-house Privilege in International Arbitration. *Arbitražas. Teorija ir praktika*, 8(1), p. 3-17, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.arbitrazas.lt/failai/Zurnalas/2022/2022.1.Arbitrazas-Nr.8-Gaile_Juozapaityte.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 7 d.].
60. Jurka, R. (2004). Dvasininkų imunitetas baudžiamajame procese: sampratos problemos. *Teisės problemos*, 3 (45), p. 54-71.
61. Jurka, R. (2005). Žurnalistų imuniteto samprata baudžiamajame procese. *Teisės problemos*, 1 (47), p. 62-77.
62. Jurka, R. (2006). Draudimas versti duoti parodymus prieš save kaip asmens konstitucinių teisių baudžiamajame procese garantas. *Jurisprudencija*, 1(79), p. 31-39.
63. Jurka, R. (2010). Immunities of the Witness and Witnessing in the Criminal Procedure: The Problem of Identity and Relation. *Jurisprudencija*, 3(121), p. 269–282 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/7beab458-daa2-4d74-a075-4c4c6312b1b1/content> [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
64. Kallipetis, M. (2020). *Mediation Confidentiality and Privilege. Endangered Species*. International Academy of Mediators Virtual Conference [interaktyvus]. Michel Kallipetis QC FCI Arb. Prieiga per internetą: <https://iamed.org/wp-content/uploads/2018/09/Mediation-Confidentiality-and-Privilege.pdf> [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
65. Kamenecka-Usova, M. (2015). Confidentiality in Mediation. *RSU Elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls*, 2(2), p. 26-30. <https://doi.org/10.25143/SOCR.02.2015.2.26-30>
66. Kraemer, R. (2024). *Mediacija advokato veikloje: teoriniai pagrindai ir taikymo ypatumai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (S 001), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
67. Kukaitis, M. (2024). Advokatas baudžiamojoje justicijoje. *Vilnius University Open Series*, p. 457–474. doi:10.15388/LBJT.2024.19.
68. Lastauskienė, G. (2023). *Tiesos sąvoka teisėje*. *Teisė*, 128, p. 8-20.

69. Laužikas, E. et al. (2003). *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. T. 1. Vilnius: Justitia.
70. Lietuvos bioetikos komitetas (2023). *Lietuvos gydytojų sąjungos profesinės etikos kodeksas* [interaktyvus]. Lietuvos bioetikos komitetas. Prieiga per internetą: <https://bioetika.lrv.lt/lt/etikos-kodeksai/lietuvos-gydytoju-sajungos-profesines-etikos-kodeksas/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
71. Lipps, J. (2011). The Path Toward A Federal Mediation Privilege: Approaches Toward Creating Consistency For A Mediation Privilege In Federal Courts. *American Journal of Mediation*, 55.
72. Machovenko, J. ir Griškevič, L. (2015). Bendravalstybinės LDK privilegijos kaip Lietuvos konstituciniai aktai. *Teisė*, 93, 46–66. <https://doi.org/10.15388/Teise.2014.93.5075>
73. Martinonienė, E. (2002). *Lietuvos kriminalinės žurnalistikos veiklos ir teisėsaugos informacijos pateikimo žiniasklaidoje teisinis reglamentavimas visuomenės informavimo tobulinimo aspektu*. Daktoro disertacija, humanitariniai mokslai, komunikacija ir informacija (06 H), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universitetas.
74. Mazza, M. J. (1998). Should Clergy Hold the Priest-Penitent Privilege. *Marquette Law Review*, 82(171), p. 171-204.
75. Meškauskaitė, L. (2004). *Žiniasklaidos teisė: Visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras. (Pastaba: Buvo du identiški įrašai, paliktas vienas.)
76. Mikelėnas, V. (1997). *Civilinis procesas. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia.
77. Mikenėnas, V. et al. (2001). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji [1] knyga, Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia.
78. Mikelėnas, V. et al. (2020). *Civilinio proceso teisė. Bendroji dalis. 1 knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
79. Miles, L. A. (2004). Absolute mediation privilege: promoting or destroying mediation by rewarding sharp practice and driving away smart lawyers. *Whittier Law Review*, 25(3), p. 617-644.
80. Milašius, T. (2007). Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas. *Teisė*, 63, p. 43-58.
81. Mozūraitis, G. (2011). Paciento sveikatos informacijos konfidencialumo ribos. *Socialinių mokslų studijos*, 3(3), p. 1129-1144.
82. Mueller, C., Kirkpatrick L. and Richter L. (2018). §5.35 *Psychotherapist-Patient Privilege* [interaktyvus]. GWU Legal Studies Research Paper, 68. Prieiga per

- interneta: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3277054 [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
83. Nekrošius, V. (2021). Įrodymų teisėtumas kaip jų leistinumą sąlyga Lietuvos civiliniame procese. *Teisė*, 118, 8–17. <https://doi.org/10.15388/Teise.2021.118.1>
84. Nekrošius, V. ir Bartkus, J. (2024). Įrodinėjimo standarto paieškos Lietuvos Respublikos civiliniame procese. *Teisė*, 132, p. 8-19. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
85. Panomariovas, A. (2001). *Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
86. Pors, W. (2008a). *Privilege for IP professionals in the Netherlands* [interaktyvus], Bird & Bird, The Hague. Prieiga per internetą: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/en/wipo_aippi_ip_ge_08/wipo_aippi_ip_ge_08_www_100878.pdf [2025 m. balandžio 7 d.].
87. Pors, W. (2008b). *Privilege for IP professionals in the Netherlands* [interaktyvus], Bird & Bird, The Hague. Prieiga per internetą: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/en/wipo_aippi_ip_ge_08/wipo_aippi_ip_ge_08_www_100878-related1.pdf [2025 m. balandžio 7 d.].
88. Radel F. R. II and Labbe A. A. (2015). Clergy-Penitent Privilege: An Overview. *FDCC Quarterly*, 64 (4), p. 385-424.
89. Radzevičius, D. (2003). Kada žurnalistai turės profesinį statusą? *Žurnalistų žinios*, (2)120.
90. Rechberger, W. H. (2015). Mediation in Austria. *Ritsumeikan Law Review*, 32, p. 61-70.
91. Rhee, C. H. van (2015). *Evidence in Civil Law – The Netherlands* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://pf.um.si/site/assets/files/3223/evidence_in_civil_law_-_netherlands.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
92. Shaughnessy, P. (2001). *Attorney-Client Privilege: A Comparative Study of American, Swedish and EC Law*.
93. Shaughnessy, P. (2012). Dealing with Privileges in International Commercial Arbitration. *Scandinavian Studies in Law*, 58, 451–469 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.scandinavianlaw.se/pdf/58-21.pdf> [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
94. Shuman, D. W. (1985). The Origins of the Physician - Patient Privilege and Professional Secret. *Southwestern Law journal*, 39(2), p. 661-687.

95. Skaistys, A. (2004). Priesaikos institutas ir jo įgyvendinimo problemos. *Jurisprudencija*, 54(46), p. 16-28.
96. Sladič, J. (2018). Professional Secrecy and Legal Professional Privilege: Slovenian Perspectives on Arbitration and Civil Litigation. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 25(2), 188-207. <https://doi.org/10.1177/1023263X18773680>.
97. Standing Committee on the Law of Patents (2013). *Confidentiality of Communications Between Clients and Their Patent Advisors: Compilation of Laws, Practices and Other Information*. Twentieth Session. Geneva, January 27–31, 2014. Document SCP/20/9. Geneva: WIPO. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=256521 [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
98. Stone, G. R. (2005). Why We Need a Federal Reporter's Privilege. *Hofstra Law Review*, 34(1), p. 39-58.
99. Suierveld, A. (2019). *Jehovah's Witnesses and Clergy Privilege* [interaktyvus]. Reclaimed Voices. Prieiga per internetą: https://reclaimedvoices.org/wp-content/uploads/2019/03/JGVGmrt2019_E.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
100. Terebeiza, Ž. (2011). Tiesos nustatymo problema šiuolaikiniame civiliniame procese. *Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai*, 3(3), p. 1015-1029. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
101. Thompson, A. K. (2011). *Religious Confession Privilege and the Common Law*. Boston: M. Nijhoff Publishers.
102. Vaišvila, A. (2004). *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia.
103. Valančius, V. et al. (2005). *Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso komentaras*. T. 2. Vilnius: Justitia.
104. Vitkauskaitė-Meurice, D., Valutytė, R. ir Gailiūtė, D. (2012). *Religijos išraiškos laisvės ribojimai demokratinėje visuomenėje*. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas.
105. Žukauskaitė-Tatorė, M. (2021). *Privalomosios mediacijos civiliniuose ginčuose ir teisės į teisminę gynybą santykio problemos*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė, Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Teismų praktika:

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

106. *Fressoz and Roire v. France* [ECHR], No. 29183/95, [21.01.1999]. ECLI:CE:ECHR:1999:0121JUD002918395.

107. *Goodwin v. The United Kingdom* [ECHR], No. 17488/90, [27.03.1996].
ECLI:CE:ECHR:1996:0327JUD001748890.
108. *Nordisk Film & TV A/S v. Denmark* [ECHR], No. 40485/02.
ECLI:CE:ECHR:2005:1208JUD004048502.
109. *Sanoma Uitgevers B.V. v. the Netherlands* [ECHR], No. 38224/03.
ECLI:CE:ECHR:2010:0914JUD003822403.
110. *Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. and Others v. the Netherlands* [ECHR], No. 39315/06. ECLI:CE:ECHR:2012:1122JUD003931506.
111. *Voskuil v. the Netherlands* [ECHR], No. 64752/01, [22.11.2007].
ECLI:CE:ECHR:2007:1122JUD006475201.
112. *Z v. Finland* [ECHR], No. 22009/93, [25.02.1997].
ECLI:CE:ECHR:1997:0225JUD002200993.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika:

113. *Akzo Nobel Chemicals Ltd ir Akros Chemicals Ltd prieš Europos Komisiją* [ESTT] (2010a), Nr. C-550/07 P, [2010-09-14]. ECLI:EU:C:2010:512.
114. *AM&S Europe Ltd prieš Europos Komisiją* [ESTT], Nr. C-155/79, [1982-05-18].
ECLI:EU:C:1982:157.
115. *Buivids prieš Latviju* [ESTT], Nr. C-345/17, [2019-02-14]. ECLI:EU:C:2019:122.
116. *Orde van Vlaamse Balies ir kt. prieš Vlaamse Regering* [ESTT], byla Nr. C-694/20, [2022-12-08]. ECLI:EU:C:2022:963.
117. *Tietosuoja valtuutettu prieš Satakunnan Markkinapörssi Oy ir Satamedia Oy* [ESTT], Nr. C-73/07, [2002-12-16]. ECLI:EU:C:2008:727.
118. *Akzo Nobel Chemicals Ltd and Akros Chemicals Ltd v. European Commission* (2010b). Opinion of Advocate General Kokott, Case C 550/07 P, [2010-04-29] [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=83189&doclang=EN> [žiūrėta 2025 m. balandžio 7 d.].

Lietuvos Respublikos bendrosios kompetencijos teismų praktika:

119. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-418/2005.
120. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-302/2014.

121. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-305-788/2015.
122. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-14-701/2017.
123. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-12-403/2021.
124. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-322-916/2021.
125. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-188-1075/2022.
126. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-41-943/2023.
127. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-85-1120/2023.
128. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-73-421/2024.
129. Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. spalio 31 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-584-330/2023.

Lietuvos Respublikos specialiosios kompetencijos teismų praktika:

130. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. balandžio 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁴⁴⁴-70/2009.
131. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. gruodžio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-2145-556/2020.
132. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. gegužės 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-3015-629/2021.

Konstitucinio Teismo jurisprudencija:

133. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 36-915.
134. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta311/content> [žiūrėta 2025 m. balandžio 8 d.].

135. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta281/content> [žiūrėta 2025 m. balandžio 8 d.].
136. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 102-3957.
137. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 72-3595.
138. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 111-4549.
139. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta523/content> [žiūrėta 2025 m. balandžio 8 d.].
140. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. balandžio 12 d. nutarimas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta83/content> [žiūrėta 2025 m. balandžio 8 d.].

Užsienio valstybių teismų praktika:

141. The Supreme Court of the United States of 24 April 1944, *United States v. Ballard*. Case No. 322 U.S. 78.
142. The Supreme Court of the United States of 8 March 1965, *United States v. Seeger*. Case No. 380 U.S. 163.
143. The Supreme Court of the United States of 27 February 1980, *Trammel v. United States*. Case No. 445 U.S. 40.
144. The Supreme Court of the United States of 13 January 1981, *Upjohn Co. v. United States*. Case No. 79-886.
145. The Supreme Court of the United States of 13 June 1996, *Jaffee v. Redmond*. Case No. 518 U.S. 1.
146. The Supreme Court of the United Kingdom of 23 January 2013, *R v. Special Commissioner of Income Tax*. Case No. UKSC/2010/0215.
147. The House of Lords of United Kingdom of 28 February 1968, *Conway v Rimmer*. Case No. A.C. 910.
148. The Supreme Court of Canada of 8 May 2014, *Union Carbide Canada Inc. v. Bombardier Inc.* Case No. 1 SCR 800.
149. The Supreme Court of the state of Texas of 23 February 2018, *In re: Andrew Silver*. Case No. 16-0682.

150. The Supreme Court of the state of Montana of 8 January 2020, *Nunez v. Watchtower Bible and Tract Society of New York Inc.* Case No. DA 19-0077.
151. The Court of Appeal of England and Wales of 1963, *Attorney General v. Mulholland*. 2 WLR 658 (CA).
152. The Court of Appeal of England and Wales of 2000, *Unilever Plc v The Procter and Gamble Co.* Case No. FSR 344.
153. The Court of Appeals for the Third Circuit of the United States of 29 October 1990, *In re: Grand Jury Investigation*. Case No. 918 F.2d 374.
154. The Court of Appeals for the Second Circuit of the United States of 10 February 1987, *Von Bulow by Auersperg v. Von Bulow, et al.* Case No. 811 F.2d 136.
155. The Court of Appeals for the Second Circuit of the United States of 25 June 1998, *United States v. Balsys*. Case No. 524 U.S. 666.
156. The Court of Appeals for the Ninth Circuit of the United States of 20 March 2001, *Oleszko v. State Compensation Insurance Fund*. Case No. 99-15207.
157. The Court of Appeals for the Federal Circuit of the United States of 7 March 2016, *In re: Queen's University at Kingston, Parteq Research and Development Innovations*. Case No. 2015–145.
158. The District Court of the United States for the Northern District of California of 15 October 1999, *Olam v. Congress Mortg. Co.* Case No. 68 F. Supp. 2d 1110.
159. The District Court of the United States for the District of Maryland of 4 September 2001, *United States v. Dunham*. Case No. 161 F. Supp. 2d 609.
160. The High Court of Justice of England and Wales of 5 May 2009, *Farm Assist Limited v. The Secretary of State for the Environment Food and Rural Affairs*. Case No. EWHC 1102 (TCC).
161. The Central Criminal Court of England and Wales of 22 March 2022, *Chief Constable of West Midlands Police v Christopher Mullin*.

Kiti šaltiniai:

Internetiniai tinklalapiai:

162. Lkz.lt. *Lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/?zodis=privilegija&id=22275880000> [žiūrėta 2025 m. kovo 31 d.].
163. European Union. *IATE – European Union terminology database* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://iate.europa.eu/search/result/1740140506458/1> [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].

164. DLA Piper (2021). *Legal professional privilege* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.dlapiperlegalprivilege.com> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
165. Beloff, M. (2023). *Lord Denning and the unbending James Wilson* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.the-tls.co.uk/politics-society/law/lord-denning-james-wilson-book-review-michael-beloff> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
166. Teise.pro. *Advokato profesijos ateitis: prestižas ar išnykimas?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2019/11/22/advokato-profesijos-ateitis-prestizas-ar-isnykimas/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
167. Merriam-Webster žodynas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/agnostic> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
168. Wasserman, P. (2024). *World Population by Religion: A Global Tapestry of Faith*. PopEd Blog, [blog] 12 January. Prieiga per internetą: <https://populationeducation.org/world-population-by-religion-a-global-tapestry-of-faith/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
169. Malda.lt. Religinė enciklopedija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.maldos.lt/kas-yra-ekskomunikacija/#google_vignette [žiūrėta].
170. Osp.stat.gov.lt. *Lietuvos Respublikos 2021 m. gyventojų ir būstų surašymo rezultatai. Tautybė, gimtoji kalba ir tikyba* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/2021-gyventoju-ir-bustu-surasymo-rezultatai/tautybe-gimtoji-kalba-ir-tikyba> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
171. Bernardinai.lt. *5 mitai apie išpažintį* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/2018-03-01-5-mitai-apie-ispazinti/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
172. Ekalba.lt. Bendrinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ekalba.lt/bendrines-lietuviu-kalbos-zodynas/dvasininkas?i=f076b7e9-5609-4ae8-b4b3-a1d52a29f711> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
173. Encyclopedia.com. *What Is Religion?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/what-religion> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
174. Jw.org. *Ar Jehovos liudytojai turi išlaikyti dvasininkus?* [interaktyvus] (modifikuota 2025). Prieiga per internetą: <https://www.jw.org/lt/apie-mus/duk/neturime-islaikomu-dvasininku/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
175. Washingtonpost.com. *Secret-sharing app Whisper left users' locations, fetishes exposed on the Web* [interaktyvus] (modifikuota 2020-03-10). Prieiga per internetą:

- <https://www.washingtonpost.com/technology/2020/03/10/secret-sharing-app-whisper-left-users-locations-fetishes-exposed-web/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
176. Law.cornell.edu. *Doctor-patient privilege* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.law.cornell.edu/wex/doctor-patient_privilege [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
177. Karpol.lt. *Vilniaus miesto savivaldybės VšĮ Karoliniškių poliklinika, Kineziterapeuto funkcijos* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.karpol.lt/uploads/Gydytojai/gydytojas_186/Kineziterapeuto_funkcijos.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
178. Banienė, J. (2020). *Netradicinės medicinos žinovams – griežtesni reikalavimai* [interaktyvus], 15min.lt. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/netradicines-medicinos-zinovams-grieztesni-reikalavimai-56-1397186> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
179. Levrard, V. (2013). *Le secret médical et la révélation d'information à caractère secret. Village de la Justice*, [blog] 10 October. Prieiga per internetą: <https://www.village-justice.com/articles/secret-medical-revelation,9133.html> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
180. Parvis L. (2024). *Who Holds the Privilege? Who can Waive it?* [interaktyvus], Joseph Greenwald Laake. Prieiga per internetą: <https://www.jgllaw.com/articles/who-holds-the-privilege-who-can-waive-it/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
181. Clermontcommonpleas.com. *Uniform Mediation Act FAQs* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://clermontcommonpleas.com/faqs-and-more/uniform-mediation-act-faqs/#:~:text=privilege%20against%20disclosure%20of%20a,refuse%20to%20disclose%2C%20and%20may> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
182. Edmonds, Marshall, McMahon (2025). *No “Mediation Privilege” Just Yet - Pentagon Food Group Ltd and Ors v B Cadman Limited* [2024] EWHC 2513 [interaktyvus], Edmonds, Marshall, McMahon (modifikuota 2025-01). Prieiga per internetą: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=7b7656ba-29de-4ab2-bb08-863b8d373493> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
183. Mhc.ie. *Glossary - Without Prejudice* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.mhc.ie/glossary/without-prejudice> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
184. Mourant.com. *The Without Prejudice Rule – When does it apply?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.mourant.com/news-and-views/updates/updates->

- [2021/the-without-prejudice-rule---when-does-it-apply-.aspx](https://www.casemine.com/commentary/uk/overriding-mediation-confidentiality-the-farm-assist-v-defra-ruling-on-when-mediators-can-be-compelled-to-testify/view#:~:text=Without%20Prejudice%20Privilege) [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
185. Casemine.com. *Overriding Mediation Confidentiality: The Farm Assist v. Defra Ruling on When Mediators Can Be Compelled to Testify* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.casemine.com/commentary/uk/overriding-mediation-confidentiality-the-farm-assist-v-defra-ruling-on-when-mediators-can-be-compelled-to-testify/view#:~:text=Without%20Prejudice%20Privilege> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
186. Rcfp.org. *Introduction to the Reporter's Privilege Compendium* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.rcfp.org/introduction-to-the-reporters-privilege-compendium/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
187. Rm.coe.int. *The protection of journalistic sources, a cornerstone of the freedom of the press* [interaktyvus]. Concil of Europe (modifikuota 2018-06). Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/factsheet-on-protection-of-sources-june2018-docx/16808b3dd9> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
188. Farhi, I. (2019). *A Reporter by Any Other Name: Qualifying for the Reporter's Privilege in the Digital Age*. Yale Law School Media Freedom & Information Access Clinic, [blog] 27 February. Prieiga per internetą: <https://law.yale.edu/mfia/case-disclosed/reporter-any-other-name-qualifying-reporters-privilege-digital-age> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
189. Etikoskomisija.lt. *Visuomenės informavimo etikos komisijos viešas kreipimasis į Skirmantą Malinauską* [interaktyvus]. Visuomenės informavimo etikos asociacija. Prieiga per internetą: <https://www.etikoskomisija.lt/item/399-visuomenes-informavimo-etikos-komisijos-viesas-kreipimasis-i-skirmanta-malinauska> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
190. Gecas, K. (2023). *Jus apgavo: socialiniai tinklai niekada neįveiks tradicinės žiniasklaidos. Apkalbos ir valstybės išlikimo klausimas*. LinkedIn, [blog] 20 September. Prieiga per internetą: <https://www.linkedin.com/pulse/jus-apgavo-socialiniai-tinklai-niekada-ne%C4%AFveiks-tradicin%C4%97s-gecas/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
191. Etikoskomisija.lt. *Apie mus* [interaktyvus]. Visuomenės informavimo etikos asociacija. Prieiga per internetą: <https://www.etikoskomisija.lt/apie-mus> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
192. Zeit.lt. *Žurnalistų etikos inspekcijos tarnyba: Paslaugos* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.zeit.lt/lt/paslaugos/547> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].

193. Dictionary.cambridge.org. *Meaning of blogger in English* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/blogger> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
194. Tf.vu.lt. *Tiesos paieškos teismo procese* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.tf.vu.lt/news/tiesos-paieskos-teismo-procese/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d.].
195. Lietuvos radijo ir televizijos komisija (2022). Gairės dėl audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikėjų, teikiančių paslaugas naudojantis dalijimosi vaizdo medžiaga platforma, kvalifikavimo ir jiems taikomų reikalavimų [interaktyvus]. Patvirtinta Lietuvos radio ir televizijos komisijos 2022 m. kovo 30 d. sprendimu Nr. KS-42, 2022 m. kovo 30 d. Prieiga per internetą: https://www.rtk.lt/uploads/solutions/docs/3145_3bd5c547ff57aff62e7580afbce82f41.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].

Travaux préparatoires:

196. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas (2001). Išvada dėl Civilinio proceso kodekso projektas (I-III dalys) (IXP-926), 2001 m. gruodžio 19 d. Vilnius.
197. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2016 m. gegužės 26 d. aiškinamasis raštas Nr. 4439 dėl „Lietuvos respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 87, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225 ir 231 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 2311 ir 2312 straipsniais; Įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo įstatymo projektų“.

SANTRAUKA

Teisinės privilegijos civiliniame procese

Danielė Razgutė

Magistro darbe analizuojamos įrodinėjimo privilegijos civiliniame procese. Pradžioje pristatomas pats įrodinėjimo privilegijų institutas, privilegijų samprata, instituto teisinis kvalifikavimas Lietuvos civilinio proceso įrodymų leistinumą sampratoje, pristatomos skirtingos pozicijos dėl privilegijų, kaip įrodymų formos ir privilegijų, kaip turinio ribojimo taisyklių.

Toliau, didžiausią darbo dalį sudaro atskirų privilegijų analizė. Analizė atlikta ne tik nacionalinės teisės, bet ir tarptautinio konteksto lygiu – remiamasi tiek kontinentinės teisės tradicijos valstybių įstatymų analize, tiek bendrosios teisės praktika ir doktrina. Lietuvoje įtvirtintas bent minimalus, visuotinai pripažintų konfidencialių santykių ir informacijos apsaugos lygis, atitinkantis kontinentinės teisės standartus. Kita vertus, sunkumų kelia teisinio apibrėžtumo stokojantis privilegijų turinys, doktrinos ir teismų praktikos stoka. Analizuojant atskiras privilegijas analizuojami specialūs įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai, identifikuojamos reglamentavimo problemos, ieškoma atsakymų į privilegijų turinį ir ribas apibrėžiančius klausimus.

Galiausiai, nagrinėjama konflikto tarp faktinės tikrovės nustatymo ir konfidencialumo apsaugos problematika, analizuojant šio konflikto atskirus aspektus (teisingumas, tiesa (faktinė tikrovė), konfidencialumas). Iki šiol nėra vieno bendro sutarimo kas yra teisingumas. Argumentuojama, kad teisingumas nėra ir negali būti statiškas, jis turi atitikti visuomenės teisingumo suvokimą. Bet kuriuo atveju, siekiama, kad nustatinėjami faktai atitiktų tikrovę. Tačiau prieinama išvados, kad nors sprendimo atitikimas faktinei tikrovei yra neabejotinai vertinamas kaip siekiamybė, tačiau šį siekį suabsoliutinant būtų ribojama tokių vertybių kaip konfidencialumas veikimo sritis. Privilegijos, tuo tarpu, pagrįstos idėja, kad tam tikrų interesų skatinimui konfidencialumas yra laikomas svarbesniu už įrodymų vertę. Apibendrinant, daroma išvada, kad dominuoja požiūris, jog įrodinėjimo privilegijos leidžia nustatyti faktinę tikrovę, išvengiant visuotinai pripažintų vertybių pažeidimo.

SUMMARY

Legal privileges in civil procedure

Danielė Razgutė

This Master's thesis analyzes evidentiary privileges within the framework of civil procedure. Initially, the work introduces the legal institution of evidentiary privileges itself, defines the concept of privilege, and addresses the legal qualification of this institution within the Lithuanian civil procedure's concept of evidence admissibility. It further presents differing perspectives on whether privileges constitute a form of evidence or function as rules restricting the substantive content of evidence.

Subsequently, the main body of the thesis comprises an analysis of individual privileges. This analysis is conducted not only within the scope of national law but also incorporates an international context, drawing upon legislative analysis from continental law tradition jurisdictions as well as common law practice and doctrine. Lithuania has established at least a minimum level of protection for universally recognized confidential relationships and information, aligning with continental law standards. However, challenges arise due to the lack of legal certainty concerning the scope and content of these privileges, compounded by a scarcity of relevant legal doctrine and case law. In analyzing specific privileges, the thesis examines pertinent statutes and secondary legislation, identifies regulatory problems, and seeks answers to questions defining the content and boundaries of privileges.

Finally, the thesis addresses the problematic nature of the conflict between the objective of establishing factual reality and the protection of confidentiality, analysing distinct aspects of this conflict, namely justice, truth (factual reality), and confidentiality. To date, there remains no universal consensus on the definition of justice. It is argued that justice is not, and cannot be, static. It must align with the prevailing societal perception of justice. In any event, the objective is to ensure that the facts established during proceedings correspond to reality. Nonetheless, the conclusion is reached that while ensuring a judgment's correspondence with factual reality is undoubtedly a desirable objective, elevating this pursuit to an absolute would restrict the sphere of operation for other significant values, such as confidentiality. Privileges, in turn, are predicated on the notion that, for the promotion of certain interests, confidentiality is deemed more important than the evidentiary value of the information withheld. In summary, the thesis concludes that the

dominant perspective holds that evidentiary privileges allow for the establishment of factual truth while avoiding the infringement upon universally recognized values.